

Henry E. Allisonin tulkinta Immanuel Kantin *Skematismista*

Puhtaan ymmärryksen skematismi kopernikaanisessa käänteessä

JUHA-MATTI TAURIAINEN
Tampereen Yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Filosofian pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2012

Tiivistelmä

Tutkielmassa tarkastellaan Immanuel Kantin *Puhtaan järjen kritiikin* lukua *Skematismista* erään vaikutusvaltaisimman Kant-tutkijan, Henry E. Allisonin transsendentaalisen idealismin näkökulmasta. Vaikka skematismissa on kyse *kaikkien* käsitteiden soveltamisen mahdollisuuden ehdoista, työni ei lähesty käsitteiden skematismia ongelmalähtöisesti, vaan kyse on pikemminkin tekstikommentaarista. Sen keskeinen tutkimuskysymys on se, mikä merkitys *Skematismilla* on Kantin kopernikaanisessa käänteessä. Väitteeni on se, että me olemme ymmärtäneet skematismin roolin, kun me olemme löytäneet vastauksen siihen, miksi *Skematismi* muodostaa todellisen lähtöpisteen Kantin kriittiselle projektille, joka koskee synteettisten arvostelmien *a priori* mahdollisuutta. Jotta työni voi osoittaa tämän, se käsittelee skematismia kolmesta eri näkökulmasta: 1) Mikä suhde *Skematismilla* on *Transsendentaalisen deduktion* tuloksiin? 2) Miten transsendentaalisiin skeemoihin sisältyy niin sanottuna kolmantena luokkana sekä aististen että intellektuaalisten representaatioiden piirteitä, vaikka intuitio ja käsite ovat toistensa vastakohtia (A ja ei-A)? 3) Miten Kant voi antaa episteemisen oikeutuksen kategorioiden ja skeemojen välisellä yhteydellä?

Huolimatta siitä, että työni varsinainen osuus liittyy käsitteiden skematismiin, olen jakanut sen kahteen pääosaan. Ratkaisuni perustuu väitteeseen, jonka mukaan tarkastelu voi siirtyä *Skematismiin* jos ja vain jos se on selittänyt, miten *Transsendentaalisessa estetiikassa* ja *Käsitteiden analytiikassa* esitetyt tiedon ”elementit” vaikuttavat sen taustalla. Ymmärryksen skematismi ei muodosta – toisin kuin on usein luultu – täysin tarpeetonta jatketta *Deduktiolle*, saati sitten kätkeytyä lukua, joka tekee *Kritiikin* ymmärrettäväksi. Kyse on pikemminkin siitä, että käsitteiden skematismointiin on mahdollista siirtyä, kun tarkastelu on osoittanut, että tiedon intellektuaalisten ja aististen ehtojen välillä on yhteys. Juridisena analogiana tämä tarkoittaa sitä, että laki voidaan panna täytäntöön vasta kun se on säädetty.

Keskeistä Allisonin Kant-tulkinnalle on se, että se painottaa ”kahden aspektin” merkitystä. Näissä aspekteissa on kyse siitä, miten yksiä ja samoja olioita tarkastellaan joko ilmiöinä tai olioina itsessään. Allisonin diskursiivisuus-teesissä tämä tarkoittaa sitä, että meillä ei ole tietoa olioista sinänsä, koska tällaisille käsitteille ei voida esittää *aisti*-intuitiivista vastinetta toisin kuin ilmiöille. Tällaiselle traditiolle on tyypillistä, että se tulkitsee Kantia metaepistemologisesti tai metodologisesti ja asettaa hänet vasten traditionaalista metafysiikkaa, joka tulkitsee ilmiöiden ja olioiden sinänsä välisen eron ontologisesti kahden maailman välisenä erona. Aspektitulkinnassa traditionaalinen lähestymistapa on hylättävä, koska ihminen voi ainoastaan ajatella olioita sinänsä, mutta hänellä ei ole sisäänpääsyä kontekstista riippumattomaan tarkastelupaikkaan, josta hän voi verrata representaatioitansa ilmiöiden tuolla puolen eksistoiiviin entiteetteihin. Tämän vuoksi aspektitulkinta on korvannut puheen objektien reaalista luonnosta diskursiivisella analyysillä, joka reflektoi tiedon *a priori* ehtoja ja rajoja.

Asiasanat: Henry E. Allison ja transsendentaalinen idealismi, diskursiivisuus-teesi, Immanuel Kant, kopernikaaninen käänne ja skematismi, transsendentaalinen deduktio, transsendentaaliset skeemat, episteeminen oikeutus, reflektio ja artikulaatio.

Sisällysluettelo:

Esipuhe.....	1
--------------	---

Osa 1: Skematismien systemaattinen kehys

1.0. Johdanto Kantin transsendentaaliseen idealismiin ja transsendentaalisen objektin käsite	15
1.1. Kopernikaaninen käänne	16
1.2. Episteeminen ehto	20
1.3. Diskursiivisuus-teesi	23
1.4. Ilmiöiden transsendentaalinen konteksti	26
1.5. Ilmiöiden ja olioiden sinänsä välinen distinktio.....	34
1.6. Transsendentaalisen objektin käsite	37
2.0. Ajattelun diskursiiviset ehdot.....	39
2.1. Apperceptionin synteettinen ykseys	41
2.2. Objektin käsite.....	46
2.3. Apperceptio ja objektiivisuus	49
2.4. Apperceptionin ja kategorioiden yhdistyminen.....	52
3.0. Transsendentaalinen kuvittelukyky ja havainto	57
3.1. Kuvittelukyky ja sen tiedollinen funktio	59
3.2. Kuvittelukyvyn transsendentaalinen synteesi	62
3.3. Empiirisen tietoisuuden synteesi	68

Osa 2: Ymmärryksen skematismi ja arvostelukyky

4.0. <i>Skematismi</i>	77
5.0. Skematismi ja arvostelu ylipäänsä	79
6.0. Transsendentaaliset skeemat ja transsendentaalinen subsumptio	88
7.0. Transsendentaaliset skeemat ajan transsendentaalisina määreinä	93
8.0. Skeema-arvostelmien ongelma sekä relaation kategorioiden ja niiden skeemojen välinen yhteys	100
8.1. Yleinen ongelma.....	102
8.2. Relaation kategoriat ja niiden skeemat.....	106
9.0. Skeemat ja <i>Puhtaan ymmärryksen periaatteet</i>	111
Loppupäätelmät.....	116
Kirjallisuus	120

Esipuhe

Immanuel Kantin (1724–1804) *Puhtaan järjen kritiikin* (A 1781/B 1787) luku *Skematismista* on tunnettu vaikeudestaan ja hämäryydestään.¹ Se on herättänyt Kant-tutkijoissa sekä ihastuksen purskahduksia että syvää turhautumista koko luvun tarpeettomuuteen. Esimerkiksi eräs Kantin aikalaiskritikko, Friedrich Heinrich Jacobi kuvaa sitä ”kaikkein ihmeellisimmäksi ja käsittämättömimmäksi kaikista käsittämättömistä salaisuuksista ja ihmeistä”.² Lähes pari sataa vuotta myöhemmin kommentaattorien ääni oli kuitenkin vaihtunut päinvastaiseksi, jolloin esimerkiksi Johanthan Bennett lataa Kantin niskaan kokonaisen lastin sanoessaan: ”Kantin kategoria-sovelluksen ongelman epäyhtenäisyydelle vetää ainoastaan vertoja hänen ehdottoman vastauksensa tyhjänpäiväisyys.”³ Bennettin nyrpeiden sanojen hyvä puoli on siinä, että hän on tunnistanut, mistä skematismissa on kyse. Se ei käsittele mitään mysteeriä vaan käsitteiden (erityisesti kategorioiden) soveltamisen mahdollisuuden ehtoja. Joka tapauksessa tällainen yhtäaikainen ihastelu ja vihamielisyys ovat omiaan herättämään lukijassa ihmetystä, mistä tässä skematismissa on oikeastaan kyse; sisältääkö se aitoa ja syvällistä filosofista pohdintaa vai onko kyse pelkästä näennäisongelmasta? Tämä työ puolustaa *Skematism*in merkitystä, koska se tulkitsee skematism

in ongelman välttämättömäksi jatkeeksi Kantin kopernikaaniselle käänteelle. Lähestyäkseni *Skematism*in merkitystä olen valinnut lähtökohdaksi Henry E. Allisonin tulkinnan. Valintaa on tukenut ensinnäkin se, että hän on yksi kaikkein vaikutusvaltaisimmista nykyisistä Kant-tutkijoista. Koska hän tekee niin pikkutarkkaa filologista analyysia Kantin tekstistä, jokaisen vakavasti otettavan Kant-eksegeesin pitää pystyä vastaamaan Allisonin asettamaan haasteeseen. Ankarasta filologisesta analyysista huolimatta haluan silti väittää, että Allisonin tulkita ei sorru kuolettavaan ”kirjaimen”, vaan hän pystyy esittämään hermeneuttisen ”hengen” mukaisesti Kantin elävänä. Se, miten hyvin onnistun työni kuluessa tuomaan esille Kantin filosofiasta tämän reflektiivisen tai ”itsetiedostavan” (Selbsterkenntnis) puolen, jätän kuitenkin lukijan arvioivaksi, sillä tästä päämäärästä huolimatta suurin osa työstäni perustuu formaaliin ja systemaattiseen analyysiin. Tämä tarkoittaa sitä, että transsendentaalinen idealismi pitää ymmärtää usein metodologiseksi abstraktioksi, jolla ei ole suoraa empiiristä korrelaattia.

¹ Olli Koistisen ohjaama työryhmä on kääntämässä tätä vaikutusvaltaista teosta nyt ensimmäistä kertaa suomen kielelle (Gaudeamuksen kustantamana). Koska teosta ei ole vielä julkaistu syyskuussa 2012, Kant-sitaattini ja -käsitteistöni eivät käy keskustelua tämän käännöksen ratkaisujen kanssa. Tämän vuoksi suosittelen tulevaa lukijaani vertailemaan niitä myöhemmin keskenään.

² Jacobi, *Werke* vol. III, 96

³ Bennett, 1966, 151

Toiseksi olen kokenut Allisonin tulkinnan merkittävänä, koska hänen tavoitteenaan on esittää Kant ajattelijana, jolta nykyaikaisempi filosofia voi oppia jotakin uutta. Tämä tulee esille esimerkiksi siinä, että hän rinnastaa tarkoituksenmukaisesti Kantin käsitteistön terminologiaan, joka on tyypillistä uudemmalle filosofialle. Asia pitää ymmärtää heuristisesti: hän osoittaa pikemminkin Kantin ajatukselle tätä kautta helpommin lähestyttävän intuitiivisen vastineen kuin lukisi Kantia nykyfilosofian avulla.

Mikä on keskeistä Allison tulkinnalle? Hänen transsendentaalinen idealisminsa perustuu ”antirealistiseen” näkemykseen, jonka mukaan todellisuuskäsityksemme on jotenkin riippuvainen meidän ”käsitteellisistä ja/tai kielellisistä käytännöistämme”.⁴ Tämän väitteen erityisyys tulee esille siinä, että meidän pitää tulkita Kantin ”tiedon” (Erkenntnis) mahdollisuutta koskeva distinktio ”olioista sinänsä” (die Dinge an sich selbst) ja ”ilmiöistä” (Erscheinung) pikemminkin ”kahden perspektiivin” kuin ”kahden maailman tai objektin” väliseksi.⁵ Niin kuin muistamme ensimmäisestä filosofian oppikirjasta, Kantin kuuluisa väite menee suunnilleen: meillä on tietoa olioista ainoastaan niin kuin ilmenevät mutta ei niin kuin ne ovat itsessään. Koska kaksoisaspektitulkinta painottaa kuitenkin ”kiistelevien” (streiten) perspektiivien⁶ roolia tämän väitteen ymmärtämisessä, oliot sinänsä eivät viittaa siinä todellisuuden tuolla puolen eksistoiivien ontologisiin entiteetteihin (kuten pöytään attribuuttien substanssina) vaan niiden merkitys pitää palauttaa ilmiöiden tavoin mieleemme ”käsitteellisiin käytäntöihin”. Kant nimittää puolestaan ”transsendentaalista reflektiota” näiden tarkastelutapojen yhteiseksi juureksi ja eksplikoi sitä tarkemmin tieteen harjoittajan yleiseksi ”velvollisuudeksi, josta kukaan ei voi paeta, jos hän tahtoo arvostella olioista jotakin *a priori*.”⁷

Aspektitulkinnan vastakkaista, eli niin sanottua ”kahden maailman”-mallia Allison nimittää puolestaan ”transsendentaaliseksi realismiksi”.⁸ Sen yhteydessä transsendentaalisen käsite pitää ymmärtää metafysisesti: se ulottaa kategorioiden merkityksen koskemaan olioita sinänsä. Noumenaalinen kausaali on tavallinen esimerkki tällaisesta ontologisesta affektiivasta käsitteestä. Tämän perinteen edustajilla Allison viittaa Kantin aikalaisiin empiristeihin ja rationalisteihin sekä muun muassa P.F. Strawsoniin ja Paul Guyeriin Kant-tutkijoista.⁹ Työni

⁴ Allison, 2004, 3

⁵ *ibid.*

⁶ Vaikka perspektiivin käsite ei ole suoranaisesti Kantin käsite, sen ilmaisema idea on hänelle tuttu saksalaisesta filosofisesta perinteestä. Leibniz käyttää ”näkökulman” (”point de vue”) käsitettä erottaessaan kaksi eri monadien tutkimuspuolta: kielellisen ja järjellisen. Kantilla kiistelevät perspektiivit viittaavat kuitenkin oikeusprosessiin, jossa järki pyrkii nousemaan jokapäiväisestä ja dogmaattisesta käytöstä tieteelliseen ja kriittiseen käyttöön. Käsitteestä tarkemmin ks. Kaulbach (1990, 11 f.)

⁷ Kant, A 263/B 319

⁸ Allison, 2004, xv

⁹ Ks. tarkemmin Strawson (1966) ja Guyer (1987)

kompleksisuuden vuoksi joudun jättämään Allisonin vastustajien herättämän polemiikin lähinnä alaviitteiden tasolla. Koska tämän keskusteluyhteyden puuttuminen sulkee pois vaihtoehtoisen kriittisen ulottuvuuden, joudun tunnustamaan työni puutteelliseksi sen suhteen. Puolustan toimintatapaani silti sillä, että voin tämän rajauksen puitteissa käyttää saman tilan, jonka heidän esittämien väitteiden läpikäynti olisi vaatinut, lukijaystävällisemmin siihen, että voin avata yhden mahdollisen lukutavan sisältämiä syvyyksiä. *Skematismia* ei nimittäin kutsuta turhaan harvinaisen vaikeaksi ja hämäräksi luvuksi. Siihen liittyvissä epäselvyyksissä Allisonin tulkinta loistaa siksi, että hänen transsendentaalinen idealisminsa pystyy osoittamaan Kantin toimivan johdonmukaisesti monessa ongelmassa, joissa toiset tutkijat katsovat hänen epäonnistuvan. Tämän vuoksi voimme sanoa gadamerilaisittain, että Allisonin tulkinta osoittaa Kantille ”hyvää tahtoa”: hän katsoo ristiriitojen johtuvan tulkinnan eikä itse tekstin puutteellisuudesta. Esimerkiksi puolestaan Guyer tulkitsee Kantin metodologiset vaihtoehdot usein lähtökohtaisesti ristiriitaiseksi.¹⁰ Tällainen lähestymistapa perustuu teesiin, joka pyrkii eristämään Kantin ontologisen syvätason hänen ”epistemologisesta vaatimattomuudestaan”.¹¹ Suhteessa ontologiseen lähestymistapaan Allison analyysin vahvuus tulee esille siinä, että hän lähestyy Kantin tiedollisia ongelmia *käsitteellisinä* ongelmina eikä hän postuloi niiden taakse minkäänlaista luonnollisevan valon (intellektuaalisen intuition) käyttöä.¹² Tällä en tarkoita kuitenkaan sitä, että kaikki Kantin ongelmat olisivat itsessään käsitteellisiä ongelmia vaan pikemminkin että niiden tarkastelemisen on täytettävä tietyt metodologiset kriteerit. Esimerkiksi inhimilliset aistit ovat luonnostaan ei-käsitteellisiä, mutta käsitteet tarjoavat meille ainoa vaihtoehdon, jonka avulla me voimme tutkia niitä tieteellisesti.

Minkälaisen aseman Allisonin tulkinta *Skematismista* ottaa Kant-kirjallisuudessa? Gerhard Seel tiivistää Kant-kirjallisuudessa käydyin keskustelun kolmeen seuraavaan kysymykseen.¹³ Niistä ensimmäinen koskee sitä, onko tämä luku täysin tarpeeton jatke *Transsendentaalisen deduktion* tuloksille. Ainakin Bennett näyttää ajattelevan näin aiemman sitaatin perusteella. Kant-tutkijoista tämän saman kannan jakavat Adickes, Prichard, Curtius ja Warnock.¹⁴ Negatiivisen, ja täten *Skematism*in tärkeyttä korostavan vastauksen antavat puolestaan Martin Heidegger sekä hänen jälkeensä erityisen mainion ansaitsavat ainakin Béatrice Longuenesse, Guyer

¹⁰ Guyer, 1987, 85–86

¹¹ Guyer, 1987, 336

¹² Käsitteellisyys korostaa, että representaation ja objektin välinen suhde pitää ymmärtää *välillisesti*, kun taas ”intellektuaalisessa intuitiossa” on kyse kyvystä, jonka avulla mieli tarttuu tiedon objektiin itseensä *välittömästi* sen täydessä konkreettisuudessaan.

¹³ Seel, 1998, 245

¹⁴ Adickes (1989, 171), Curtius (1916, 363-365), Prichard (1909, 246 f.), Warnock (1949, 77-82).

ja työni keskiössä oleva Allison.¹⁵ Jälkimmäinen vastaus ilmaisee konsensusta tämän hetkessä Kant-kirjallisuudessa huolimatta tulkintojen sisäisistä eroavaisuuksista. Allisonilla skematismien merkitys tulee esille siinä, että se muodostaa luonnollisen jatkeen *Deduktion* tuloksille. Vasta kun me olemme oikeuttaneet tiedon aististen ja intellektuaalisten elementtien välisen yhteyden, me voimme alkaa tarkastella käsitteiden aistisen soveltamisen mahdollisuuden ehtoja.

Toinen kysymys koskee puolestaan sitä, ovatko transsendentaaliset skeemat luonnostaan *käsitteellisiä* vai *intuitiivisia* ”representaatioita” (*Vorstellung*).¹⁶ ”Käsitteen” (*Begriff*) roolia painottavat muun muassa Guyer ja Seel, kun taas Allison ja Gram korostavat ”intuitiota” (*Anschauung*).¹⁷ Eräänlaisen poikkeuksen tähän asetelmaan muodostaa Michael Pendleburyn kolmas positio, jonka mukaan skeemat ovat ”relevantin synteesin tuottavia *prosessi-lajeja*”, joiden operointia subjekti ei voi tiedostaa.¹⁸ Esimerkiksi kolmion skeema muodostaa ennakkoehdon, jonka avulla voin ymmärtää kolmion käsitteen merkityksen. Allisonille skeemat tarkoittavat puolestaan ”havainnon sääntöjä”, jotka prosessoivat aistista ”dataa”¹⁹ (*Stoff*) sellaisella tavalla, että ne antavat subjektille vihjeitä, joiden perusteella hän oppii ennakoimaan tiettyyn asiaan yhdistyviä piirteitä.²⁰ Jos havaitsen esimerkiksi kirjan etupuolen, ennakoin automaattisesti, että tähän kohteeseen liittyy piirteitä, kuten toisia puolia, jotka täyttävät samat kirjamaisuuden piirteet huolimatta siitä, että ne eivät ole välittömän ”havaintoni” (*Wahrnehmung*) kohteena.

Kolmas oleellinen kysymys liittyy siihen, miten Kant oikeuttaa (*quid iuris*) kategorioiden ja niiden skeemojen välisen yhteyden. Kant-kirjallisuudessa vallitsee konsensus, että tämän yhteyden täytyy perustua ”synteettisiin periaatteisiin *a priori*”.²¹ Tämä suhde on mahdollista osoittaa vain ja ainoastaan transsendentaalisella deduktiolla. Markku Leppäkoski tiivistää deduktion

¹⁵ Heidegger (1929, 105), Longuenesse (1999, 244), Guyer (1987, 157 f.), Allison (1981, 57 f. & 2004, 203). Guyerin ja Allisonin tulkintojen laajemmat eroavaisuudet tulevat esille pikemminkin *Deduktion* kuin *Skematismien* roolin ymmärtämisen kautta.

¹⁶ Vaikka *Vorstellung* ei ”esitä” (*presentoi*) jonkin olemusta ”uudelleen” (*re*) vaan ilmaisee pikemminkin ”esille-asettamisen” *aktiviteettia*, seuraan sen kääntämisen yleistä linjaa, eli *Vorstellungin* representaatioksi kääntämistä. Suomessa Olli Koistinen luonnehtii sitä ”määrittelemättömäksi peruskäsitteeksi [...] mielen modifikaatioksi, jossa subjekti esittää itselleen jotakin” (Koistinen, 2008, 142). Käännöstä tukee vielä se, että Kant antaa eksplisiittisesti representaation ”*Vorstellung* ylipäänsä” (*überhaupt*) latinalaiseksi vastineeksi (A 320/B 377). Esimerkiksi ”mieltää” sanan käyttö on ongelmallinen, koska se painottaa empiiristä horisonttia käsitteellisen kustannuksella. Tästä huolimatta käytän paikoittain esittää-verbiä, koska sillä on luontevampaa tuoda esille *Vorstellungin* aistinen luonne.

¹⁷ Guyer (1987, 157 f.), Seel (1998, 245), Allison (1981, 66 & 2004, 215), Gram (1968, 128 f.). Seuraan saksan kielen *Anschauungin* intuition kääntämisessä Koistisen ratkaisua (2008, 27), vaikka diskursiivisessa tulkinnassa ratkaisun ongelmallisuus tulee esille sanojen etymologisessa vertailemisessä: intuitio esittää subjektille kohteen välittömänä aistimuksena eikä se sisällä oletuksia noumenalisesta affektista.

¹⁸ Pendlebury, 1995, 786 n. 18

¹⁹ Kant käyttää eksplisiittisesti ”data”-käsitettä (A 292/B 349). Aistidataa ei pidä silti sekoittaa brittiläisen empirismin peruskäsitteeseen, vaan se viittaa inhimillisen tiedon ainekseen, joka on ajateltu jäsentymättömässä muodossa, eli ennen kuin mieli on muokannut siitä mentaalisen sisällön. Kyse on siis toisin sanoen metodologisesti käsitteellistyksestä, jolta puuttuu psykologinen vastine. Käsitteiden myöhemmin, miksi aistidata ei ole peräisin noumenalisesta kausaliteetista.

²⁰ Allison, 2004, 210

²¹ Seel, 1998, 245

merkityksen sanomalla, että se pitää ymmärtää Kantin yhteydessä laajemmaksi kuin loogiseksi päätelmäksi. Se tarkoittaa pikemminkin ”eräänlaista ekspositiota”, joka antaa käsitteiden ”hallussapidolle” (possessio/Besitz) episteemiseen oikeutuksen.²² Tämä takaa, että subjektin on mahdollista käyttää käsitteitä objektiivisesti pätevällä tavalla.

Deduktio muodostaa vastakohtan pelkälle faktakysymykselle (quid facti), joka voi viitata esimerkiksi tottumukseen ihmismielen luonnollisena psykologisena mekanismina. Tästä huolimatta Leppäkoski tekee tärkeän lisäyksen, että huolimatta siitä, että deduktio ei muodosta loogista päätelmää, tämä ei ole silti ristiriidassa sen kanssa, että ”looginen päätelmä ei voisi muodostaa oleellista osaa deduktiosta.”²³ Tulemme myöhemmin näkemään, miten looginen ”konteksti” (Absicht)²⁴ tulee esille Kantin metodisessa ”jäsentämisessä” (gegliedern/articulatio). Tämän vuoksi Allison väittää, että me emme löydä eksplisiittisesti kategorioiden ja niiden skeemojen välisen yhteyden osoittava deduktiota tekstistä, vaan Kant toteuttaa sen epäsuorasti erityisillä synteettisillä *a priori* arvostelmilla, joita Allison nimittää ”skeema-arvostelmiksi”.²⁵ Jos Allisonin tulkinnasta nostaa esille yhden asian, joka antaa hänelle paikan muiden suuruuksien rinnalla, se olisi hänen käsityksensä ”skeema-arvostelmista”. Niiden avulla hän pystyy osoittamaan metodologisella menetelmällä, miksi Kant ”luonnostelee” (entwerfen) kategorioiden skeemoja sellaisiksi niin kuin hän niitä luonnostelee. Normaalisti Kant-tutkijat kritisoivat, että Kantin menettelytapa ei pysty osoittamaan kategorian ja skeeman välistä välttämättömyyttä.²⁶ Oman tulkintani mukaan asian positiivinen ymmärtäminen perustuu niin sanottuun ”lukemismetaforassa”.²⁷ Sen mukaan Kantin ”kirjainta” (Buchstab) ei ”lueta” (lesen) valmiina filosofisena tekstinä vaan pikemminkin jatkuvana itseään ”tulkitsevana” (auslegen) prosessina, joka muodostaa – tarkasteltavan aiheen lisäksi – omasta ”jäsennyksestään” oman objektinsa ja ”kirjoittaa” täten itse itseään aina uudelleen ”auki” (entziffern).

Mutta – kuten olen jo sanonut pariin kertaan – yhteenkään näistä kysymyksistä vastaaminen ei kerro suoranaisesti skematismien todellista merkitystä. Työni fundamentaalinen väite on se, että *Skematismien* merkitys on ymmärretty oikein, kun me näemme sen, miten tämä luku

²² Leppäkoski, 1993, 126

²³ *ibid.*

²⁴ Käännös muodostuu siitä, että saksan kielen sanassa *Absicht* ajatellaan tarkoituserää. Se implikoi, että intentiota ajatellaan suhteessa johonkin päämäärään, jonka tämän intention halutaan täyttävän. Esimerkiksi jokapäiväinen tieto voi toimia heuristisena lähtökohtana tieteellisen tiedon ymmärtämisessä, vaikka edellinen ei täytä jälkimmäisen kriteerejä ja vaatii täten uudelleen muokkaamista eksaktimpaan muotoon. ”Luonnon tarkoituserästä” ks. tarkemmin Kantin kolmannesta kritiikistä § 68 *Teleologian periaatteista luonnontieteen sisäisenä periaatteena*.

²⁵ Allison, 2004, 204

²⁶ Ks. esim. Guyer, 1987, 175

²⁷ Ks. tarkemmin Makkreel (1990, 33) ja Prauss (1971, 205)

muodostaa todellisen lähtökohdan *Kritiikin* pääkysymykselle: ”Miten synteettiset arvostelmat ovat mahdollisia a priori?”²⁸

Miten työni on jäsennetty, että se johtaa tähän kysymykseen? Esittämäni tie muodostuu kahdesta kokonaisuudesta, josta ensimmäisessä selitän Allisonin transsendentaalisen idealismin fundamentaaliset elementit. Toisessa osassa alan soveltaa näitä elementtejä, kun käsittelen Kantin skematismia. Juridisella analogialla kyse on siitä, että lain täytäntöön panoon voidaan siirtyä vasta kun laki on säädetty.

Ensimmäinen kokonaisuus muodostuu tarkemmin kolmesta osasta, josta ensimmäisessä johdattelen lukijaa transsendentaalisen idealismin peruskäsitteisiin. En tarkoita tällä silti sitä, että tämän osio muodostaa pelkän käsiteluettelon. Se muodostaa työni ytimen, koska se määrittää *rajat*, joissa kriittistä metodologiaa on mahdollista harjoittaa. Kaikki, minkä esitän tämän osion jälkeen, on sen loogista seurausta. Tämän vuoksi aloitan tarkastelun transsendentaalisen idealismin ja kopernikaanisen käänteen käsitteistä sekä käsittelen Allisonin avainkäsitteitä: diskursiivisuus-teesiä ja ”episteemisen ehdon”-käsitettä. Transsendentaalinen idealismi tarkoittaa antirealistista todellisuuskäsitystä, jonka mukaan todellisuuden kokeminen on riippuvainen inhimillisen mielen rakenteista. Tällaisen lähtökohdan hyväksyminen on seuraus Kantin kopernikaanisesta käänteestä, jossa me oletamme, että kohteiden täytyy suuntautua inhimillisen tiedon mukaan eikä päinvastoin. Traditionaalinen vaihtoehto aloittaa puolestaan jälkimmäisestä oletuksesta ja olettaa, että tietomme täytyy suuntautua kohteiden mukaan. Tämä vaihtoehto pitää hylätä Allisonin tulkinnassa siksi, että se postuloi tarpeettomasti olioiden sinänsä valtakunnan ilmiöiden tuolle puolen. Koska tällaiset oliot ylittävät tiedon mahdollisuuden, me emme edes tiedä, eksistoiko niitä vai ei. Kaksoisaspektitulkinnassa ilmiöt ja oliot sinänsä muodostavat pikemminkin kaksi eri perspektiiviä, joilla me lähestymme yksiä ja samoja olioita: joko aistisesti annettuna tai ajateltuna. Suhteessa todellisuuden ylittäviin olioihin tämä tarkoittaa sitä, että me voimme ajatella niitä niin kuin ne ovat itsessään, vaikka oliot sinänsä eivät voi tulla annetuiksi meille aistisesti. Diskursiivisuus-teesin mukaan tiedon annettuuden mahdollisuus täyttyy jos ja vain jos intuitiomme ja käsitteemme yhdistyvät toisiinsa. Tämän kriteerin täyttyminen takaa sen, että subjektiiviset representaatiomme vastaavat kokemuksen kohteita, minkä vuoksi representaatioilla on objektiivista

²⁸ Kant, B 19

reaalisuutta. Tällöin ne täyttävät tiedon ”episteemisen ehdon” ja siis ovat sekä subjektiivisia että objektiivisia.

Tällainen avainkäsitteiden listaaminen ei kuitenkaan riitä tuomaan vielä esille transsendentaalisen idealismin perusluontoa. Tämä perustuu siihen, että transsendentaalinen idealismi ei muodosta vain teoriaa ihmismielen formaaleista ehdoista, vaan siinä on kyse myös inhimillisen tiedon ”rajojen” (Grenzen) reflektoinnista. Jälkimmäisen puolen ymmärtäminen on ensisijaisen tärkeää työni kannalta, koska Allisonin tarkastelut palautuvat usein puhtaaseen metodologiseen abstraktioon, joka on eristettävä empiirisestä kokemuksesta. Tämä perustuu siihen, että transsendentaalisen käsite ei viittaa pelkästään empiirisen kokemuksen kohteiden mahdollisuuden ehtoihin, vaan transsendentaalinen tarkastelu muodostaa myös itsessään metodologisen objektin, josta lähtöisin jotakin tarkastellaan joko ilmiöinä tai olioina sinänsä.²⁹ Ilmiöiden käsitteessä tämä tulee esille siinä, että transsendentaalisessa kontekstissa siinä on kyse ensisijaisesti olioiden aistisen annettuuden mahdollisuuden ehdoista (ajasta ja avaruudesta) eikä niinkään tämän tai tuon sisäisen tai ulkoisen kokemuksen kohteesta.

Edellisen huomion tekee merkittäväksi se, että se abstrahoi tiedon teoreettisen muodon sen reaalisesta annettuudesta. Jotta me voimme ymmärtää tämän mahdollisuuden, tarkastelun on esiteltävä transsendentaalisen objektin *käsite*. Keskeistä tässä käsitteessä on se, että se mahdollistaa ”rajakäsitteenä” (Grenzbegriff) rajojen vetämisen tiedolliselle tarkastelulle. Tämän avulla me voimme reflektoida, missä rajoissa transsendentaalifilosofiassa on pätevyyttä ja milloin se on vaarassa menettää sen astumalle omien rajojensa ylitse. Transsendentaalisen objektin käsitettä ei pidä silti tulkita substantiaalisesti niin, että se viittaisi johonkin noumenaaliseen tai mentaaliseen substanssiin. Allisonin mukaan transsendentaalinen objekti viittaa ”intentionaalisen tietoisuuden” korrelaattiin.³⁰ Skematismin suhteen transsendentaalisen objektin käsite muodostaa puolestaan siitä syystä keskeisen käsitteen, että skematismissa Kant käsittelee ”aikaa ylipäänsä”, joka muodostaa ajallisen vastinparin transsendentaalisen objektin käsitteelle.

Jotta tarkastelu voisi siirtyä joskus paljon myöhemmin transsendentaalisen objektin ja ajan ylipäänsä välisen yhteyden tarkastelemiseen, olen eristänyt tarkasteluni ensimmäisen kokonaisuuteni toisessa osassa pelkästään ”ymmärryksen” (Verstand) perspektiiviin. Tällöin tarkastelu on eliminoitu sen vastinparista eli ”aistisuudesta” (Sinnlichkeit). Fenomenologisesti ilmaisten tämä tarkoittaa sitä, että aistisuuden vaikutus asetetaan ikään kuin sulkumerkkeihin, jotta tiedollinen tarkastelu ei huku elementtien paljouteen. Käytännössä tämä osa vastaa *Transsendentaalisen Deduktion B-version* ”ensimmäistä askelta” (§15–21), jossa Kant osoittaa

²⁹ Allison, 2004, 63

³⁰ Allison, 1996, 77–79

Allisonin mukaan kategorioiden funktion ”objektien *ajattelun*” ehtoina.³¹ Koska työni ei käsittele kuitenkaan suoranaisesti *Deduktiota*, en syvennä siihen liittyvään kysymyksenasetteluun.³² Tämä saattaa herättää lukijassa kysymyksen, mitä merkitystä sillä on sitten *Skematismille*? Eikö Kant korosta jälkimmäisessä pikemminkin intuitiota kuin käsitteellistä ajattelua? ”Johtolanka” (Leitfaden) asian ymmärtämiseen on seuraavassa: vaikka kategoria ei ole identtinen sitä vastaavan skeeman kanssa, niiden välinen suhde on ”analoginen”.³³ Tämä tarkoittaa sitä, että niissä on kyse yhden ja saman ymmärryksen funktioiden sarjasta, jotka operoivat kahdella eri tasolla: sekä käsitteellisen arvostelun että intuition.³⁴

Ennen kuin siis alan avartaa tarkastelua intuition suuntaan, haluan rajoittaa tarkastelun perusoperaatioiden määrän mahdollisimman helposti hallittavalle alueelle, jotta tarkastelu ei pääse karkaamaan heti käsistä. Tämän avulla voin eristää diskursiivisen ajattelun fundamentaaliset elementit, jotka myöhempi tarkastelu ottaa annettuna. Näistä periaatteista Kant nimittää kaikista tärkeimmäksi ”apperseption transsendentaalista ykseyttä”. Se tarkoittaa tiedollisesti ajattelevaa subjektia (”Ich denke”), joka muodostaa Kantin teoreettisen filosofian ylimmän periaatteen. Vaikka siinä on kyse tietoisuuden kyvystä suuntautua sen itsensä ulkopuolelle, Allisonin tulkinnan ”fundamentaaliset premissit” on se, että sitä ei pidä tulkita ”psykologisessa mielessä”.³⁵ Hän selventää väitettään samassa yhteydessä: ”Tai, jos joku väittää *minkä tahansa* mentaalisen aktin olevan määritelmänsä puolesta psykologinen, niin tämä väite [antipsykologismista] on esitetty [...] pejoratiivisessa mielessä.”³⁶ Tietoisuuden ”psykologinen” sävy tulee esille niissä tarkasteluissa, joissa transsendentaalinen subjekti yhdistyy empiiriseen subjektiin tietoisessa havainnoinnin aktissa. Tämä tulee esille tietoisuuden kyvystä ”fokusoitua” (Acht geben) johonkin.³⁷ Tällainen akti ei voi olla peräisin empiirisestä subjektista, koska empiirinen tietoisuus on hajanainen eikä sillä ole sellaisenaan numeerista identiteettiä. Tämän vuoksi empiirisellä ehdolla ei ole objektiiviseksi tai ”normatiiviseksi tekevää merkitystä”, vaan se esittää ainoastaan tapahtuman subjektin mentaalisisä historiassa ilman, että se asettaa toisille subjekteille arvostelmallista normia, joka vaatii heidän hyväksyntää.³⁸

Ensimmäisen kokonaisuuden viimeisessä osassa siirryn käytännössä *Deduktion* jälkimmäiseen puoleen (§22–27). Tämän siirtymän päämotivaatio on diskursiivisuus-teesin mukaan

³¹ Allison, 2004, 159–163

³² Allisonin tulkinnat muodostavat jatkeen Dieter Henrichin (1969, 640–659) vallankumoukselliselle työlle. Hän ymmärsi ensimmäisenä, että Kantin transsendentaalinen deduktio etenee päämääräänsä kahdessa eri askeleessa.

³³ Allison, 2004, 227

³⁴ Allison, 2004, 155

³⁵ Allison, 2004, 147

³⁶ *ibid.*

³⁷ Allison, 2004, 284

³⁸ Allison, 2004, 175

puutteessa, jonka mukaan käsitteet ovat ilman intuitioita pelkkiä ”tyhjiä” ajatusmuotoja. Tällaisenaan ne eivät yhdisty vielä ”ajan” (Zeit) ja ”avaruuden” (Raum) intuitiossa annettuihin ilmiöihin, minkä välisen yhteyden esittäminen on Kantin lopullisena päämääränä. Myöhemmin meille selviää kuitenkin, että hän onnistuu tämän siteen osoittamisessa vasta *Skematismissa* eikä *Deduktiossa*. Tämä nostaa luonnollisesti esille kysymyksen siitä, mihin *Deduktion* toista puolta tarvitaan. Sen merkitys perustuu seuraavaan: koska tarkastelu on kiinnittänyt tähän mennessä huomion ainoastaan siihen, miten *arvostelmalla* voi olla objektiivista validiutta, siltä on jäänyt täysin refleктоimatta sitä, minkä kykyjen avulla tietoisuuden ykseys konstituoii arvostelemisen. Tämän vuoksi aistisuus on sisällytettävä jälleen takaisin metodologiseen tarkasteluun. Tämä perustuu ”teoreettisen tiedon perspektiivissä” (pseudowittgensteinilaisittain ilmaisten) siihen, että ”aistisuutemme rajat (kaikkien meidän intuitioidemme lähteenä) ovat samalla maailmamme rajoja.”³⁹ Vasta kun me ymmärrämme aistisuuden *a priori* intuitioiden merkityksen tiedon perimmäisinä rajoina, me voimme alkaa reflektoida niitä kykyjä, jotka operoivat aina näissä rajoissa.

Näiden rajojen metodologinen tarkastelu siirtää huomion uuteen kykyyn, joka välittää ymmärrystä ja aistisuutta toisiinsa. Kant nimittää sitä ”kuvittelukyvyyn [Einbildungskraft] transsendentaaliseksi synteetiksi”. Se muodostaa ehkä työni tärkeimmän yksittäisen kyvyn, sillä Kant nimittää skeemoja ”kuvittelukyvyyn tuotoksiksi [Produkt]”.⁴⁰ Toisin kuin yleensä luullaan, kuvittelukyky ei muodosta Kantille autonomista kykyä, vaan se on alisteinen sekä aistisuudelle että ymmärrykselle. Aistisuuden osalta tämä perustuu sen *a priori* muotoihin eli aikaan ja avaruuteen, joiden tehtävänä on rajoittaa tai pitää kurissa ”intuition muotoina” kuvittelukyvyyn synteesiä, jotta mieleemme reflektiivinen aktiviteetti ei lähtisi vaeltelemaan omalta pätevyysalueeltaan. Ymmärryksen puhtaista käsitteistä kuvittelukyvyyn transsendentaalinen synteesi on puolestaan riippuvainen, koska se saa niiden välityksellä ”ykseytensä”, jonka avulla ajan ja avaruuden representaatiot voivat tulla annetuiksi mielelle ymmärrettävässä muodossa eli ”formaaleina intuitioina”.⁴¹ Eräs työni fundamentaalinen väite koskee kuitenkin sitä, että kuvittelukyvyyn transsendentaalinen synteesi on ymmärretty oikein jos ja vain jos aika ja avaruus muodostavat tämän funktion *a priori* mahdollisuuden ehdot. Diskursiivisuus-teesiä soveltamalla kuvion voi yksinkertaistaa sanomalla, että ”käsitteellistämisen aktiviteetin” (b) on mahdollista seurata vain ja ainoastaan intuition (a) ”esikäsitteellisestä järjestyksestä [...] (*intuitus, quem sequitur conceptus*)”.⁴² Jos aika ja avaruus eivät jäsentäisi intuition muotoina aistisesti annettua dataa *a priori* ennen kuin se

³⁹ Allison, 2004, 96

⁴⁰ Kant, A 140/B 179

⁴¹ Kant, B 160–161 n.

⁴² Allison, 2004, 113

on annettu ymmärrykselle, niin aistidata esittäisi mielelle objekteja niin kuin ne ovat sinänsä. Tämä on ristiriidassa transsendentaalisen idealismin fundamentaalisen teesin kanssa, jonka mukaan ilmiö on annettu ajassa ja avaruudessa eikä ilmiöitä ole mahdollista ajatella ilman aikaa ja avaruutta.⁴³

Ihan työni ensimmäisen pääkokonaisuuden lopussa, eli ennen kuin siirryn systemaattisesta kehyksestä itse *Skematismiin*, laajennan tämän prosessin koskemaan vielä tarkemmin sitä, mitä se tarkoittaa empiirisesti havaitsevalle tietoisuudelle. Tämä vaihe osoittaa, miten kategoriat toimivat – arvostelun diskursiivisten sääntöjen ohella – myös ”havainnon sääntöinä”, jotka ohjaavat ajallis-avaruudellisesti annettujen kohteiden havaitsemista.⁴⁴ Tällainen väite seuraa seuraavasta argumentista: Koska havainto on kuvittelukyvyyn *a priori* muotojen alainen ja koska kuvittelukyky toimii ymmärryksen kategorioiden alaisena, niin havainto yhdistyy kuvittelukyvyyn välityksellä ymmärryksen kategorioihin. Tässä kohden transsendentaalinen psykologi voisi sanoa heuristisesti, että nyt tutkimus on analysoinut tarpeeksi mielen piilotajuisia operaatioita ja siirtyy näyttämään seuraavaksi, miten ne paljastuvat empiiriselle tietoisuudelle. Myönnän, että tarkastelulle on mahdollista osoittaa *reflektiivinen* vastinetta, mutta selventäisi asiaa väittämällä, että nyt meillä on *ennen kaikkea* käsitys siitä, miten kriittinen filosofia toimii metodologisesti, mikä mahdollistaa siirtymisen transsendentaalifilosofian spesifimpään osaan eli *Skematismiin*. Aiempaa juridista analogiaa käyttäen: nyt olemme säätäneet lain, josta voimme siirtyä sen täytäntöönpanoon.⁴⁵

Kun kategoriat ovat nyt yhdistetty ensiksi ajatteluun ja sitten havaintoon, voimme siirtyä työn toiseen kokonaisuuteen, jossa käsittelen Kantin lukua *Skematismista*. Jotta voin selvittää, mistä sen pääongelmassa on kyse, eli miten käsitteitä on *mahdollista* ”soveltaa” (anwenden) aistisesti, olen jakanut tarkastelun viiteen eri osaan. Aloitan problematiikan hyvin yleiseltä ja intuitiivisesti helposti lähestyttävältä tasolta käsittelemällä *kaikkien* käsitteiden skematismia.⁴⁶ Tämä osio muodostaa kuitenkin perustan sitä seuraaville osille, koska se näyttää metodologisen analyysin avulla skeeman käsitteen johtamisen. Lisäksi se selvittää, miten skeemat ja käsitteet eroavat toisistaan sääntöinä. Tämän jälkeen siirryn luvun erityiseen ongelmaan, jossa käsittelen ymmärryksen kategorioiden transsendentaalista skematismia. Sen ytimessä on Kantin käsitys ”subsumptiosta” (Subsumtion) ja sen eri merkityksistä.⁴⁷ Hän käyttää sitä ensinnäkin traditionaalisen arvosteluteorian mukaisesti, jolloin se kuvaa universaalien ja partikulaaristen välistä

⁴³ Allison, 2004, 106

⁴⁴ Allison, 2004, 196

⁴⁵ Dieter Henrich (1989, 29–46) on vertaillut Kantin metodologisen esittämistavan ja hänen aikansa juridisten käytäntöjen yhteyttä. Suhde tulee esille esimerkiksi pykälien käytössä. Koska Kant ei käytä niitä enää B-painoksessa *Deduktion* jälkeen, tämä voidaan tulkita pisteenä, jossa hän katsoo hänen filosofiansa olevan *metodologisesti* oikeutettu ja täten valmis täytäntöönpanoon.

⁴⁶ Allison, 2004, 202–225

⁴⁷ *ibid.*

suhdetta. Toiseksi hän viittaa subsumptiolla mahdollisuuden ehtoihin (”Puhtaan ymmärryksen periaatteisiin”), joiden avulla me voimme aktuaalisesti subsumoida ilmiöitä kategorioiden alle. Subsumption kolmas merkitys on kuitenkin kaikista tärkein, jolloin Kant käyttää sitä analogisena ”soveltamiselle”. Sen tarkoituksena on selittää se, *miten* kategorioita on *mahdollista* soveltaa ilmiöihin ilman, että ilmiöitä subsumoidaan *aktuaalisesti* kategorioiden alle. Keskeistä tässä analogiassa on, että se kääntää huomion ”transsendentaalisiin skeemoihin”, jotka mahdollistavat ”jonakin kolmentena” (ein Drittes) kategorian ja ilmiön välisen ”mediaation” (Vermittlung).

Tämän jälkeen siirryn kolmanneksi käsittelemään transsendentaalisen skeeman käsitettä. Aloitan tämän osion käymällä läpi kahdeksan eri skeeman määritelmää, jotka Kant esittää *Skematismissa*, ja nostan niistä esille Allisonin painottaman päämerkityksen skeemasta ”ajan transsendentaalisena määreenä”.⁴⁸ Siinä on kyse olion ajallisen keston määrittämisestä suhteessa ajan ”äärettömään”⁴⁹ kokonaisuuteen. Tällainen diskursiivinen konteksti sulkee pois ontologisen vaihtoehdon, että skeema määrittäisi *arvostelukyvystä* irrallaan annetun olion ajallista eksistointia kaikkina aikoina tai ikuisesti. Guyer edustaa jälkimmäistä kantaa huolimatta siitä, että myös hän tulkitsee skeeman ”ajan transsendentaalisena määreenä”.⁵⁰ Jotta Allison saa tuotua esille tulkintansa ei-käsitteellisen erityispiirteen, hän ottaa apuvälineeksi käsityksen, että transsendentaalinen skeema pitää ymmärtää *funktionaalissa* mielessä ”formaalina intuitionä”. Keskeistä tässä asiassa on, että transsendentaalisessa skeemassa on kyse ”ajassa ylipäänsä” pikemminkin intuition kuin objektin ajatuksen ehdosta niin kuin diskursiivisessa käsitteessä.

Neljännessä osiossa nostan esille *Skematismien* kolmannen ja ehkä vaikeimman kysymyksen, joka käsittelee kategorian ja sen skeeman oikeutusta.⁵¹ Allison vastaa siihen esittelemällä käsityksensä ”skeema-arvostelmista”. Ne muodostavat erityisen luokan synteettistä *a priori* arvostelmista, joissa on kyse ymmärryksen diskursiivisen ajatuksen kääntämisestä ei-diskursiiviseen muotoon. Kyse on siis ymmärryksen puhtaan kategorian ”esittämisestä” (darstellen) ajallisin termein. Jotta me voimme ymmärtää tämän prosessin, esitän metodologisella analyysillä sen, miksi esimerkiksi substanssin skeema esittää välttämättä aisti-intuitiivisen vastineen puhtaan substanssin käsitteelle.

Tämän jälkeen laajennan viidennessä ja viimeisessä osiossa *Skematismien* merkitystä suhteessa sitä seuraavaan lukuun, jossa Kant käsittelee ”Puhtaan ymmärryksen periaatteita”. Nostan

⁴⁸ ibid.

⁴⁹ Äärettömyys ilmaistaan tässä merkityksessä heuristisesti englannin kielellä ”sempiternityn” käsitteellä eikä ”eternityn”.

⁵⁰ Guyer, 1987, 172–175

⁵¹ ibid.

näistä periaatteista erityisesti esille *Kokemuksen analogiat*, jotka muodostavat eräänlaisen kulminaatiopisteen Kantin kriittiselle projektille. Tämä perustuu siihen, että *Analogiat* esittävät kokemuksen mahdollisuuden ehdot, jotka ovat kokemuksen kohteiden mahdollisuuden ehtoja. Ne saattavat Kantin kriittisen projektin päätökseen, koska nämä periaatteet tarkoittavat juuri niitä ”synteettisiä *a priori* arvostelmia”, joista *Kritiikki* on kiinnostunut. Myöhemmin eli *Transsendentaalisessa dialektiikassa* Kant käyttää juuri näitä ehtoja kriteereinä, kun hän arvioi spekulatiivisen metafysiikan väitteiden objektiivista pätevyyttä.

Allison nimittää Kant ”kriittistä” projektia ”tiedon ’immanentiksi tulemiseksi’”⁵², joka on ”suora seuraus Kantin kopernikaanisesta käänteestä”.⁵³ Tämä prosessi muodostuu hänen mukaansa kolmesta eri vaiheesta ja se saa varsinaisen alkunsa *Transsendentaalisessa deduktiossa*, jossa Kant osoittaa ensimmäiseksi, että tiedon intellektuaalisten ja aististen ehtojen välillä vallitsee yhteys. Toisessa askeleessa eli *Skematismissa* Kant suorittaa metodisen laajennuksen erittelemällä ne aistiset ehdot (eli skeemat), joiden ansiosta kategorioita voidaan soveltaa ilmiöihin. Ja kolmannessa ja viimeisessä askeleessa eli *Periaatteissa* Kant suorittaa tarkasteluperspektiivin vaihdoksen ”havainnon transsendentaalisista ehdoista, jotka koskevat kuvittelukyövn synteisiä ohjaavia havainnon sääntöjä, [...] tiedon mahdollisuuden transsendentaalisiin ehtoihin, jotka käsittelevät olentojen [eksistointia] ajan objektiivisessa järjestyksessä”.⁵⁴ Näiden ”olentojen” ja niiden transsendentaalisten havainnon ehtojen eli skeemojen vallitsee vastavuoroisuus ”ajassa ylipäänsä”. Tämä perustuu siihen, että ajassa ylipäänsä me voimme ajatella ”ajan objektiivista järjestystä”. Vaikka ajan objektiivista järjestystä ei voida ”tiedostaa” (erkennen) reaalisenä objektina, mikään ei silti estä, että me emme voisi ”ajatella” (denken) sen loogista mahdollisuutta.⁵⁵

Edellisen perusteella me voimme nähdä alustavasti sen, mitä skematismi merkitsee Kantin kriittiselle projektille. Koska *Periaatteet* esittävät Kantin ”synteettisiä *a priori* arvostelmia” ja ne olettavat transsendentaaliset skeemat mahdollisuuden ehdoikseen, me voimme päätellä tästä yhteydesä sen, että *Skematismi* muodostaa todellisen lähtökohdan Kantin ongelmalle synteettisistä *a*

⁵² Vaikka ”immanentiksi tuleminen” tai ”immanisaatio” kuulostavat suomen kielessä varsinaisilta sanahirviöiltä, suosin niiden teknistä ilmaisuvoimaa. Tämä perustuu siihen, että immanentti muodostaa vastakohtan transsendenttin käsitteelle, joka viittaa tiedon rajojen ulkopuoliseen alueeseen. Sen vastinparina ”immanentiksi tuleminen” luonnehtii osuvasti transsendentaalifilosofista metodologiaa, jossa me ”pysyttelemme” tiedon rajojen ”sisäpuolella” (lat. in+maneo = pysyä sisällä) samalla kuin me reflektioimme sen mahdollisuuden ehtoja. Tätä prosessia ei pidä kuitenkaan tulkita staattiseksi vaan dynaamiseksi, sillä se laajentaa itse itseään tuomalla mukaan uusia elementtejä, jotka on asetettu aiemmin sulkumerkkeihin. Tällainen tulkinta Kantin metodologista asettuu vasten esimerkiksi Leppäkosken (1993, 224) edustamaa lukutapaa, jossa *Kritiikin* synteettisen metodin ajatellaan koskevan yhden ja saman staattisen asian eri puolien eksplikointia eikä dynaamisena prosessina, jonka ydin on ”itsereflektiossa” (Selbstreflexion).

⁵³ Allison, 2004, 60

⁵⁴ Allison, 2004, 230

⁵⁵ Kant, B xxvi n. Tämä kielto muodostaa seurauksen sille, että ”aikaa ei voida määrittää niin kuin ulkoisia ilmiöitä; se ei kuulu hahmolle eikä paikalle tai jollekin sellaiselle, vaan se määrittää päinvastoin representaatioiden välisiä suhteita meidän sisäisessä” aistissamme (Kant, A 33/ 49–50).

priori arvostelmista. Koska Kant käsittelee vielä tarkemmin *Periaatteissa* ilmiöiden aktuaalista subsumointi kategorioiden alle, Allison laajentaa tämän väitteen koskemaan sitä, että *Skematismi* muodostaa todellisen alun Kantin ”kokemuksen metafysiikan’ mahdollisuudelle”.⁵⁶ Tällainen kommentti saattaa vaikuttaa häkellyttävältä sellaisille Kant-tutkijoille, jotka ovat tottuneet lukemaan Allisonin projektia eräänlaisena ”epistemologisena vaatimattomuutena”.⁵⁷ Sitaattihan tuo nimittäin esille sen, että Allisonin tulkinta johtaa *Skematism*in välityksellä ontologian ja epistemologian yhdistymiseen huolimatta siitä, että tulkinnan juuret ovat epistemologisessa metodologiassa.

Edellisestä huolimatta Kantin projekti kaipaa vielä seuraavan lisähuomion. Syvätasolla siinä ei ole kyse pelkästä ”tiedon immanisaatiosta”, vaan siihen sisältyy myös systemaattisen filosofian perspektiivi. Jälkimmäisen tarkoituksena on ”merkitä [järjen kritiikin ohella] ääriiviivat koko tieteen systeemille, sekä suhteessa sen rajoihin että sen kokonaisuuden sisäisiin rakennepalasiin.”⁵⁸ Vaikka työni käsittelee vain epäsuorasti tätä puolta Kantin filosofiasta, se huomioi sen ”loogisen” olemassaolon tiedon immanentiksi tulemisen prosessissa. Tämä tulee esille esimerkiksi metodisena apuvälineenä silloin kun eristän tarkastelun johonkin mielenkykyyn, tai vaihtoehtoisesti kun tuon esille modaliteetin kategorioiden erityisyyttä. Koska asian tarkempi käsitteleminen vaatisi ”järjen” (Vernunft) yksityiskohtaisempaa tarkastelua, päätin jättää skematism

in ja systemaattisen filosofian suhdetta käsittelevän tematiikan – saumakohtien osoittamista lukuunottamatta – toisen tutkimuksen aiheeksi. Ratkaisuni perustuu Kantin sanoihin, joiden mukaan *Kritiikissä* on kyse ensisijaisesti ”metodin traktaatista” ja vasta toissijaisesti ”tieteen systeemistä”.⁵⁹

Esipuheeni lopuksi haluan lähettää parhaimmat kiitokset kahdelle opettajalleni. Ensimmäkin Latinan kielen ja antiikin tradition lehtorille, Juhani Sarsilalle (Tampereen yliopisto), joka on auttanut minua ymmärtämään normatiivisen grammatiikan merkitystä. Tosin Juhaniin pettymykseksi joudun välittömästi tunnustamaan, että työni ”kaunopuheisuus” (eloquentia) tuskin täyttää hänen retoriikalle asettamia vaatimuksia. – Ja hänen lisäksi haluan suunnata erityisen tervehdyksen Filosofian emeritus lehtorille, Lauri Mehtoselle (Tampereen yliopisto). Hänen luentosarjansa ja seminaarinsa ovat valaisseet minulle Kantia ja valistusta niin monelta eri kantilta, että niiden apu on ollut korvaamaton.

⁵⁶ Allison, 2004, 228

⁵⁷ Langton, 1998, 8–12

⁵⁸ Kant, B xxii–xxiii

⁵⁹ Kant, B xxii

Osa yksi: **Skematismin systemaattinen kehys**

1.0. Johdanto Kantin transsendentaaliseen idealismiin ja transsendentaalisen objektin käsite

Allison tulkitsee Kantin filosofisen ytimen osuvan ”transsendentaalisen idealismin” ja ”diskursiivisuus-teesin” väliseen kytkökseen.⁶⁰ Yhdessä ne ilmaisevat teesiin, jonka mukaan inhimillisen tiedon mahdollisuus vaatii sekä *aistista* sisältöä eli intuitiota että käsitettä. Koulukirjoissa tämän kriteerin täytyminen tulkitaan tavallisesti niin, että meillä on tietoa ”ilmiöistä” eikä ”olioista sinänsä”.⁶¹ Vaikka tiedon käsitteessä on oleellista juuri se, että se implikoi suhteen ”objektin” (Objekt)⁶² representaatioon, niin edellisenkaltainen yksinkertaistus johtaa ajattelun helposti harhapoluille, eikä sitä pidä samaistaa varauksetta Allisonin kannaksi. Kaksoisaspektitulkinnan erityisyys tulee nimittäin esille siinä, että se tulkitsee ilmiöiden ja olioiden sinänsä distinktion *epistemologisesti* tai *metodologisesti* pikemminkin kuin *metafyysisesti*.⁶³ Siinä ei ole kyse niinkään distinktiivisesti eksistovista ontologisista entiteeteistä vaan kahdesta episteemisestä perspektiivistä, joilla me ”*tarkastelemme*” (betrachten) yksiä ja samoja olioita: joko aistisuutemme ehtojen alla (eli ilmenevinä) tai niistä irrallaan (eli itsessään).⁶⁴ Tämä lukutapa saa eksplisiittistä lukea Kantilta: ”Kritiikki opettaa, että objekti on ymmärrettävä *kahdenlaisessa merkityksessä*, nimittäin ilmiönä tai oliona itsessään”.⁶⁵ Näiden tarkastelutapojen yhteinen juuri on ”transsendentaalisessa reflektiossa”.⁶⁶

Projektin idealistinen luonne tulee esille puolestaan siinä, että se väittää objektin *käsitettä* riippuvaiseksi ihmismielen diskursiivisesta luonnosta (ehdoista). ”Transsendentaalisen ei pidä viitata suoranaisesti kohteisiin vaan pikemminkin siihen, millä tavoin me tiedostamme niitä *a*

⁶⁰ Allison, 2004, xiv

⁶¹ Allison sanoo suoraan (2004, 52), että hänen tapansa tulkita ”olioita sinänsä” on syvässä kiitollisuudenvelassa Gerold Praussille (1977, 13–23).

⁶² Kant, B xxvi n. ”Objektin” (Objekt) ja ”kohteen” (Gegenstand) välinen ero on siinä, että ymmärrys käsitteellistää ”objektia”, kun taas aistisuus antaa ”kohteen” intuition avulla ja täten ilman käsitteellistämistä. Kun määreetön ilmiö käsitteellistetään, siitä tulee ”fenomeeni” (Phänomenon).

⁶³ Allison, 2004, 4

⁶⁴ Allison, 2004, 3–4

⁶⁵ Kant, B xxvii. Koska subjekti säätää kopernikaanisessa käänteessä ”merkityksen” (Bedeutung) eikä objekti, ”kahdenlainen merkitys” viittaa tässä kahteen eri perspektiiviin, joilla yhtä objekti tarkastellaan.

⁶⁶ Allison, 1969, 217

priori”.⁶⁷ Filosofista tarkastelua ei pidä siis aloittaa siitä, *mitä* tiedon objekti todella on, vaan sen on painotettava substantiaalisuuden sijasta funktionaalista tarkastelua, eli *miten* mielemme tiedostaa objektin. Tämän seurauksena filosofia ei voi enää väittää olevansa ylimmäinen tiede, joka havainnoi ei-empiiristen entiteettien valtakuntaa, vaan siitä tulee eräänlaista ”toisen asteen” tutkimusta, joka tarkastelee ilmiöiden välttämättömiä rakenteita ja lainalaisuuksia.⁶⁸ Transsendentaalinen tieto ei tuota tietoa yliaistisista olioista, vaan sen ”objekti” muodostuu ”jokapäiväisen kokemuksen kohteiden tai fenomeenien tiedostamisen *a priori* mahdollisuuden ehdoista.”⁶⁹ Tätä ei pidä tulkita kuitenkaan siten, että metodologia hävittäisi ontologisen vaihtoehdon kokonaan vaan se pikemminkin ”deontologisoi” sen väitteet.⁷⁰ Tämän vuoksi transsendentaalinen idealismi ”asettuu” aina välttämättömästi ”vasten” (entgegensetzen)⁷¹ traditionaalista kantaa edustavaa ”transsendentaalista realismia”. Jos me emme osaa erottaa epistemologiaa metafysisistä ”harhoista” (Irrtum), niin on täysin mahdollista, että me sekoitamme ne toisiinsa.

Se, että Allison nimittää transsendentaalifilosofiaa ”toisen asteen” tutkimukseksi, tarkoittaa tämän lisäksi, että se pitää erottaa ”ensimmäisen asteen” luonnontieteiden, kuten matematiikan tai fysiikan, tutkimuksista. Huomio on tärkeä, koska se tuo esille, että transsendentaalifilosofia ei ole kiinnostunut objektien reaalisesta luonnosta myöskään empiirisessä mielessä, vaan se ottaa niihin eräänlaisen metaepistemologisen eli ”toisen asteen” näkökulman ja korvaa niiden tutkimisen ”objektin representaation ehtojen kriittisellä analyysillä”.⁷² Tämä tarkoittaa sitä, että tiedon objekti muodostaa hyvin usein abstraktin metodologian objektin ilman, että se implikoi ajallis-avaruudellista kohdetta.

1.1. Kopernikaaninen käänne

Kant nimittää suorittamaansa ajattelutavan muutosta filosofian ”kopernikaaniseksi käännteeksi”. Miten se tapahtuu? Allisonin mukaan kaikki alkaa, kun Kant ”relativisoi objektin *käsitteen* suhteessa ihmistietoon”, jolloin tietomme objektit tulevat esitetyiksi niiden representaation ehtojen mukaisesti.⁷³ Niin kuin me olemme usein kuulleet, Kantin mukaan ”tiedon objektien täytyy

⁶⁷ Kant, A 12/B 25

⁶⁸ Allison, 1969, 218

⁶⁹ Allison, 2004, 62. ”Fenomeeni” (Phänomenon) eroaa ilmiöstä siten, että fenomeeni on määrätty, mutta ilmiö ei ole. Korostaakseni tätä eroa, joudun kääntämään tämän käsitteen inhottavalla suomen kielisellä sanalla.

⁷⁰ Allison, 2004, 121. Eli deontologisointi tarkoittaa prosessia, jossa ontologinen väite muokataan epistemologiseen muotoon. Esimerkiksi avaruus ei tarkoita Kantille newtonilaista absoluuttista avaruutta vaan inhimillisen kokemuksen *a priori* mahdollisuuden ehtoa.

⁷¹ Verbi ilmaisee disjunktivisessa arvostelmassa annetun relaation (joko – tai).

⁷² Allison, 2004, 60–61

⁷³ Allison, 2004, 12

suuntautua tiedostamisemme mukaisesti” eikä päinvastoin, kuten rationalistit ja empiristit olettavat.⁷⁴ Se, että kantilainen malli painottaa tiedon yhteydessä inhimillistä perspektiiviä, antaa subjektiviteetille tärkeän roolin. Sen tarkoituksena on korvata traditionaaliseen malliin liittyviä ongelmia muodostamalla eräänlainen ideaalinen kehys, johon tiedollinen tarkastelumme aina palautuu ja jonka rajoja se ei voi koskaan ylittää. ”Objekteista ei voida saada tietoon *a priori* mitään muuta kuin minkä ajatteleva subjekti tuo niihin siitä itsestään lähtöisin”.⁷⁵ Traditionaalinen näkökulma korostaa puolestaan ulkopuolista tarkkailijaa, joka kykenee tarkkailemaan tiedon objekteja objektiivisesti, inhimillisestä näkökulmasta riippumattomalla tavalla. Siinä, missä idealistinen vaihtoehto muodostaa ”ihmiskeskeisen” mallin, realistista vaihtoehtoa voi nimittää ”jumalakeskeiseksi”.⁷⁶

Traditionaalisen filosofian Kant kokee episteemisesti ongelmalliseksi, koska sen pohjana on niin sanottu ”kahden maailman”-malli.⁷⁷ Distinktiolla viitataan *ilmiömaailman* ja *todellisuuden* sinänsä ontologiseen eroon. Tyypillinen mallia puoltavien havainnollistus koskee vedessä ”näkyvää” (schein) vinoa airoa ja todellista airoa, joka on suora. Kantin mukaan lähtökohta on kuitenkin riittämätön, koska se nojaa virheelliseen oletukseen siitä, että käsitteellinen representaatio on suorassa suhteessa tiedon objektiin. Tällainen oletus johtaa hänen mukaansa lopulta vain humelaiseen skeptisismiin, koska meiltä puuttuu episteeminen oikeutus sille ontologiselle yhteydelle, miten ajatuksiemme ”sisällöt” (Inhalt) vastaavat mielemme aktiviteetista riippumattomia objekteja. Niiden välissä on ylitsepääsemätön ”episteeminen kuilu”.⁷⁸ Kantin mukaan on mielekkäämpää ajatella, että käsitys noumenaalista kausaliteetista on lähtöisin mielemme reflektiivisestä aktiviteetista pikemminkin kuin jostain ilmiöiden ulkopuolelta vaikuttavan olion affektista.

Perinteisen ontologian ongelmallisuudesta me voimme päätellä, miksi kopernikaaninen käänne on tarkoitettu yhtä aikaa sekä transsendentaalisen idealismin ”ennakkoehdoksi että seuraukseksi”.⁷⁹ Ennakkoehto se on siinä mielessä, että sen tarkoituksena on korvata traditionaalinen malli, ja seuraus, koska tiedon objekteja on ajateltava traditionaalisen mallin riittämättömyyden vuoksi ihmismielestä riippuvaiseksi. Idealistinen vaihtoehto ei oleta, että meillä olisi suoraa pääsyä todellisuuteen, vaan se lähtee siitä, että todellisuuskäsityksemme on riippuvainen ”käsitteistämme ja/tai kielellisistä käytännöistämme”.⁸⁰

⁷⁴ Kant, B xvi

⁷⁵ Kant, B xxiii

⁷⁶ Allison, 2004, xv

⁷⁷ ibid.

⁷⁸ Allison, 1969, 218

⁷⁹ ibid.

⁸⁰ Allison, 2004, 3

Koska meillä ei ole tietoa mistään distinktiivisistä olioista sinänsä, on mielekkäämpää olettaa, että transsendentaalisen tarkastelun objektit liittyvät jotenkin niihin *subjektiivisessa* aistisuudessamme ”annettuihin” (gegeben) kohteisiin, jotka me havaitsemme. Oliot, jotka ylittävät aistisuutemme ajalliset ja avaruudelliset ääret, eivät ole objekteja ”meitä varten” (für uns).⁸¹

Edellisestä ei pidä silti vetää sitä johtopäätöstä, että transsendentaalinen idealismi olisi kiinnostunut ainoastaan ilmiöistä mutta ei olioista sinänsä. Mikään ei nimittäin kiellä loogista mahdollisuutta, että *noumenaalisia substansseja* eksistoi, vaikka diskursiivinen ymmärrys ei voi ”tiedostaa” niitä. Meidän on nimittäin mahdollista ”ajatella” niitä täysin ”vapaasti” (Freiheit), ”kunhan me emme vain saata itseämme ristiriitaan”.⁸² Vaikka ne eivät ole meidän tietomme objekteja, tämä ei estä niitä olemasta objekteja jollekin ei-diskursiiviselle (intuitiiviselle) intellektille.

Tällainen malli ei sovi kuitenkaan yhteen ihmisen äärellisen luonnon kanssa. On nimittäin ristiriitaista ajatella, että jokin *äärellinen* voisi tarttua objektiin sen *äärettömässä* konkreettisuudessa niin kuin intellektuaalisessa intuitiossa on ajateltu tapahtuvan. Miten tiedon objektit ovat sitten annettuja diskursiiviselle mielelle? Koska ihminen on äärellinen ja tiedon objektin täytyy tulla annetuksi hänelle jotenkin muuten kuin tyhjästä luomalla, tämä jättää jäljelle vain vaihtoehdon, että sen on oltava esitettävissä aistisen reseptiomme *välityksellä*. Väitteen perusta on premississä, että ihminen ei ole vain äärellinen vaan äärellinen *aistiolento*.

Jotta olioiden sinänsä kieltämisestä ei päädyttäisi kuitenkaan virheellisesti ilmiöiden ontologisointiin niin kuin empiirisessä realismissa, Kantin aspektit kaipaavat lisäselvitystä.⁸³

⁸¹ Für-pronominini ilmaisee tärkeän reflektiivisen piirteen, jossa representaation ajatellaan kuuluvan minulle *tiedollisessa* mielessä. Koska minulla on tällaisten representaatioiden lisäksi *ei-tiedollisia* representaatioita, tämä pronomini pitää erottaa *in*-pronominista. Ne eivät ole meille (für uns) mitään tiedollisessa mielessä, vaikka me voimme ajatella niitä meidän representaatioiksemme (in uns) ei-tiedollisessa mielessä.

⁸² Kant, B xxvi n. Kantin vapauden argumentti (subjektin intellektuaalisena ”erityispiirteenä” (Eigentum)) seuraa seuraavasta loogisesta päätelmästä:

1. Voin hyväksyä proposition (Q), että vapautta ei ole.
2. En voisi hyväksyä mitä tahansa propositionia (P), jos en olisi vapaa siihen (Q).
3. Tämän vuoksi, vapautta on olemassa (P).

Koska vapaus on sen mahdollisuuden ehto, että voimme hyväksyä jonkin proposition, sitä täytyy olla olemassa. Argumentista ei seuraa kuitenkaan, että vapaus voitaisiin tiedostaa reaalisesti vaan ainoastaan että sitä on mielekästä tai ristiriidatonta ajatella.

Työni ottaa Kantin vapausteorian lähinnä annettuna. Ks. siitä tarkemmin Allisonin teosta *Kant's Theory of Freedom* (1990).

⁸³ Käsittelen myöhemmin yksityiskohtaisesti ilmiön annettua. Asian ydin on kuitenkin siinä, että empiirinen kohde on annettu subjektille aistimuksen ”vaikutuksesta”. Tällainen vaikutus ei kuitenkaan implikoi taakseen olioita sinänsä, koska se on inhimillisen aistisuuden tuottama. Tämä tarkoittaa, että se on annettu ajan ja avaruuden mukaisesti. Ne edeltävät *a priori* aistimuksen tapahtumista, joka on luonnostaan *a posteriori*. Kantin fundamentaalinen väite on kuitenkin, että ne eivät eksistoi absoluuttisina. Selitän myöhemmin, miksi ”vaikutus” pitää ymmärtää tässä yhteydessä *metodologisena* käsitteenä, jolla luonnostellaan jonkin reaalisen mahdollisuutta ilman, että se implikoi kausaalisesti

Transsendentaalisessa idealismissa kyse on pikemminkin kahdesta erilaisesta *tarkastelemisen* tavasta. Tämän perusta on siinä, että jonkin mahdollisuuden ”ajattelu” ei implikoi objektin ”tiedostamista”. Vaikka ilmiöt ja oliot itsessään muodostavat siis ”kaksi radikaalisti distinktiivistä episteemistä suhdetta [samoihin] objekteihin”, tätä objektia ei pidä tulkita siinä mielessä jäykäksi, että se viittaa jossain syvätasolla vain empiirisesti reaaliin kohteisiin.⁸⁴ Huolimatta siitä, että ne ovat kopernikaanisessa käänteessä ensisijaisempia kuin yliaistiset noumenonit, tällainen tulkinta tekee kohtalokkaan virheen siinä, että se laajentaa inhimillisen aistisuuden ehdoista olioiden ylipäänsä ehtoja. On kuitenkin yhtäläillä metafyyssistä harhaa liioitella aistisuuden roolia olioiden ontologisina ehtoina kuin väittää päinvastoin, että aistisuuden muodot eivät muodostaisi mahdollisen kokemuksen kohteiden transsendentaalisia ehtoja. Metodologisesta perspektiivistä tämä tarkoittaa sitä, että aistisia tai yliaistisia olioita koskevia ontologisia väitteitä ei ole ylipäänsä mahdollista ymmärtää ilman epistemologiaa, vaikka jotakin voidaan tarkastella episteemisesti joko ilmenevänä tai itsessään ilman, että se implikoi ontologisesti eksistovaa entiteettiä.

Koska mikään objekti ei määrää kopernikaanisessa käänteessä tarkastelutapaamme, me voimme suuntautua mihin tahansa jokapäiväisen kokemuksen kohteeseen niin kuin se on inhimillisen aistisuuden alaisena (kuten kappale on painovoiman) tai ajatella sitä niin kuin se on itsessään (kuten kappaleen läpäisemättömyyttä) eli irrallaan sen aistisen annettuuden ehdoista. Marcel Quarfood kuvaa jälkimmäistä puolta kantilaisesta lähestymistavasta osuvasti: ”Kun hyväksymme olioiden eksistovien, me oletamme, että ne eivät häviä eksistovista vain sen vuoksi, että niitä tarkastellaan itsessään.”⁸⁵ Vaikka tällainen tarkastelu ei voi ”laajentaa” (erweitern) reaalista tietoaamme niin kuin synteettinen tieto, se ei ole täysin triviaalia, koska ajattelumme voi vaihtoehtoisesti ”selventää” (erklären) analyyttisesti pelkkää olion käsitteen loogista ”muotoa” (Form).

Tiedon kahden eri tiedon välinen ero on äärimmäisen tärkeä, koska se tuo esille sen, miten inhimillinen ajattelu yhdistyy diskursiivisuus-teesin syvätasolla analyyttisten ja synteettisten arvostelmien distinktion. Synteettisellä arvostelmalla subjektin käsitettä laajennetaan siten, että se liitetään predikaattiin, joka ”on täysin subjektin ulkopuolella, vaikka se on yhteydessä siihen.”⁸⁶ Analyyttinen arvostelu käyttää puolestaan sisältönään annettua ”käsitettä” ja pyrkii selventämään,

affektoivaa objektia. Yksinkertaisimmillaan aistimuksessa on kyse aistisykähdyksestä, joka tapahtuu mielessämme odottamatta (vrt. Koistinen, 2008, 27). Kuulen esimerkiksi liikenteen äänen, joka implikoi auton kohteeseen. Tämän lisäksi mielessäni on annettu myös sellaisia aistimuksia, jotka jäävät tiedostamatta kohteen tasolla. Kun kuuntelen sinfoniaa, opin pikku hiljaa erottamaan eri instrumentteja toisistaan, vaikka ne muodostavat aluksi enemmän tai vähemmän jäsentymättömän kohteen.

⁸⁴ Allison, 2004, 47

⁸⁵ Quarfood, 2004, 24

⁸⁶ ibid.

mitä sen subjekti sisältää jo valmiiksi ”purkamalla sen osakäsitteisiin analyysin avulla”.⁸⁷ Tällöin ajattelulla on (loogista) substantiaalisuutta ”annetun arvostelman *rajoissa*”, vaikka arvostelman predikaattia ei syntetisoida (reaalisesti) johonkin objektiin.⁸⁸ Sen representaatiot viittaavat pikemminkin arvostelun objektiin, joka ei tarkoita mitään sen kummallisempaa kuin ”intentionaalista objekti”.⁸⁹ Asiasta käy esimerkkinä väitelauseen oma subjekti ilman, että se implikoi ontologista substanssia. Siinä reflektoidaan piirrettä, joka on väitelauseiden ”ominaisuuksien alustana” mutta joka jättää huomioimatta näiden ominaisuuksien singulaariset erot.⁹⁰

1.2. *Episteeminen ehto*

Johdin analyysin edellisessä kappaleessa Kantin transsendentaaliseen idealismiin rajaamalla diskursiivisesta ymmärryksestä ”normatiivisen mallin”, jonka suhteen meidän on arvioitava tietoamme.⁹¹ Tulokseen päätyminen ei perustunut mihinkään metafyyssiseen olioiden olemuksien havainnointiin, vaan se seurasi inhimillisen ymmärryksen diskursiivisten ”ehtojen ja rajojen reflektiosta”.⁹² Kantin mukaan inhimillinen tieto on luonnostaan immanenttia ja diskursiivista eikä transsendenttia niin kuin jumalallis-intuitiivinen tieto. Tämän vuoksi transsendentaalista idealismia ei pidä tulkinta vain objektin käsitteen relativisointina objektien representaation ehtoihin, vaan se erittelee samalla nämä ehdot analysoimalla inhimillisen tiedon diskursiivista luontoa. Jälkimmäinen kriteeri on välttämätön, jotta analyysi ei ylittäisi tiedon rajoja vaan pysyttelee niiden sisällä. Korostaakseen metodologisen tarkastelunsa eroa traditionaaliseen metafysiikkaan Allison nimittää sen ehtoja ”*episteemiseksi* ehdoiksi”.⁹³ Nämä ehdot viittaavat inhimillisen aistisuuden ja ymmärryksen elementaarisiiin kategorioihin. Jotta näiden ydinkäsitteiden erityisluonne tulee selvemmin esille, vertaan niitä transsendentaalisessa realismissa esiintyviin ”ontologisiin ehtoihin” ja ”fenomenalistien aistidataan”. Tämän tarkoituksena on helpottaa transsendentaalisen käsitteen episteemisyden ymmärtämistä. Siinä ei ole kyse ontologisesta tai psykologisesta ehdosta.

Episteemiset ehdot eroavat ontologisista ehdoista ja fenomenalistien aistidatasta, koska ne eivät viittaa ihmismielestä irrallisesti tai siinä aktuaalisesti *eksistoiiviin* asioihin. Laajemmassa mielessä episteemisen ehdon merkitys on siinä, että se *mahdollistaa*

⁸⁷ Kant, A 6–7/B 11–2

⁸⁸ Allison, 2004, 149

⁸⁹ Allison, 2004, 409

⁹⁰ Allison, 2004, 148

⁹¹ Allison, 2004, 35

⁹² Allison, 2004, 35–36

⁹³ Allison, 2004, 11 & 1996, 4

representaatiomme yhdistymisen objektiin. Erityisemmässä kontekstissa episteeminen ehto mahdollistaa puolestaan sen, että ”*ajattelumme subjektiivisilla ehdoilla on objektiivista pätevyyttä*”.⁹⁴ Sitaatti ilmaisee ytimekkäästi transsendentaalisen idealismin fundamentaalisen ongelman, joka tähtää selittämään, miten yhdet ja samat ehdot ovat yhtä aikaa sekä subjektiivisia että objektiivisia. Tämä suppea merkitys on syytä erottaa edellisestä ja laajemmasta, koska subjektiviteetti ei implikoi transsendentaalisessa idealismissa automaattisesti episteemisen ehdon objektiivisuutta. Kant onnistuu itse asiassa selittämään vasta *Puhtaan ymmärryksen periaatteissa* sen mahdollisuuden. Joka tapauksessa episteeminen ehto muodostaa ideaalisessa mielessä sekä subjektiivisen että objektiivisen ehdon, kun taas psykologinen ehto on pelkästään subjektiivinen ja ontologinen objektiivinen.

Episteemiset ja ontologiset ehdot ovat samanlaisia siinä mielessä, että molemmat ovat objektiivisia, mutta ne eroavat toisistaan, koska ontologiset eivät ole subjektiivisia. Ne koskevat olioiden ontologista eksistoinista niin kuin Newtonin käsitykset absoluuttisesta ajasta ja avaruudesta. Transsendentaalinen idealismi ei voi kuitenkaan hyväksyä tällaisia ehtoja, koska äärellisellä intellektilla ei ole suoraa pääsyä todellisuuteen. Koska meillä ei ole sisäänkäyntiä transsendentaalisen realismin perspektiiviin, josta me voisimme ulkopuolisen tarkkailijan tavoin vertailla representaatioitamme transsendentaalisesti reaaliin entiteetteihin, meidän on tarkasteltava niitä suhteessa tiedollisen subjektin aktiviteettiin. Me emme voi vedota mihinkään korkeampaan normiin kuin niihin yleisiin (aistisiin ja intellektuaalisiin) tiedon muotoihin, jotka ovat diskursiivisten arvostelmiemme mahdollisuuden ehtoja. Tässä kontekstissa tiedon *objektiivisuus* pitää ymmärtää diskursiivisen arvostelun eikä todellisuuden sinänsä piirteeksi. Lyhyesti: se asettaa vaateen ”intersubjektiivisesta” hyväksynnästä pikemminkin kuin sen ja todellisuuden sinänsä välisestä korrespondenssista.⁹⁵

Subjektiviteetin painottaminen johtaa kuitenkin uuteen ongelmaan. Miten transsendentaalinen idealismi eroaa aistidataa painottavasta subjektiivisesta fenomenalismista? Ero perustuu siihen, että se ei määritä mahdollisen kokemuksen kohdetta suhteessa ”mahdollisen havaitsemisen tiloihin”⁹⁶, vaan ilmiö on annettu siinä ”erään empiirisen intuition määreettömänä kohteena”.⁹⁷ Jotta ero tulee selkeästi esille, höllennän hieman abstraktiotasoa ja tulkitsen Kantin ilmiön viittaavan ”ontologisesti neutraalissa mielessä” pelkästään aistisuudessa annettuun

⁹⁴ Kant, A 89/B 122

⁹⁵ Allison, 2004, 205

⁹⁶ Ks. Quarfood (2004, 53–57), miten totuuden korrespondenssi- ja koherenssi-teoria eroavat Kantilla toisistaan.

⁹⁷ Kant, A 20/B 34

jokapäiväisen kokemuksen kohteeseen, jolta puuttuu käsitteellinen määre.⁹⁸ Kyse on yksinkertaisesti empiirisen kohteen havaitsemisesta, jota ei ole määritetty ymmärryksen kategorioiden alla tiedollisen kokemuksen *objektiksi*. Transsendentaalifilosofiassa tämä ei kuitenkaan viittaa aististen elementtien järjestymisen havaitsemiseen empiirisessä olioissa itsessään vaan pikemminkin tällaisen järjestymisen mahdollisuuden ehtoon. Edellinen vaihtoehto on Kantille paraatiesimerkki fenomenalistisesta aistidatasta, koska se ei jäsennä havainnon ”ainesta” (*Materie*) *suhteessa sen a priori* episteemiseen muotoon vaan ontologisesti affektoivaan olioon.

Minkälaisen virheen fenomenalismi tekee sitten kantilaisesta perspektiivistä? Sen ongelmallisuus johtuu siitä, että se ajattelee samojen empiiristen entiteettien eksistoin *objektiivisesti* sekä aistisuudemme ehdoista irrallaan että *subjektiivisen* havaitsemisen tiloina.⁹⁹ Lähtökohta muodostaa metodologisen ristiriidan, koska se sekoittaa ilmiöt ja oliot sinänsä toisiinsa eikä tunnusta näiden aspektien radikaalia distinktiivisyyttä: Ilmiöillä ei ole metafysisiä piirteitä, eivätkä oliot sinänsä ole ajallis-avaruudellisia. Jos olioita tarkastellaan niin kuin ne ovat itsessään, niitä tarkastellaan irrallaan niiden aistisen annettuuden ehdoista. Tai jos olioita tarkastellaan ilmenevinä, niitä tarkastellaan ensisijaisesti suhteessa siihen, miten ajallis-avaruudelliset kohteet on esitetty niiden transsendentaalisen mahdollisuuden ehdoissa, eli ajassa ja avaruudessa. Koska ilmiöt eivät implikoi täten suhdetta minnekään aistisuutemme ”ulkopuolelle” (*ausser uns*) eksistoiiviin entiteetteihin, Kant nimittää niitä ”pelkiksi [eli subjektiivisiksi] representaatioiksi” (*blosse Vorstellungen*), jotka ”meillä” (*ins uns*) on, mutta vain transsendentaalisessa eikä empiirisessä mielessä.¹⁰⁰

Koska fenomenalismi muodostaa metodologisen ristiriidan sekoittaessaan tiedon objektiiviset ja subjektiiviset ehdot toisiinsa, sitä ei pidä sekoittaa ”empiiriseen realismiin”, jonka Kant hyväksyy vaihtoehtoiseksi perspektiiviksi transsendentaalisen idealismin rinnalle. Transsendentaalinen tieto ei koske yliaistisia (ei-empiirisiä) objekteja. Yhteistä transsendentaaliselle ja empiiriselle tarkastelutavalle on se, että ne suuntautuvat samoihin jokapäiväisen kokemuksen kohteisiin, mutta ne eroavat toisistaan, sillä ne käsittelevät näitä kohteita eri perspektiiveistä. Kantin sanoin tarkasteluperspektiivien ”välinen ero kuuluu vain tiedon kritiikkiin eikä se käsittele niiden suhdetta objektiin.”¹⁰¹ Vaikka nämä tarkasteluperspektiivit viittaavat perimmiltään samoihin kohteisiin, ne eroavat toisistaan siten, että transsendentaalifilosofia ei ole kiinnostunut todellisista objekteista vaan niiden transsendentaalisen mahdollisuuden ehdoista.

⁹⁸ Allison, 2004, 126–127. Tällöin ilmiön tarkastelu ei implikoi ideaalisuutta, mikä tarkoittaa sitä, että se ei yhdisty ajan ja avaruuden omien intuitioiden formaaleihin piirteisiin, vaikka se on annettu niissä.

⁹⁹ Allison, 2004, 27

¹⁰⁰ Kant, A 378

¹⁰¹ Kant, A 56–57/B 81

1.3. *Diskursiivisuus-teesi*

Ilmiöt eivät siis ole ”psykologisia tai ontologisia faktoja” vaan subjektiivisia representaatioita, joita meillä on transsendentaalisessa mutta ei empiirisessä mielessä.¹⁰² Mutta jos muistamme vielä Kantin vaatimuksen diskursiivisen tiedon täyttymisestä, eikö ilmiön määritelmä ole ongelmallinen sen suhteen. Se ei näytä täyttävän sitä, koska se ilmaisee pelkkää kohdetta, joka on annettu intuitiossa mutta jolta puuttuu ”määreettömänä” käsitteellinen määre. Emmekö me havaitse pöytiä ja kirjoja, mutta emme varsinaisesti yhtään ilmiötä? Miten tämä ongelma on ymmärrettävissä? Jotta voin syventyä tähän ongelmaan, minun on ensin avattava sen taustalla olevan ”diskursiivisuus-teesin” merkitystä.¹⁰³

Kaikkein yleisimmässä muodossa diskursiivisuus-teesi tarkoittaa väitettä, jonka mukaan meillä on tietoa jos ja vain jos aistinen intuitiomme ja käsitteemme yhdistyvät toisiinsa. Kuten Kant asian tunnetusti ilmaisee: ”Ajatukset ilman sisältöä ovat tyhjiä ja intuitiot ilman käsitteitä sokeita.”¹⁰⁴ Ilman käsitteitä me emme voi ajatella, kun taas ilman intuitioita meillä ei ole mitään, mitä ajatella. Aktiviteettia, jossa ne yhdistyvät toisiinsa, nimitetään puolestaan arvosteluksi. Tämä tarkoittaa toisin sanoen, että intuitio antaa ymmärryksemme diskursiiviselle aktiviteetille aistisen sisällön siinä, missä käsite muodostaa säännön, jonka välityksellä tämä sisältö on ajateltuna. Tätä kautta, eli kun ymmärrys määrittää intuitiivista sisältöä, ajatus asettuu suhteeseen kohteensa kanssa, mikä mahdollistaa representaatioiden järjestämisen arvostelman objektissa. Täten me voimme ymmärtää arvostelman objektin alustavasti arvostelman eri representaatioiden yhteiseksi viittauksen kohteeksi.

Käsitteellä ja intuitiolla on yhteistä, että representaatioiden luokka jakautuu aina niihin eikä enää mihinkään muuhun (kolmas eli skeema on niitä molempia). Käsitteen ja intuition distinktiivisyys perustuu siihen, että niillä on omat transsendentaaliset ehtonsa. Käsitteiden ”alkuperä” (Ursprung) on ymmärryksessä ja intuitioiden aistisuudessa. Koska nämä kyvyt perustuvat eri voimiin, ymmärrys ”spontaanisuuteen” (Spontaneität) ja aistisuus ”reseptiivisyyteen” (Rezeptivität), nämä kyvyt ovat (lähtökohtaisesti) heterogeenisiä eikä niiden välillä ole mitään ennalta-asetettua harmoniaa.

Käsitteet tarkoittavat kaikkein yleisimmässä merkityksessä sääntöjä, jotka määrittävät ”välillisesti” usealle eri oliolle ”yhteisiä” piirteitä ”tietyn merkin kautta”.¹⁰⁵ Kaikki käsitteet eivät ole kuitenkaan samanlaisia, vaan Kant jakaa ne empiirisiin, matemaattisiin,

¹⁰² Allison, 1969, 219

¹⁰³ Allison, 2004, 12–16

¹⁰⁴ Kant, A 51/B 76

¹⁰⁵ Kant, A 320/B 377

ymmärryksen puhtaisiin käsitteisiin (eli kategorioihin) ja järjen ideoihin. Niistä kolme ensimmäistä eroavat viimeisimmästä lajista siten, että niille on mahdollista tuottaa reaalinen korrelaatti (eli skeema). Järjen transsendentit ideat ylittävät puolestaan ”mahdollisen kokemuksen” rajat ja ovat täten ”tyhjiä”. Mikään ei silti estä meitä ajattelemasta niiden loogista mahdollisuutta.

Ymmärrys muodostaa käsitteitä siten, että se kokoaa yhteen toisiinsa yhdistyviä distinktiivisiä piirteitä ja reflektoi niitä yhden käsitteen ”merkkeinä” (Mark) (kun ajattelen esimerkiksi ulottuvuutta, läpäisemättömyyttä ja hahmoa, olen ajatellut kappaleen käsitettä). Tämä mahdollistaa sen, että tietoisuus voi ”tarttua johonkin” aktuaalisiin tai potentiaalisiin objekteihin ”jonakin” (als) ja määrittää niitä yleisten ”kuvausten” (Beschreibung) avulla.¹⁰⁶ Tähän viitaten Kant sanoo, että ”ymmärryksellä ei ole käsitteille mitään muuta käyttöä kuin arvostella niiden avulla.”¹⁰⁷ Me sovellamme käsitteitä annettuun dataan ”arvostelmissa” (in) ja niiden ”avulla” (durch). Inhimillinen tieto on luonnostaan käsitteellistä. Se ei voi tarttua tiedon objektiin sen täydessä konkreettisuudessaan, vaan tiedollisella representaatiolla suhtautuu siihen välillisesti.

Intuitio viittaa puolestaan kohteeseen ”välittömästi” (unmittelbar) ja on ”singulaarisesti” (einzeln).¹⁰⁸ Kantin käsitys intuitiosta on kuitenkin hyvin monimutkainen, minkä vuoksi ei ole aina itsestään selvää, miten hänen määritelmänsä pitäisi ymmärtää sen suhteen.¹⁰⁹ Tarkoituksenani ei ole käsitellä asiaa nyt läpikotaisesti vaan luonnostella ainoastaan yleisiä suuntaviivoja, jotta lukija osaisi ennakoida jatkossa sen eri merkityksiä. Kant ei nimittäin erottele intuitiota pelkästään ”empiiriseen” ja ”puhtaaseen” (tai *a priori*) intuitioon, vaan hän jakaa sen tämän lisäksi sekä ”määrättyyn” (tai formaaliin) että ”määreettömään” intuitioon. Koska eräs työni fundamentaalinen väite tulee myöhemmin koskemaan sitä, että skeema pitää ymmärtää ”formaalina intuitiona”, toivon lukijani rinnastavan nämä käsitteet aina toisiinsa. Empiirisen ja puhtaan intuition distinktiosta riittää toistaiseksi selitykseksi se, että empiirinen intuitio esittää partikulaarisen empiirisen kohteen (kuten pöydän) siinä, missä *a priori* intuitio antaa sille muodon tai rakenteen. Puhtaan intuition erityisyys tulee esille kuitenkin siinä, että se ei ole pelkästään empiirisen intuition muoto, vaan se on myös itsessään *a priori* intuitio, joka sisältää oman puhtaan ”moninaisuuden” (Mannigfaltigkeit). Tällainen sisältö mahdollistaa skeeman muodostamisen.

Empiirisen ja puhtaan intuition distinktion lisäksi Kant erottelee intuition määrättyksi ja määreettömäksi, minkä jälkeen hän jakaa vielä määreettömän intuition kahteen eri merkitykseen. Määreettömän intuition merkityksillä Kant viittaa ”sekä (*intuoiuun*) kohteeseen, joka on esitetty

¹⁰⁶ Allison, 1996, 61 & 95

¹⁰⁷ Kant, A 68–69/B 93–94

¹⁰⁸ Kant, A 320/B 377

¹⁰⁹ Allison, 2004, 80–82 & 115–116

mentaalisen sisällön avulla, että (*intuoinnin*) *aktiin*, jossa partikulaarinen on esitetty suoraan.”¹¹⁰ Niistä ensimmäisessä on *ajateltu* intuoidun¹¹¹ kohteen *a priori* rakennetta (kuten empiirisen kappaleen puhtaita avaruudellisia piirteitä, eli ulottuvaisuutta ja hahmoa) ilman, että sitä itsessään on aktuaalisesti tiedostettu kokemuksen kohteena. Jälkimmäisessä eli intuoinnin aktissa on kyse mielen sisäisestä kyvystä havainnoida olioita ajallis-avaruudellisesti ilman, että *mahdollisen* kokemuksen kohteita olisi määritetty käsitteellisesti arvostelmassa. Määrätyllä tai formaalilla intuitiolla Kant tarkoittaa – intuition ”virallisen” merkityksen mukaisesti – singulaarista representaatiota, joka esittää välittömästi partikulaarisen kohteen tai mentaalisen sisällön mielelle.¹¹² Merkitys soveltuu sekä puhtaaseen että empiiriseen intuition ja se muodostaa siinä mielessä ”hybridin” ilmauksen, että se ”vaatii sekä intuoitua muotoa että käsitettä, jonka avulla tämä muoto on määritetty tietyllä tavalla.”¹¹³ Lyhyenä yhteenvedona lukijan on muistettava, että Kant erottelee intuition loogisesti¹¹⁴ kolmeen eri merkitykseen: sekä määreettömään kohteeseen ja aktiin että määrättyyn (mentaaliseen) sisältöön.¹¹⁵

Kantin mukaan intuition alkuperä on aistisuuden reseptiivisyydessä, joka ei tuota mielelle vain ”raakaa dataa”, vaan se jäsentää sen samalla ”tietyllä tavoin” (*gewisse Weise*).¹¹⁶ Jälkimmäiseen kriteeriin sisältyvää reflektiivisyyttä on tärkeä painottaa, jotta datan ei ajateltaisi olevan peräisin olioista sinänsä. Vaikka ulkoiset kohteet aiheuttavat mielessämme aistiaffektin sykähdyksen, tämä affekti voi muuttua mentaaliseksi sisällöksi ja paljastua tietoisuudelle jos ja vain jos se on annettu aistisuuden ”puhtaiden” (*rein*) muotojen mukaisesti. Aistisisältö ei ole koskaan annettu sellaisenaan, vaan se otetaan vastaan aistisuutemme reseptiivisyyden tuotoksena. Tämän reseptiivisyyden tuolla puolen ei ole mitään olioita sinänsä, koska avaruus ei eksistoi transsendentaalisessa idealismissa meidän mielentilojemme ulkopuolella vaan representaatioidemme ulkoisena muotona. Tällaisena se mahdollistaa sen, että empiirinen tietoisuus

¹¹⁰ Allison, 2004, 82

¹¹¹ Vaikka *intuoi*tu kohde ja *intuoinnin* akti ovat vieraita suomen kielisiä ilmauksia, seuraan niiden käytössä Koistisen ratkaisua (Koistinen, 2008, 27). Tämä perustuu siihen, että intuitio pitää ymmärtää ensisijaisesti subjektiivisesti eikä sitä pidä identifioida empiiriseen objektiin. Intuoidu kohde ei siis viittaa suoranaisesti empiiriseen kohteeseen, vaan se tarkoittaa tällaisen kohteen *a priori* muotoa, jonka mieli on asettanut ikään kuin tällaisen kohteen päälle intuoinnin aktin voimasta. Jos intuoinnin akti tulkittaisiin identtiseksi jonkin olion kanssa, me syöllistyisimme ajan ja avaruuden ontologisointiin, vaikka ne ovat ilmiöiden transsendentaalisen mahdollisuuden ehtoja.

¹¹² Allison, 2004, 116

¹¹³ *ibid.*

¹¹⁴ Loogisuus tarkoittaa sitä, että erottelu on käsitteellinen. Sen tarkoituksena on tuoda esille intuition eri puolia ilman, että se postuloi intuition aktuaalista käyttöä. Intuitio on ennen kaikkea tekninen eikä psykologinen käsite.

¹¹⁵ Intuition erotteleminen kolmeen eri merkitykseen on Allisonin erityispanos tämän käsitteen tulkitsemisessa. Esimerkiksi Leppäkoski (1993, 212) on kritisoinut Allisonia tästä. Hän edustaa traditionaalisempaa linjaa ja jakaa sen kahteen eri merkitykseen: määreettömään ja määreelliseen. Allisonin formaali linja on osittain sukua Jaakko Hintikan väitteelle, jonka mukaan singulaarisuus muodostaa intuition ensisijaisen kriteerin ja välittömyys toissijaisen (Hintikka, 1969, 38–53). Välittömyyden toissijaisuus tarkoittaa sitä, että intuitio ei implikoi välttämättömästi empiirisen kohteen reaalista läsnäoloa, vaan se voi viitata empiiriseen kohteeseen vaihtoheittäisesti ”proleptisesti” (eli ennakoivasti).

¹¹⁶ Allison, 2004, 14–16

voi havaita ulkoisen kohteen, joka on ”jossain toisessa paikkaa avaruutta kuin [toiset aistikohteet] tai minä itse”.¹¹⁷ Tämä tarkoittaa siis sitä, että avaruuden representaatio toimii sen mahdollisuuden ehtona, jonka ”välityksellä” jokin ulkoinen kohde voi affektoida meidän tietoisuuttamme välittömästi, vaikka se on eri paikassa avaruutta kuin havaitseva subjekti.¹¹⁸

Ymmärrys on puolestaan riippuvainen reseptiivisyydestä, koska se ei voi ei-intuitiivisena intellektinä tuottaa ajallis-avaruudellista järjestystä tyhjästä. Koska aistiaines on aina oletettuna käsitteellistämisen aktiviteetissa, voimme päätellä tästä ensinnäkin, että aistisuuden aktiviteetti on siinä mielessä itsenäistä, että se on annettu irrallaan ymmärryksen käsitteellisestä aktiviteetista. Tästä huolimatta aistisuuden työ ei *riitä* yksinään tiedon muodostamista varten, sillä ”aistit ovat pelkästään määritettäviä” (bestimbar), mutta ne eivät ”määritä” (bestimmend).¹¹⁹ Tämä pakottaa meidät olettamaan vastavuoroisesti, että ajan ja avaruuden muodot syntetisoivat intuitiossa annettua moninaisuutta siten, että se ”voidaan järjestää” tämän jälkeen ymmärryksen (tai kuvittelukyvyyn) toimesta.¹²⁰ Sen spontaanisuuden tehtävänä on ”tuoda tai paljastaa” (bringen) aistinen aines tietoisuudelle (apperseptio) ja sen elementaarisille käsitteille. Se, että Kant oikeuttaa heterogeenisten elementtien alkuperäisen yhdistymisen *tiedollisen* subjektin (apperseption)¹²¹ avulla, ilmentää välirikkoa aistisuuden passiivisuutta painottavaan empiristiseen traditioon.

1.4. Ilmiöiden transsendentaalinen konteksti

Eli diskursiivisuus-teesin mukaan tiedon mahdollisuus vaatii sekä intuitiota että käsitettä. Mutta eikö aiemmin esiintynyt ilmiön määritelmä muodosta ongelmaa tämän kriteerin suhteen, kun se määritetään empiriisen intuition kohteeksi, jolta puuttuu käsitteellinen määre? Ongelma on syytä ottaa vakavasti, koska se esittää, että ilmiölle ei voida määrittää käsitteellistä predikaattia niin kuin ajallis-avaruudelliselle empiriselle entiteetille.¹²² Tämä kyseenalaistaisi kaikki koulukirjamme Kantista, joiden mukaan meillä on tietoa ilmiöistä mutta ei olioista sinänsä. Käsitteellisyys puutteesta on kuitenkin virheellistä päätellä, että ilmiö perustuisi ”tunteeseen” (Gefühl), koska tunnetta ei ole millään tavalla mahdollista tuoda käsitteen alle. Se esittää pelkän singulaarisen representaation *empirisesti* havainnoivalle subjektille. Se on puhtaasti subjektiivinen eikä se viittaa mentaalisen tilamme ulkopuoliseen kokemuksen kohteeseen niin kuin ilmiöt.

¹¹⁷ Kant, A 23/B 38

¹¹⁸ Kant, A 19/B 33. Ulkoisen kokemuksen problematiikkaa Kant käsittelee tarkemmin *Idealismin kumoamisessa*. Ks. tarkemmin Allison (2004, 285–303) ja Guyer (1987, 279–295).

¹¹⁹ Kant, B 151–152

¹²⁰ Kant, A 20/B 34

¹²¹ Apperseptio muodostaa ajattelevana tietoisuutena vastakohtan empiriselle ja havaitsevalle tietoisuudelle.

¹²² Allison, 2004, 80–82

Miten ilmiöt tulevat annetuiksi meille? Transsendentaalisessa idealismissa vastausta on etsittävä inhimillisen mielen sisäisestä konstituutiosta eikä olioista sinänsä, sillä ilmiöt eivät sisällä oletuksia yliaistisista entiteeteistä. Koska ilmiöt ovat ”pelkkiä representaatioita”, jotka meillä on transsendentaalisessa mielessä, ne viittaavat olioihin niin kuin niitä on tarkasteltu inhimillisen aistisuuden *a priori* muotojen alaisena.¹²³ Tässä kontekstissa ne tarkoittavat olioita niin kuin ne ilmenevät aistisesti annettuina ilman, että ne eksistoivat mieleemme ulkopuolisina olioina. Kyse on pikemminkin sen mahdollisuuden ehdosta, että aistisesti annetut elementit voivat jäsentyä ”eräässä” (einer) empiirisessä intuitiossa, joka saa *a priori* muotonsa ajan ja avaruuden representaatioilta. Se, että tällä tavoin jäsentyneet piirteet voivat viitata välittömästi ajassa ja avaruudessa annettuihin kohteisiin, perustuu ihmismielen subjektiiviseen konstituutioon eli intuition aktiin. Tällaista konstituutio ei pidä silti tulkita niin, että aistisuuden muodot ikään kuin luovat ajallis-avaruudellisen kokemuksen kohteet, vaan ne toimivat pikemminkin sen mahdollisuuden ehtona, että toisessa paikkaa avaruutta affektoiva kohde voi olla reseptiivisessä suhteessa havainnoivaan subjektiin.

Transsendentaalisessa kontekstissa olioiden ilmeneminen viittaa siis aistisisällöllä esitetyn kohteen formaaliin rakenteeseen, joka on ”*intuotuna*” empiirisesti annetussa kohteessa ”*intuition aktin*” voimasta.¹²⁴ Mutta jotta voimme ymmärtää tällaisen intuition ”määreettömyyden”, meidän täytyy tehdä käsitteellinen oletus, että ilmiön ja ymmärryksen välillä vallitsee *episteeminen* suhde. Oletus on välttämätön, koska ihmisellä ei ole sisäänkäyntiä sellaiseen transsendentiin perspektiiviin, josta hän voisi verrata ilmiöiden representaatioita niiden kohteeseensa. Mutta miksi aistisesti annettua on ajateltava käsitteellisesti, vaikka se on itsessään jotakin ei-käsitteellistä? Koska aisteissamme on kyse ei-käsitteellisestä kyvystä, on virheellistä väittää, että diskursiivinen arvostelu on lähtöisin niistä. Tämän vuoksi ihminen voi ymmärtää ilmiöiden immanentin merkityksen vain ja ainoastaan diskursiivisen ymmärryksen käsitteellisten ”rajoitusten” (einschränken) puitteissa. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ulkoinen ilmiö olettaa avaruuden *a priori* mahdollisuuden ehdokseen eikä se tule generoiduksi käsitteellisen predikaatin toimesta, meidän on pakko olettaa *metodologisessa kontekstissa*, että ilmiön ”määreettömäksi” määrittäminen muodostaa itsessään käsitteellisen määritelmän. Tämä oletus tekee samalla mahdolliseksi sen, että aistisuutemme subjektiivinen luonto voi tulla ”kollektiivisesti” (kollektiv) jaetuksi tieteellisen diskurssin kohteena.¹²⁵ Se, että me olemme vapaita toimimaan näin, perustuu kopernikaaniseen käänteeseen: mikään objekti ei määrää tarkasteluamme, vaan ihmisagentti säätää sille lainmukaisuuden. Kun me vielä suhteutamme tämän

¹²³ Koska mikään objekti ei määritä tarkastelunäkökulmaamme, me voimme ajatella vaihtoehtoisesti empiiristä oliota myös niin kuin se on itsessään.

¹²⁴ Allison, 2004, 126–127

¹²⁵ Kollektiivisen käsitteestä ks. tarkemmin Allison (2004, 407).

objektin kaksoisaspektitulkintaan, me huomaamme, että kyse on yhdestä ja samasta objektista, jota on tarkasteltu kahdesta eri merkityksestä. Aistisuuden ehtojen alaisena tällainen kohde tarkoittaa subjektiivisesti ilmenevää havainnon kohdetta, kun taas tieteellisessä diskursissa se on määritetty objektiksi, joka ei täytä ”määreettömänä” kohteena diskursiivisuus-teesin asettamaa vaatimusta tiedollisesta objektista.

Koska ilmiön psykologis-intuitiivinen ymmärtäminen ei johda siis metodologista tarkastelua minnekään, Allison väittää, että ”avain” ilmiön ymmärtämisessä on sen ”referenssissä ’objektiin ylipäänsä’”.¹²⁶ Väite perustuu metodologiseen premissiin, että tieto implikoi aina suhteen objektin representaatioon, vaikka sen mahdollisuus ei johtaisi aktualisoitumiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että meidän ei ole siis välttämätöntä ajateltava intuitiota siten, että se on tuotava aktuaalisesti käsitteen alle, vaikka se täyttää esittävän funktionsa vain tällaisen aktin välityksellä ja viittaa ajallis-avaruudelliseen entiteettiin. Allisonin mukaan Kantille riittää tämän funktion kriteeriksi, että ”aisti-intuitio *voidaan* tuoda käsitteen alle arvostelussa”, jolloin se esittää partikulaarisen kohteen ”proleptisesti” (tai ennakoivasti).¹²⁷ Sitaatin kursiivin ilmaiseva potentiaalisuus ei viittaa vain siihen, että se esittää formaalin vaihtoehdon reaalisen rinnalla, vaan se luonnostelee samalla käsitteellisyuden mahdollisuuden edellyttämää sisältöä, joka on aina intuitiivina tämän aktin kehyksenä (”*intuitus, quem sequitur conceptus*”¹²⁸). Siinä, missä reaalisen tiedon perspektiiviä voi luonnehtia ”kategoriseksi”, tätä formaalia horisonttia voi nimittää ”esikategoriseksi”.¹²⁹ Se tarkastelee tiedon *yleistä* muotoa eikä olioiden synteettisen tiedostamisen *a priori* mahdollisuutta.

Pitäisikö meidän ajatella sitten ilmiön ja kohteen ”proleptisuutta” analogiseksi siinä mielessä, että ilmiö viittaa empiirisen käsitteen tavoin indifferentisti yhteen tai useampaan empiiristen olioiden luokan jäseneen? Vaikka ilmiö purkautuu käsitteenä ajallis-avaruudelliseksi kohteeksi ilman ontologista painolastia, tulkinta jää sellaisenaan puutteelliseksi, jos sitä ei suhteuteta ”ilmiön käsitteen transsendentaaliseen korrelaattiin”.¹³⁰ Ilman sitä lyömme laimin asian transsendentaalisen (ei-empiirisen) perspektiivin. Vaikka mikään ei estä meitä soveltamasta ilmiötä myös yleisenä käsitteenä, meidän on silti myönnettävä, että sillä, mikä on intuitiivisesti ajallis-avaruudellisesti, ei ole samanlaista muotoa tai rakennetta kuin käsitteellä.¹³¹ Allisonin mukaan

¹²⁶ Allison, 2004, 82

¹²⁷ *ibid.*

¹²⁸ Allison, 2004, 110

¹²⁹ Allison, 2004, 148

¹³⁰ Allison, 2004, 58

¹³¹ Ks. tarkemmin Falkenstein *Kant's Intuitionism* (1995, 219–222) asiaan liittyvästä keskustelusta.

käsitteen rakenne on ”kompleksi, [sillä] se sisältää sekä ekstension että intension”.¹³² Intuitio esittää puolestaan *a priori* ”individuaalisen representaation, jossa kaikki sen osat sisältyvät siihen ja olettavat sen kokonaisuudekseen”.¹³³ Diskursiivisen ymmärryksen tapauksessa tätä ei pidä kuitenkaan ajatella eräänlaisena absoluuttisena konstituutiona niin kuin intellektuaalinen intuitio luo objektinsa. Kun avaruuden (tai ajan)¹³⁴ representaatio on asetettu ajattelun objektiksi, sen *a priori* rakenteessa on ajateltu ”kompleksia episteemistä funktiota”, jossa kokonaisuus on ”suhteessa [sen osiin eli] ulkoisiin ilmiöihin”.¹³⁵ Tulen myöhemmin soveltamaan tätä kokonaisuuden ja osan rakennetta, kun analysoin ”intuition muodon” ja ”formaalin intuition” välistä eroa. Keskeistä tässä on se, että formaali intuitio (tai skeema) olettaa intuition muodon annettuudensa horisontiksi.

Jotta me voimme siis ymmärtää käsitteen ja intuition välisen eron, meidän on esitettävä kysymys, miten ne esittävät osan ja kokonaisuuden välisen suhteen. Käsitteessä osat ovat kokonaisuutta ensisijaisempi, kun taas intuitiossa asia on päinvastoin. Ekstensionaalista perspektiivistä käsite ilmaisee suvun ja sen alaisten (unter) lajien suhdetta, kun taas intensionaalisisessa mielessä alemmat käsitteet sisältävät itseensä (in) yleisempiä. Kaikille käsitteille on kuitenkin yhteistä, että jokainen niistä sisältyy aina toiseen käsitteeseen joko sen välittömänä merkinä tai välillisesti¹³⁶ sen merkkejä konstituivana merkinä. Edellisessä tapauksessa tämä suhde tulee esille esimerkiksi (analyttisessä)¹³⁷ arvostelmassa: ”Kappale on ulottuvainen”, ja jälkimmäisessä päätelmässä: ”Koska kaikki ulottuvaiset oliot ovat jaettavissa ja kappaleet ovat ulottuvaisia, niin kappaleet ovat jaettavissa.”

Koska empiirisiä käsitteitä on ylipäänsä mahdollista jakaa lajeihin ja sukuihin, niitä voidaan järjestää hierarkkisesti ”loogisessa systeemissä” niiden yleisyyden mukaan. Tästä ei pidä vetää silti johtopäätöstä, että niiden systemaattinen ykseys olisi annettu kokonaisuutena sinänsä, joka muodostaisi eräänlaisen ulkopuolisen sfäärin, josta käsin representaatioita vertailtaisiin objekteihin. Se muodostaa pikemminkin ”välttämättömän” ehdon, että me voimme ”päättellä” (schliessen) käsitteen suvusta sen lajin, tai päinvastoin.¹³⁸ Kyse on tiedon ennalta oletetusta systemaattisesta rakenteesta, joka ilmaisee annetun arvostelman taustalla välillisesti sitä, mikä on

¹³² Allison, 2004, 111. Kant itse ei käytä ekstensiota ja intensiota, vaan niistä edellinen viittaa hänellä ”alaan” (Umfang) ja jälkimmäinen ”sisältöön” (Inhalt) (Kant, A 654/B 682).

¹³³ *ibid.*

¹³⁴ Käytän sulkumerkkejä, koska käsittelen asiaa ensisijaisesti avaruuden perspektiivistä ja sivuutan ajan representaation erityisyyden. Ks. tarkemmin Allison (2004, 275–303).

¹³⁵ Allison, 2004, 124

¹³⁶ Välillisuus tarkoittaa tässä syllogistista päättelyä, jossa välitermi mahdollistaa johtopäätöksen vetämisen kahdesta premissistä.

¹³⁷ Se, että tarkastelu koskee nyt vain analyttistä arvostelmaa, johtuu metodisesta rajauksestani, jossa olen asettanut intuition rakenteen vasten käsitteen rakennetta. Synteettisessä arvostelmassa käytetään reaalista sisältöä, joka viittaa intuition.

¹³⁸ Allison, 2004, 434

yhteistä jokaiselle käsitteelle niiden partikulaarisista differensseistä huolimatta. Mutta koska näiden merkkien välinen suhde tuodaan aina esille arvostelussa eikä systemaattisuudella ole funktiota sen loogisten muotojen ulkopuolella, ”kokonaisuus” pitää tulkita toissijaiseksi suhteessa yksittäisiin käsitteisiin. Ymmärrys operoi käsitteillä eikä systemaattisella rakenteella.¹³⁹

Intuitiossa kokonaisuuden ja osan välinen suhde on päinvastainen, eli kokonaisuus on siinä osaa ensisijaisempi. Me emme voi johtaa avaruuden representaatiota olioiden avaruudellisista suhteista samalla tavoin kuin me abstrahomme merkkien joukosta niiden yläkäsitteen. Kyse ei ole ennalta-annettujen elementtien kokoelmasta vaan aistisuuden rakenteellisesta ”ykseydestä” (einig), joka on aina oletettu sen määrättyjen osien yhteiseksi kehykseksi. Näillä osilla ei ole itsenäistä eksistenssiä sen ulkopuolella, vaan jokainen määrätty avaruuden osa on sekä annettu ”yksittäisen” (einzig) avaruuden ”äärettömässä” (Unendliche) rakenteessa (in) että se tulee mahdolliseksi tämän kaiken sisältävän avaruuden ”rajoittamisen” avulla (durch).¹⁴⁰ Avain tämän ymmärtämisessä on, että avaruus ei ole vain ulkoisten kohteiden välillä havaittavien suhteiden *a priori* mahdollisuuden ehto, vaan se on myös itsessään *a priori* intuitio, joka sisältää oman puhtaan moninaisuutensa. Tämä moninaisuus esittää mielelle aistisuuden omaa muotoa, kuten avaruuden puhdasta ulottuvaisuutta. Diskursiivisen ymmärryksen tapauksessa tämän prosessin annettuutta ei pidä tulkita kuitenkaan absoluuttisesti eli irrallaan kaikesta käsitteellistämisestä, vaan sitä pitää ajatella nimenomaisesti suhteessa käsitteellistämisen prosessiin. Kyse on sen mahdollisuuden edellyttämästä välttämättömästä aistisisällöstä, joka sekä ohjaa että rajoittaa tätä aktiviteettia. Sikäli kuin tällainen sisältö kykenee täyttämään tämän funktion ja mahdollistaa sen, että käsitteellistäminen ei ylitä mahdollisen kokemuksen rajoja, voimme päätellä aistisuuden puhtaasta moninaisuudesta sen, että sen täytyy olla jotakin universaalia ja välttämätöntä, joka on riippumaton empiirisen intuition kontingentista aineksesta.

Miten puhdas sisältö yhdistyy sitten aktuaalisesti annettuihin kohteisiin? Tämä perustuu siihen, että tämä moninaisuus muodostaa niiden annettuuden transsendentaalisen ehdon. Koska avaruuden intuitio tuottaa sen kaikille määrättyille osille ”rajoittamattoman” (uneingeschränkt) ja välittömän kehyksen, josta ne saavat alkunsa, tästä seuraa, että tämä mentaalinen sisältö pätee aktuaalisesti annettuihin kohteisiin ”intuoitujen objektien formaaleina piirteinä” mieleemme sisäisen konstituution eli ”intuoinnin aktin” voimasta.¹⁴¹ Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että jokainen avaruuden *a posteriori* aistisisältö (kuten kappale pöytänä) edellyttää avaruuden formaaleja piirteitä (puhdasta ulottuvaisuutta ja hahmoa) sen annettuuden *a priori*

¹³⁹ Järjen laajempi funktio koskee asioiden systemaattisten yhteyksien etsimistä. Sen suppeampi funktio viittaa syllogistiseen päättelyyn. Näistä asioista ks. tarkemmin Grier (2001).

¹⁴⁰ Allison, 2004, 110–111

¹⁴¹ *ibid.*

ehdoksi. Nämä piirteet mahdollistavat aististen elementtien järjestymisen yksittäisessä intuitiossa, mikä antaa ykseyden representaatioiden moninaisuudelle. Tämä avaruuden *a priori* rakenne ei tule kuitenkaan itsessään annetuksi aktuaalisesti intuoituna objektina, koska me emme voi havaita tai kokea tyhjää avaruutta niin kuin se on sinänsä. Se on pikemminkin ”esi-intuoituna” jokaisen avaruudellisessa kokemuksen yhteydessä siinä mielessä, että se on annettu sen ”horisonttina”, joka tuottaa määrätyn sisällön jokaiselle avaruuden representaatiolle.¹⁴² Jokainen avaruuden formaali määre on esitetty yhden äärettömän avaruuden alueena.

Olen juuri luonnostellut sitä, miten ulkoiset ilmiöt saavat muotonsa mielen sisäisen konstituution voimasta. Me voimme intuoida aistidataa vain aististen muotojemme avulla. Intuition moninaisuuden alkuperä nostaa kuitenkin välittömästi uuden ongelman, koska sen täytyy olla annettu irrallaan ymmärryksen (tai kuvittelukyvyyn) tuottavasta aktiviteetista. Ymmärryksen tehtävänä on yhdistää tämä data vasta sen jälkeen niin, että se tuottaa tietoa jostain objektista. Jos ymmärrys pystyisi operoimaan pelkällä raa’alla datalla ilman, että aistisuuden *a priori* muodot esittäisivät sen sille tietyllä tavalla jäsenneyksi, niin aistikohteiden annettuus vaatisi noumenaalisesti affektoivien entiteettien postulointia, mitä transsendentaalinen idealismi ei hyväksy. Tämän seurauksena huomio kiinnittyy aistisuuden *autonomiseen* rooliin ajallis-avaruudellisen kokemuksen muodon strukturoinnissa.¹⁴³

Aistidatan annettuuden *lähde* alkaa täten avautua, kun se suhteutetaan Kantin teorian aistisuudesta. Allisonin tiivistämänä ”se ei vaadi pelkästään, että jokin affektoi ja on annettu mielelle, vaan se väittää samalla, että tämä jokin muuttuu osaksi inhimillisen tiedon sisältöä (eli empiirisen intuition ’ainesta’).¹⁴⁴ Nämä kriteerit täyttyvät ”vain sen seurauksena, että tämä jokin on inhimillisen aistisuuden *a priori* muotojen (avaruuden ja ajan) alaisena.”¹⁴⁵ Suhteessa ilmiöön tämä tarkoittaa, että sitä ei ole mahdollista tuoda aktuaalisesti käsitteiden alla, koska sen annettuuden ”syy” ei ole ymmärryksessä vaan empiirisessä aineksessa eli aistimuksessa, joka yhdistyy johonkin jokapäiväisen kokemuksen kohteeseen. Tällainen välitön *empiirinen* ”vaikutus” ilmenee aistisen *reseption* affektina ilman, että tämän representaation ”syytä” on määritetty objektina. Sisäisen introspektion perspektiivistä sen ilmenemisessä on kyse vain jostain aisteihimme vaikuttavan kohteen havaitsemisesta (aistin jotakin hälinää ilman, että havainnoin sitä jonkin

¹⁴² Allison, 2004, 113

¹⁴³ Kansanpsykologisesti ilmaisten Kantin voi sanoa pyrkivän kuristamaan tässä piilotajuisen affektin puolelle. Saksan kielen sana *Anschaung* tarkoittaa suppeimmillaan välitöntä katselemista, jolloin se ei vielä implikoi sisäisen kuvan tai ulkoisen kohteen aktiivista tiedostamista (ks. tarkemmin Gardner, 1999, 66).

¹⁴⁴ Allison, 2004, 67

¹⁴⁵ *ibid.*

kohteen, kuten auton hälinänä).¹⁴⁶ Tällainen kohde ei implikoi kuitenkaan taustalleen ontologista entiteettiä, koska ilmiöt ovat ”pelkkiä subjektiivisia representaatioita”, jotka ovat annettuja meille transsendentaalisessa eikä empiirisessä mielessä. Tämä tarkoittaa metodologisessa mielessä sitä, että ”aistimuksen” kausaalista ”vaikutusta”, jonka mukaan ilmiön transsendentaalista mahdollisuutta on ajateltu, pitää ajatella ensisijaisesti episteemisenä suhteena. Siinä ei ole kyse empiiristen olioiden kausaalisesta vuorovaikutuksesta vaan pikemminkin suhteesta, joka vallitsee ajattelevan subjektin ja sille ilmenevän aistisisällön lähteen *välillä*. Tällaisen representaation ”syy” on aina ulkoisen kohteen affektista, joka on muuttunut osaksi aistimuksen *a posteriori* sisältöä, mutta tämä on mahdollista vain sen ”seurauksena”, että se on aistisuutemme *a priori* muotojen alaisena. Jos aistimuksen lähettä yritetään tuoda empiirisen kuvauksen alle niin kuin ajallis-avaruudellista entiteettiä, tämä representaatio viittaa objektiin, joka on annettu irrallaan inhimillisestä aistisuudesta. Transsendentaalisessa idealismissa tällaisen kohteen tiedostaminen on mahdotonta, koska intuitiossa annettua dataa pitää ajatella tällaisessa teoriassa suhteessa aistisuutemme episteemisiin muotoihin ennen kuin aistimuksen esittämää kohde on edes mahdollista tuoda käsitteiden alle.

Edellistä ei pidä silti yleistää *transsendentaaliseksi* väitteeksi, jonka mukaan meillä on kokemusta jos ja vain jos jokin ulkoinen kohde affektoi mieltämme.¹⁴⁷ Tällaisen induktiivisen yleistyksen ongelmallisuus perustuu siihen, että se abstrahoi aistisuuden reseptiivisyyden partikulaaristen affektien yläkäsitteeksi eikä suhteuta ”ilmiöiden ylipäänsä” annettua osaksi Kantin teoriaan *a priori* intuitiosta. Tällöin kyse ei ole enää minkään yksittäisen ulkoisen kohteen ”syystä”, joka on aina empiirisessä aistimuksessa, vaan inhimillisen aistisuuden aineellisesta ”perustasta” (Grund) sen kokonaisuudessaan.¹⁴⁸ Viitataan tällä perustalla aistisuuden yleiseen luontoon reseptiivisenä kyknä. Jos kaiken kokemuksemme annettuus määrittäisi ulkoisten kohteiden affektien välityksellä, niin aistiaineksen reseptiivinen lähde tulisi ristiriitaisesti mahdolliseksi ilman sen mahdollisuuden ehtojaan eli aikaa ja avaruutta. Koska niiden reseptiivisyyttä ei voida ajatella kokemuksessa annettuna ontologisina asioina, tämä jättää jäljelle vain vaihtoehdoisen metodologisen lähestymistavan, jossa aistisuuden reseptiivisyyttä on tarkasteltu *transsendentaalisesti* niin kuin se on itsessään eli aistisuuden ehdoista irrallisena. Tästä ei pidä silti vetää johtopäätöstä, että tämä perusta ei *ole* ajassa ja avaruudessa ja se olisi annettu täten intellektuaalisen intuition objektina, koska aistisuuden reseptiivisyys implikoi välttämättömän episteemisen suhteen sen *a priori* muotoihinsa. Reseptiivisyyttä ei ole olemassa ilman ajan ja

¹⁴⁶ Empiirinen intuitio ei sisällä automaattisesti aktiivista empiiristä tiedostamista niin kuin havainto, vaan sen välittömyydessä on annettu myös paljon sellaista, jota en tiedosta normaalisti (kuten että istun tuolin päällä).

¹⁴⁷ Tällaista kantaa edustaa Prauss (1974, 192–207).

¹⁴⁸ Allison, 2004, 70

avaruuden reseptiivisyyttä. Tämän vuoksi kieltö, jonka mukaan reseptiivisyyttä ei ole mahdollista tiedostaa kokemuksen objektina, pitää ymmärtää pelkästään *metodologisena* kieltöna. Tällaisena se kumoaa ainoastaan sen mahdollisuuden, että ilmiöiden ”perusta” voisi tulla *esitetyksi* ajassa ja avaruudessa samalla tavalla kuin ajallis-avaruudellinen entiteetti. Asialle voi antaa intuitiivisen vastineen vitsistä, jossa joku ihmettelee, miksi hän ei ole törmännyt kadulla sen nimiseen oloon kuin ”inhimillinen aistisuus ylipäänsä”, sillä tällä käsitteellä on aistillinen merkitys.

Miten tätä perustaa on sitten mahdollista tarkastella? Koska se ei ole annettu aisti-intuitiossa, me voimme päätellä transsendentaalisen reflektion perspektiivissä, että se on olemassa ei-aistisen luontonsa vuoksi pelkkänä ajatuksena. Se tarkoittaa ajatusta, jonka metodologisena funktiona on esittää ”aistisuutta, kun sitä on tarkastelu reseptiivisyytenä.”¹⁴⁹ Koska tällainen ajatus ei sisällä minkäänlaista tietoisuutta ajallis-avaruudellisesta kokemuksesta, se muodostaa pelkän intellektuaalisen ajatuksen ”aistidatamme (meille) tuntemattomasta lähteestä”.¹⁵⁰ Tuntemattomuus tarkoittaa transsendentaalisissa idealismissa sitä, että meiltä ihmisiltä puuttuu ulkopuolisen tarkkailijan perspektiivi, josta me voisimme tutkia aistisuutemme perimmäistä luontoa niin kuin se toimii sinänsä. Tästä huolimatta me ymmärrämme samalla sen, että se on jotakin reseptiivistä, minkä vuoksi me voimme päätellä, että reseptiivisyyden *representatio* määrittyy osittain sekä inhimillisen mielen affektiivisen luonnon että ymmärryksen intellektuaalisten ehtojen mukaan. Tällaisena ajatuksena se ei tarkoita mitään muuta kuin affektoivaa objektia, jossa on ajateltu empiirisen intuition aineksen (b) ja sen transsendentaalisen perustan (a) välistä distinktiota. Kun aistisuudesta peräisin oleva data muuttuu empiirisen tietoisuuden sisällöksi, aistisuutemme *a priori* muodot operoivat perustana (a), jotka ovat jäsentäneet tämän aineksen (b) paljastumista havainnolle. Me emme voi tiedostaa tämän prosessin alkuperää, koska meiltä puuttuu ulkopuolisen tarkkailijan näkökulma, josta me ikään kuin kurkistaisimme havainnomme tuolle puolen. Tämä tarkoittaa sitä, että meillä ei ole perimmäistä tietoa siitä, miksi meillä on sellaisia aistimuksia kuin meillä on. Me vain havaitsemme niiden ”vaikutuksen”. Tämä ei sulje pois sitä vaihtoehtoa, että ihminen voi oppia vaikuttamaan kuvittelukyvyllään sisäisiin aistimuksiinsa, mutta tämä asia voidaan sivuuttaa, sillä se kääntäisi perspektiivin reseptiivisyydestä spontaanisuuteen.

Ennen kuin syvennän analyysia pitemmälle ja tartun siihen, minkä teknisen käsitteen avulla (= X) aistisuutta oikein ajatellaan, tartun sivupolkuun ja kysyn, miksi reseptiivisyyttä on nimitettävä ”perustaksi” pikemminkin kuin vaikutuksen aiheuttaneeksi ”syyksi”, vaikka ne molemmat vastaavat relaation toista kategoriaa. Ero on siinä, että Kant soveltaa syyn kategoriaa, kun hän lähestyy tutkittavaa asiaa empiirisesti. Sen tehtävänä on luonnehtia pelkkää aistista affektia,

¹⁴⁹ Kant, A 494/B 522

¹⁵⁰ Allison, 2004, 61

joka on annettu mielelle jonkin ulkoisen kohteen välittömänä aistimuksena. Tämä toteutuu vain sen seurauksena, että tämä kohde on inhimillisen aistisuuden muotojen alaisena. Vaikka ”perusta” vastaa samaa relaation kategorialta kuin ”syy”, se on ”osuvampi termi” kuvaamaan ymmärryksen loogista käyttöä, ”jossa ajatus on abstrahoitu sen aistisista ehdoista”.¹⁵¹ Se ilmaisee puhdasta metodologista abstraktiota, jossa ajatus ei saa aistista vastinetta. Se, että ajatus saa tällöin aisti-intuiviisen sisällön sijasta formaalin sisällön¹⁵², perustuu siihen, että ”aistisuus ja ymmärrys vaikuttavat distinktiivisesti tiedon muodostamisessa, kummankin niistä tullen ohjatuksi niiden omien ehtojensa voimasta.”¹⁵³ Ymmärrys voi jättää huomioimatta aistisuuden generatiivisen prosessin, koska se voi muodostaa abstrakteja käsitteitä (kuten reseptiivisyys), joilla ei ole reaalista vastinetta. Tästä huolimatta aistisuuden tarkastelu vaatii ymmärryksen intellektuaalisia ehtoja, koska ne mahdollistavat representaatioiden jäsentämisen tiettyyn intellektuaaliseen muotoon (a-b eikä b-a). Tieteellinen tutkimus on luonnostaan käsitteellistä eikä pelkkä kontingenttien aistivaikutusten havainnointi johda sitä minnekään.

1.5. Ilmiöiden ja olioiden sinänsä välinen distinktio

Edellisessä kappaleessa olen suhteuttanut ilmiöiden annettuuden niiden transsendentaaliseen korrelaatiin eli Kantin teoriaan aistisuuden *a priori* muodoista. Metodologia kielsi kuitenkin, että tätä korrelaatiota ei voida tarkastella määrättyinä objektina, vaan sitä ajatellaan jonkin määreettömän objektin alla. Tämä herättää kysymyksen, minkä käsitteen alla (= X) ilmiöiden mahdollisuutta on oikeastaan tarkastelu *transsendentaalisesti*, kun niitä on ajateltu yhteydessä aistisuutemme episteemiseen rakenteeseen. Tämä ongelma johtaa suoraan transsendentaalisen itsensä distinktion, joka vallitsee ilmiöiden ja olioiden sinänsä välillä. Mutta ennen kuin syvennyn siihen, on hyödyllisempää selvittää ongelman mielekkyyttä yleisemmällä tasolla ja kysyä, miksi meidän on edes välttämätöntä vietävä tutkimus tänne ja tarkasteltava olioita myös niin kuin ne ovat itsessään, vaikka diskursiivinen tiedon mahdollisuus perustuu siihen, että olioiden ilmeneminen on esitetty mielellemme sen aistisuuden muotoihin yhdistyen. Mistä ajattelu saa tällöin sisältönsä, jos se ei tule annetuksi intellektuaalisen intuition välityksellä? Vastaus tähän kysymykseen auttaa meitä ymmärtämään sitä, miksi metodologinen tarkastelu ei ole ristiriidassa diskursiivisuus-teesin kanssa, vaikka se ei perustu minkäänlaisen ulkoisen kohteen affektiin.

¹⁵¹ Quarfood, 2004, 31

¹⁵² Formaali sisältö tarkoittaa käsitettä, joka on muodostettu ymmärryksen loogisilla akteilla (vertailulla, reflektiolla ja abstrahoinnilla). Ks. tarkemmin Allison, 2004, 80 & 172

¹⁵³ Allison, 2004, 17

Vastaus olioiden itsessään mielekkyydestä paljastaa transsendentaalisen idealismin ”kriittisen” luonteen. Sitä ei pidä nimittäin tulkita ainoastaan formaalina teoriana diskursiivisen tiedon ehdoista, joiden avulla ihmismieli tiedostaa objekteja, koska ennen kuin voimme soveltaa episteemisiä ehtoja validisti ilmiöihin, meidän on reflektoitava tiedon mahdollisuuden ”rajoja”. Vaikka olioiden itsessään tarkastelu ei tuota tietoa yliaistisista olioista, tämä ei tee tarkastelusta triviaalia vaan pikemminkin antaa sille merkityksen. Sen avulla transsendentaalinen idealismi voi välttää ”transsendentaaliseen realismiin liittyvää metafyyssistä harhaa”.¹⁵⁴ Koska tarkoitukseni ei ole käsitellä koko transsendentaaliseen realismiin sisältyvää kompleksisuutta, metafyyssinen harha tarkoittaa vain tiedon loogista vaihtoehtoa (tarkastelussani tämä asia on esiintynyt suurin piirtein joka toisessa virkkeessä ”olioiden sinänsä”-nimikkään alla).

Tällainen kognitiivinen illuusio syntyy ihmismielen luontaisesta taipumuksesta soveltaa kategorioita virheellisesti olioihin ylipäänsä ilman, että se ajattelee objektin ja representaation välistä eroa.¹⁵⁵ Jos ymmärrys ei esimerkiksi tiedosta aistisuuden positiivista funktiota tiedon todellisena alkuperänä, se syyllistyy laajentamaan kategorioita olioihin ylipäänsä ja yrittää tuottaa tietoa irrallaan niiden aistisen soveltamisen ehdoista (transsendentaalisista skeemoista). Tällöin tiedon objektiivisuuden lähde on harhautunut sen subjektiivisesta perustasta. Tämän lisäksi ymmärrys voi vaihtoehtoisesti liioitella aistisuuden roolia eikä se ”huomioi sen vaikuttavan suhteessa siihen” vain subjektiivisesti, jolloin se syyllistyy laajentamaan aistiset ehtonsa olioiden ylipäänsä ontologisiksi ehdoiksi, vaikka ne ovat mahdollisen kokemuksen kohteiden episteemisiä ehtoja.¹⁵⁶ Siinä tapauksessa me syyllistymme ”aistimellistamaan” (sensifiziert) ymmärryksen käsitteet, vaikka intellektuaaliset ja aistiset representaatiot ovat peräisin eri lähteistä.¹⁵⁷

Allisonin mukaan olioiden itsessään mielekkyys perustuu täten kahteen eri syyhyn.¹⁵⁸ Ensinnäkin siihen, että ymmärrys voi rajoittaa ”aistisuuden perusteettomia väitteitä” vain siten, että ”se nimittää olioita itsessään (ei ilmiöinä tarkasteluna) *noumenoiksi*.”¹⁵⁹ Noumenonin merkitys on ymmärrettävä tällöin metodologisessa eikä ontologisessa mielessä. Se ei siis viittaa *positiivisesti* ”ei-aistisen [eli intellektuaalisen] intuition objektiin” vaan vain *negatiivisesti* ”olioon sikäli kuin se ei ole meidän aistisen intuitiomme objekti”.¹⁶⁰ Avain tämän taustalla on diskursiivisuus-teesissä, jonka mukaan ymmärrys ei voi ylittää mahdollisen kokemuksen kenttää.

¹⁵⁴ Allison, 2004, 57

¹⁵⁵ Ks. tarkemmin Allison (2004, 322–332) metafyyssisen harhan ja transsendentaalisen illuusion välisestä suhteesta.

¹⁵⁶ Kant, A 294/B 350

¹⁵⁷ Kant, A 271/B 327

¹⁵⁸ Allison, 2004, 56–57

¹⁵⁹ Kant, A 255–256/B 311–312

¹⁶⁰ Kant, B 307

Kun ymmärrys siis rajoittaa aistisuutta, se rajoittaa samalla aistisen komponenttinsa kautta itselleen alueen, jonka rajoja sen on varottava ylittämistä. Se tekee tämän siten, että se ”viittaa, vaikkakin vain määreettömällä tavalla, erilaiseen tiedostamisen tapaan (intellektuaaliseen intuitioon), jonka suhteen aistisuutemme ehtojen alaisena ilmenevät objektit tiedostettaisiin niin kuin ne ovat itsessään, näistä ehdoista irrallaan.”¹⁶¹ Tämä ei implikoi kuitenkaan intellektuaalisessa intuitiossa aktualisoituneita olioita, vaan intellektuaalinen intuitio osoittaa kriittisessä mielessä problemaattiseen ideaan tiedostamisesta, jota vasten inhimillinen tiedostaminen on asetettu. Tämän vuoksi noumenon ei viittaa mihinkään yliaistisiin substansseihin vaan jo aiemmin käsiteltyyn ”ilmiöiden ylipäänsä” käsitteeseen, joka muodostaa ”ilmiön käsitteen transsendentaalisen korrelaatin”.¹⁶² Se, että noumenonin käsitteellä on tällainen funktio, perustuu tämän käsitteen sisäiseen suhteeseen Kantin aistisuuden teorian kanssa, jonka puhtaan rakenteen on oltava vapaa aistisista predikaateista. Täten kun ymmärrys huomaa aistisuuden rajoittamisen yhteydessä, että sen ei ole mahdollista tiedostaa ilmiöitä ylipäänsä kategorioiden avulla, se käsittää, että se voi pelkästään ajatella näitä noumenoneja ”jonkin tuntemattoman nimen alla”.¹⁶³ Tällainen käsite viittaa seuraavan luvun varsinaiseen teemaan eli ”transsendentaaliseen objektiin”.

Toiseksi, huolimatta siitä, että ymmärrys irrottautuu sen aistisista ehdoista ja toimii olioiden itsessään tarkastellessa ”ikään kuin” (als-ob) se olisi puhdas ymmärrys, tämä ei tee sen ajattelusta täysin triviaalia.¹⁶⁴ Näin olisi vain siinä tapauksessa, jos ymmärryksen ei olisi ylipäänsä mahdollista ajatella olioita irrallaan niiden aistisista ehdoista, minkä Kant hyväksyy ilmiöiden loogiseksi vaihtoehdoksi. Vaikka kategoriamme eivät saa *reaalista* sisältöä (skeemaa), ne eivät jää täydellisen tyhjiksi, koska tiedollinen subjekti voi yhdistää ajatuksensa aisti-intuition sijasta ”aisti-intuition ylipäänsä” *käsitteeseen* ja johtaa siitä itselleen pelkän *formaalin* sisällön. Intuition on mahdollista tulla annetuksi vaihtoehtoisesti myös käsitteenä siitä yksinkertaisesta syystä, että ymmärryksemme voi vapaasti muodostaa abstrakteja käsitteitä, joilla ei ole kokemuksellista vastinetta. Koska niiden ei tarvitse yhdistyä välittömästi objektiin niin kuin intuition kohteeseensa, ne voivat tulla annetuksi ilman, että ne viittaisivat määrättyihin aistiobjekteihin. Tässä tapauksessa arvostelman representaatiot viittavat pelkään intentionaaliseen objektiin (*F*), joka on asetettu vasten arvostelman subjektia (*x*).

¹⁶¹ Allison, 2004, 59

¹⁶² Allison, 2004, 58

¹⁶³ Kant, A 256/B 312

¹⁶⁴ Allison, 2004, 17

1.6. Transsendentaalisen objektin käsite

Nyt voimme siirtyä kysymykseen, miten Kantin teoria aistisuudesta voi tulla annetuksi, jos se ei voi viitata määrättyyn tiedon objektiin. Keskeistä tässä on se, että Kantin ”oppi aistisuudesta muodostaa myös opin noumenonista tämän käsitteen negatiivisessa merkityksessä”.¹⁶⁵ Kun ymmärrysemme siis käsittää, että se ei voi *tiedostaa* aistisuuden rajat ylittäviä olioita kategorioiden avulla, se huomaa *ajattelevansa* niitä ”vain jonkin tuntemattoman nimen alla”.¹⁶⁶ Kant nimittää ”tätä jotakin yleistä = X” transsendentaaliseksi objektiksi.¹⁶⁷ Se, että transsendentaalinen objekti mahdollistaa aistisuuden teorian, perustuu sen funktioon ”rajakäsitteenä” (Grenzbegriff).¹⁶⁸ Se mahdollistaa rajojen vetämisen inhimillisen aistisuudelle sitä kautta, että transsendentaalinen idealismi hylkää ajatuksen, että me voimme tarkastella tiedon objekteja kontekstista riippumattomasta perspektiivistä. Transsendentaalinen objekti toimii tällaisen metodologisen ajatusoperaation mahdollisuuden ehtona, koska se mahdollistaa sen, että reflektiomme voi asettaa yhdessä arvostelmassa¹⁶⁹ vastakkain kaksi toisensa poissulkevaa propositiota (joko transsendentaalinen realismi tai transsendentaalinen idealismi) ja hyväksyä sen jälkeen transsendentaalisen idealismin, kun se on reflektoinut transsendentaalisen realismin mahdottomuutta.

Miksi Kant nimittää sitten transsendentaalista objektia joksikin tuntemattomaksi = X? Tämä perustuu siihen, että kysymys transsendentaalisesta objektista itsessään on mieletön. Hänen mukaansa siihen: ”Minkälainen konstituutio transsendentaalisella objektilla on?” ei voida antaa vastausta, eli *mitä se on*; mutta siihen voidaan vastata, että *kysymys itse ei ole mitään*, koska tälle käsitteelle ei voida antaa kohdetta.”¹⁷⁰ Sitaatti toistaa transsendentaalisen realismin perusongelman. Koska meiltä puuttuu sisäänkäynti ulkopuolisen tarkkailijan perspektiiviin, meidän on ajateltava tiedon objektia jonakin yleisenä = X. Transsendentaalisessa idealismissa meillä ei ole tietoa objektista ylipäänsä, vaan meillä on sen sijasta tietoa objektin representaation välttämättömistä ja riittävästä ehdoista. Tämä vastaus tuo esille ensimmäisen puolen transsendentaalisen objektin funktioista, jolloin se toimii ”eräänlaisena transsendentaalisena suuntaajana” ja osoittaa, miksi ”tavallisen järjen tai transsendentaalisen realismin huoli objektien ’todellisesta’ luonnosta

¹⁶⁵ Kant, B 307

¹⁶⁶ Kant, A 256/B 312

¹⁶⁷ Kant, A 104. Perimmiltään transsendentaalisen objektin yhteydessä olisi johdonmukaisempaa puhua objektin käsitteen *transsendentaalisesta* tarkastelemisesta (miten) kuin substantiaalisuutta (mitä) painottavasta transsendentaalisesta *objektista*. Mutta koska jälkimmäinen ilmaisu on kielellisesti sulavampi, käytän sitä pääsääntöisesti.

¹⁶⁸ Allison, 2004, 58

¹⁶⁹ Tällainen kompleksi arvostelma viittaa disjunktiiiviseen arvostelmaan (joko tai). Tällaisen arvostelman propositiot sulkevat toisensa loogisesti mahdottomana vaihtoehtona. Tästä huolimatta niiden välillä on relaatio, koska ne konstituivat yhdessä disjunktiiivisen arvostelman.

¹⁷⁰ Kant, A 478/B 506 n.

täytyy korvata sen käsitteen representaation ehtojen kriittisellä analyysillä.”¹⁷¹ Tätä kautta transsendentaalinen objekti toimii ”eräänlaisena ’sisäänpäisyinä’ transsendentaaliseen perspektiiviin” eli kriittiseen metodologiaan.¹⁷² Sitä ei voi kuitenkaan palauttaa transsendentaalisessa perspektiivissä mihinkään tiettyyn tarkastelutapaan, vaan asia on pikemminkin päinvastoin: jonkin tarkasteleminen joko ilmiönä tai oliona itsessään vastaavat kahta eri tapaa käsitellä transsendentaalista objektia. Tämän vuoksi Kant väittää, että transsendentaalinen objekti on ”kaikessa meidän tiedossa aina yksi ja sama = X”.¹⁷³ Jokainen tiedollinen representaatio sisältää suhteen objektiin huolimatta siitä, vastaako se jotakin reaalista ilmiötä.

Mikä transsendentaalisen objektin toinen funktio on? Olen itse asiassa luonnostellut sitäkin alustavasti, kun olen tarkastellut Kantin teoriaa aistisuudesta ”ilmiöiden transsendentaalisena perustana”.¹⁷⁴ Tässä merkityksessä transsendentaalinen objekti on ymmärretty ”transsendentaalisesti affektiivana” objektina. Kyse ei ole kuitenkaan noumenaalisesta kausaliteetista, vaan tässä käsitteessä on ajateltu aistidatamme tuntematonta lähdeä, joka on annettu irrallaan diskursiivisen ymmärryksen käsitteellisestä aktiviteetista. Se ei voi viitata aistisuudesta irralliseen objektiin, koska aistisuuden reseptiiviset muodot määrittävät *a priori* aistiainesta. Tässä merkityksessä transsendentaalisen objektin tehtävänä on osoittaa *epistemisesti*, että meidän empiirisellä aineksella eli aistimuksilla on ”yliaistinen” perusta.¹⁷⁵ Yliaistinen tarkoittaa sitä, että se on annettu ajatuksena, jossa on ajateltu sitä, että me emme voi tiedostaa ajan ja avaruuden intuitiivisten muotojen perimmäistä luontoa, vaikka ne jäsentävät meidän aistidatamme tiettyyn muotoon. Tämä puoli transsendentaalisesta objektista asettuu erittäin tärkeään rooliin työni edetessä, sillä *Skematismissa* Kant muokkaa ”ajasta ylipäänsä” ajallisen korrelatin transsendentaalisen objektin käsitteelle. Siinä, missä transsendentaalinen objekti luonnostelee aistimuksen perustaa, aika ylipäänsä viittaa ”kaikkien kohteiden transsendentaaliseen aineeseen”.¹⁷⁶ Alustavasti niiden välisestä distinktiosta on riittävää sanoa, että transsendentaalinen objekti tarkoittaa *ajattelun* ehtoa ja aika ylipäänsä *intuition* ehtoa. Mutta ennen kuin me voimme siirtyä tarkastelemaan asiaa tarkemmin, meidän on ymmärrettävä, miten ymmärrys ja aistisuus kytkevät toisiinsa. Tämän avulla me voimme välttää virhetulkinnan, että aika ylipäänsä viittaa *prima materiaan*. Näiden tietokykyjen välisen yhteyden osoittaminen tapahtuu kahdessa eri askeleessa. Ensiksi osoitan sen, miten kategoriat toimivat ajattelun ehtoina, minkä jälkeen osoitan, miten ne

¹⁷¹ Allison, 2004, 60–64. Transsendentaalinen objekti on erityisemmin A-painoksen käsitteistöä. Allison identifioi sen kuitenkin B-painoksen negatiivisessa merkityksessä olevaan noumenoniin. Positiivisessa merkityksessä ymmärretty noumenon tarkoittaa puolestaan A-painoksessa ontologisesti erillistä entiteettiä eli ei-aistisen intuition objektia.

¹⁷² Allison, 2004, 63

¹⁷³ Kant, A 109

¹⁷⁴ Allison, 2004, 64. vrt. Kant, A 288–9/B 344–5

¹⁷⁵ Allison, 2004, 72

¹⁷⁶ Kant, A 143/B 182

yhdistyvät inhimilliseen havaintoon. Johtolanka asian ymmärtämiseen on siinä, että ymmärryksen funktioissa on kyse yksistä ja samoista funktioista, jotka operoivat kahdella eri tasolla: sekä käsitteellisessä arvostelussa että puhtaassa intuitiossa.¹⁷⁷

2.0. Ajattelun diskursiiviset ehdot

Lopetin edellisessä luvussa analyysin transsendentaalisen objektin käsitteeseen, joka avasi sisäänkäynnin transsendentaalisen idealismin metodologiseen perspektiiviin. Tämä tulos on seuraus Kantin kopernikaanisesta käänteestä, joka pyrkii korvaamaan traditionaalisen metafysiikan puheen objektin todellisesta luonnosta 1) objektin ylipäänsä *käsitteen* ja 2) sen representoinnin ehtojen kriittisellä tarkastelulla. Tämä tarkoittaa sitä, että me hylkäämme ulkopuolisen tarkkailijan transsendentin aseman tiedon muodostumisessa ja alamme tarkkailla tätä prosessia immanentisti inhimillisenä aktviteettina. Transsendentaalifilosofia ei eksistoi valmiina objektina vaan reflektiona, joka sekä jäsenyyttä että laajentuu metodologisesti.

Tässä luvussa aion syventää transsendentaalisen objektin tarkastelua ja tarkastella tämän representaation mahdollisuuden ehtoja pelkästään ymmärryksen perspektiivistä, jolloin tarkastelu tulee abstrahoiduksi tiedon aistisesta osasta eli aistisuudesta. Tässä kontekstissa transsendentaalinen objekti tarkoittaa intentionaalisen tietoisuuden korrelaattia ilman, että se saa minkäänlaista reaalista korrelaattia. Tätä kautta lukuni tarkoituksena on osoittaa ensiksi se, miten ymmärryksen kategoriat voivat toimia ajattelun objektien sääntöinä, ennen kuin näitä sääntöjä aletaan ”käyttää” (gebrauchen) seuraavassa luvussa apuna aistisuuden transsendentaalisten ehtojen tarkastelussa. Jos lukija ihmettelee sitä, eikö näin ole jo toimittu edellisessä luvussa, myönnän hänen olevan osittain oikeassa. Tästä eteenpäin aistisuuden rooli muuttuu kuitenkin monimutkaisemmaksi, koska sitä ei tarkastella enää pelkästään reseptiivisenä kykynä, vaan se pitää yhdistää myös kuvittelukykyyn. Me voimme kuitenkin unohtaa toistaiseksi kuvittelukykyyn merkityksen, koska meidän on selvitettävä ajattelun diskursiivisten ehtojen pätevyys ennen kuin me voimme alkaa tarkastella metodologisesti sitä, miten kuvittelukyky yhdistää ymmärryksen

¹⁷⁷ Guyerin mukaan (1987, 98–99) tällainen korrelaatio näyttäytyy ongelmallisena, kun yksittäisiä kategorioita ja loogisia funktioita vertaillaan toisiinsa.

kategoriat aistisuuteen. Tämän vuoksi lukuni tarkasteluperspektiivi on puhtaan käsitteellinen ja se koskee diskursiivista ajatusta niin kuin se on sellaisenaan.

Ymmärryksellä Kant tarkoittaa kaikkein yleisimmässä muodossa kykyä, jonka avulla sekä muodostetaan että ”tartutaan” (begreifen) ajattelun ehtoihin ja sääntöihin.¹⁷⁸ Ymmärryksen ”arvostelua” (Urteil) ei pidä silti sekoittaa ”arvostelukykyyn”, koska arvostelukyvyn käyttö vaatii aistisia ehtoja (eli skeemoja) mahdollisuuden ehdoikseen. Ymmärrys yhdistyy puolestaan ajatteluun, joka säätää itselleen omat lainsa (kuten ristiriidan lain), joiden avulla se voi analysoida tiedon yleistä rakennetta. Tässä mielessä tiedon *mahdollisuuden* ehdot (intuitio ja käsite) pitää ymmärtää formaalisti ilman, että tutkimus käsittelee kysymystä, saako tieto *aktuaalista* vastinetta todellisuudessa. Rajauksesta ei silti seuraa, että olisimme käyttämässä intellektuaalista intuitiota, koska ajatus voi viitata aktuaalisen aisti-intuition sijasta ”aisti-intuition ylipäänsä” *käsitteeseen*.¹⁷⁹ Tässä representaatioissa me ajattelemme intuition yleisiä piirteitä, jotka ovat riippumattomia partikulaarisen intuition kontingentista luonnosta. Siinä on ajateltu intuition moninaisuutta pelkkänä moninaisuutena, joka tarkoittaa metodologisesti ”pelkkää aisti-intuition ylipäänsä [antamaa] kohdetta, joka on siis [proleptisesti] yksi ja sama ennen jokaista ilmiötä.”¹⁸⁰

Ennen kuin aloitan lukuni yksityiskohtaisen tarkastelun, esitän sen yleisen rakenteen. Se muodostuu neljästä osasta, josta ensimmäisessä käsittelen Kantin teoreettisen filosofian ylintä periaatetta eli ”apperseption transsendentaalista ykseyttä”. Tämä periaate ilmaisee kriteerin, jonka jokaisen representaation on täytettävä, jotta se voi muodostaa tiedollisen representaation: sen on kuuluttava ”yhdele ajattelevalle subjektille” (Ich denke).¹⁸¹ Tätä subjektia ei pidä tulkita psykologisesti tai metafysisesti, vaan se tarkoittaa metodologista abstraktiota tiedollisesta subjektista, joka on erotettava empiirisesti havainnoivasta tietoisuudesta.¹⁸² Toiseksi tarkastelu johtaa objektin käsitteen löytymiseen. Keskeistä objektin käsitteessä on se, että se mahdollistaa intuition moninaisuuden yhdistämisen käsitteen kanssa. Vaikka se muodostaa tarkastelussamme oleellisemmän käsitteen kuin subjekti, tarkastelua ei voida aloittaa suoraan siitä. Tämä perustuu siihen, että huolimatta siitä, että objekti muodostaa tiedon mahdollisuuden *välttämättömän* ehdon, apperperseption-periaate muodostaa tiedon mahdollisuuden *riittävän* ehdon. Myöhemmin,

¹⁷⁸ Kant, A 132/B 171. Käytän begreifen-verbistä tässä epätavanomaista suomennosta (tarttua), koska haluan painottaa verbiin sisältyvää mentaalista aktia (ks. Longuenesse, 1999, 46).

¹⁷⁹ Allison, 2004, 167

¹⁸⁰ Kant, A 253 n.

¹⁸¹ Kant, B 131

¹⁸² Karl Ameriks (1997, 55–56) jakaa Kantin ”mielen teoriaan” liittyvät tulkintatraditiot karkeasti neljään eri kategoriaan. Allison edustaa niistä ”mannermaista” eli husserlilaista vaihtoehtoa, joka painottaa aktiivisesti suuntautuvaa subjektiivista reflektiota (intentionaalista tietoisuutta). Ameriks itse edustaa Heideggerin kanssa ontologista, ”rationalistista” tulkintaa. Guyer ja Strawson edustavat puolestaan kolmatta, joka painottaa ”empiirisen itsetiedostamisen” tärkeyttä. Neljättä vaihtoehtoa edustaa Patricia Kitcher (1990), joka tulkisee Kantia modernin kognitiotieteen avulla ”transsendentaalisena psykologina”.

kuvittelukyvyyn yhteydessä tämä tulee esille siinä, että apperseptio-prinsiippi takaa myös sen numeerisen identiteetin. Kolmanneksi kiinnitän huomion siihen, miten subjekti voi esittää representaatioiden synteettisen ykseyden itselleen arvostelun aktin avulla. Tämä suuntaa huomion arvostelman objektiiviseen pätevyYTEEN, jota Kant käsittelee transsendentaalisessa logiikassaan. Me voimme ymmärtää objektiivisen pätevyYTEEN alustavasti, kun me vertaamme sitä sen vastakohtaan eli subjektiiviseen ykseyteen. Objektiivisessa ykseydessä representaatioita ei siis yhdistetä toisiinsa satunnaisesti niin kuin kontingentissa subjektiivisessa assosioinnissa, vaan se syntetisoi niitä toisiinsa yhteisessä objektin käsitteessä. Tämän vuoksi arvosteleva subjekti voi vaatia, että sen esittämällä arvostelmalla on normatiivista pätevyYTEEN ja vaatia toisten subjektien hyväksyntää. Myöhemmin objektiivisuuden tärkeys tulee esille siinä, että myös kuvittelukyvyyn synteesiä täytyy ajatella ymmärryksen kategorioiden alaisena. Neljännässä osiossa päätän lukuni tarkastelut osoittamalla sen, miksi representaatioiden yhdistäminen tapahtuu arvostelun yleisten sääntöjen mukaan. Johtolanka asian ymmärtämiseen on väitteessä, jonka mukaan ymmärryksen funktiot operoivat kahdella eri tasolla: sekä arvostelun että intuition.

2.1. Apperception synteettinen ykseys

Tämän lukuni tarkoituksena on selvittää, miksi apperception synteettinen ykseys ei eksistoi olentona vaan pikemminkin reflektiivisenä tietoisuutena ("Minä ajattelen"). Jotta me kuitenkin ymmärrämme apperception kontekstin, käsitteellistämisen aktista on erotettava kaksi eri puolta. Vaikka me tulemme myöhemmin näkemään, että apperseptio sisältyy niihin molempiin, me olemme toistaiseksi kiinnostuneita niistä ensimmäisestä. Tämä perustuu Allisonin mukaan siihen, että apperseptio toimii sen *mahdollisuuden* ehtona, että tiedollinen representaatio voi täyttää sen episteemisen funktionsa.¹⁸³ Painotan tässä mahdollisuutta, koska kyse on tiedollisen representaation perimmäisestä transsendentaalisesta ehdosta eikä vielä käsitteellistykseen aktista, jossa näitä representaatioita järjestetään suhteessa toisiinsa. Vasta sen jälkeen kun tämä ensimmäinen ehto on täyttynyt, ymmärrys voi muodostaa diskursiivisen arvostelman, joka antaa näille näille representaatioille tietyn arvostelmallisen mudoon. Kantin itsensä sanoin: "Me emme voi esittää mitään, mikä yhdistyy [arvostelman] objektissa, elleimme ole yhdistäneet sitä jo aiemmin itsessämme."¹⁸⁴ Tässä ensimmäisessä tai "alkuperäisemmässä käsitteellistykseen aktissa" annettuja representaatioita "reflektoidaan" suhteessa "määreettömään" objektiin, jolloin niistä ei ole vielä

¹⁸³ Allison, 2004, 163-7

¹⁸⁴ Kant, B 130

muodostettu distinktiivisiä ja ”määrättyjä” objekteja niin kuin käsitteellistämisen toisessa vaiheessa.¹⁸⁵

Mutta miksi apperseption vaatimuksessa on kyse yhdestä eikä useammasta subjektista? Allisonin mukaan tämä tulos sisältyy ”analyttisesti” diskursiivisen ajatuksen käsitteeseen.¹⁸⁶ Kun analysoimme sen, siitä seuraa ristiriidan lain nojalla, että ajatukseni vaatii pikemminkin yhtä numeerista subjektia kuin useita eri tietoisuuksia. Jos subjekteja olisi enemmän, me emme tietäisi, kenelle niistä tiedollinen representaatio kuuluu. Tämän vuoksi yksi subjekti toimii sen mahdollisuuden ehtona, että representaatioillamme on yhteinen ”kantaja” (Vehikel). Koska analyttisen väitteen totuus ei ole riippuvainen kokemuksen tuesta, voimme päätellä tästä ensinnäkin, että Kantin vaatimus ei implikoi representaatioiden aktuaalista yhdistymistä tiedon subjektiin vaan kyse on representaatioiden loogisen mahdollisuuden ajattelemisesta. ”Minä ajattelen” esittää loogisen väitteen, jonka mukaan diskursiivinen ajattelu on numeerisesti erottamaton subjektin identiteetistä.¹⁸⁷ Toiseksi tällä on se seuraus, että se eristää apperseption alan diskursiiviseen intellektiin. Tämä sulkee pois vaihtoehdon, että ajatteleva subjekti viittaa joko psykologiseen subjektiin, joka määrittyy kontingenttien *a posteriori* sisältöjen perusteella, tai vaihtoehtoisesti metafysisesti ajattelevaan ”substanssiin”. Nämä vaihtoehdot voidaan unohtaa siitä yksinkertaisesta syytä, että ne ilmaisevat synteettisen eivätkä analyttista väitettä. Niistä poiketen apperseptio ei viittaa analyttisena väitteenä intuitiossa annettuun, arvostelman subjektista distinktiiviseen objektiin. Tämä ei kiellä kuitenkaan sitä, että apperseptio sisältää yhteyden intuition ylipäänsä. Tämä väite seuraa analyttisestä väitteestä, jossa intuition predikaatti on purettu diskursiivisen ajatuksen käsitteestä. Tämän vuoksi Allison sanoo, että apperseptiossa on kyse pikemminkin siitä, ”miten ajattelevaa subjektia täytyy ajatella (tai miten se käsittää itsensä) tällaisessa aktiviteetissa” eikä substantiaalisesta ajattelevasta oliosta.¹⁸⁸ Myöhemmin me tulemme näkemään sen, että tämä väite pätee myös empiirisen tietoisuuden reflektiiviseen aktiviteettiin.

Diskursiivisen ajatuksen käsitteestä ei pidä silti vetää johtopäätöstä, että apperseptio koskisi vain diskursiivista ajatusta sen kokonaisuudessa, vaan tämä prinssiippi pitää yhdistää myös sen jokaiseen osaan. Jos ajatuksen osat eivät kuuluisi yhdelle ajattelevalle subjektille, niin ”minuuteni olisi yhtä pirstaleinen kuin niiden representaatioiden määrä, joista olen tietoinen.”¹⁸⁹ Koska ajattelun osat vaativat yhtä ajattelevaa subjektia ja empiirinen ego on pikemminkin kontingentin luontonsa vuoksi moninainen, Kant vaatii, että meidän pitää erottaa

¹⁸⁵ Allison, 2004, 284

¹⁸⁶ Kant, B 135 & 138 & 407-8

¹⁸⁷ Henrich (1994, 162–163 f.) korostaa Allisonin kaltaisesti ei-psykologisesti ”numeerista identiteettiä” ja ”yksinkertaisuutta” (Simplizität) apperseption fundamentaalisina piirteinä.

¹⁸⁸ Allison, 2004, 167

¹⁸⁹ Kant, B 134

ajatteleva ja havainnoiva tietoisuus toisistaan. Vaikka useat empiiriset subjektit voivat tästä huolimatta havainnoida tai ajatella yhteisen ajatuksen sisältöjä, me emme voi hyväksyä, että yksi ja sama ajatus olisi jaettu heille kollektiivisesti. Koska ajatus ei eksistoi todellisuudessa sinänsä vaan subjektin mielessä, ajattelu vaatii jokaisen empiirisen tietoisuuden kohdalla yhtä ajatuksia syntetisoivaa subjektia.¹⁹⁰ Minuus, joka ajattelee representaatiota A, täytyy olla siis identtinen sen minuuden kanssa, joka ajattelee representaatiota B. Tämä mahdollistaa lopulta sen, että me voimme muodostaa niiden moninaisuudesta yhden kompleksin ajatuksen (tai synteettisen ykseyden). Koska kompleksissa ajatuksessa tai diskursiivisen ajatuksen representaatioissa on tarkemmin kyse intuition moninaisuuden tuomisesta käsitteen alle, me voimme päätellä tästä, että näiden representaatioiden synteettinen ykseys on erottamaton subjektin numeerisesta identiteetistä.

Edellisestä olisi kuitenkin virheellistä päätellä, että apperseptio tarkoittaisi pelkästään väitettä, jonka mukaan representaatiot vain sattuisivat olettamaan yhden tietoisuuden. Tämä perustuu siihen, että niiden annettuus tietoisuudessa (in) ei selitä vielä sitä, miten intellekti voi esittää niitä itselleen (für). Niiden välisen eron ymmärtäminen vaatii tietoisuuden erottamista ”itsetietoisuudesta” (Selbstbewusstsein). Jos subjektin ei olisi mahdollista tulla tietoiseksi ”omasta” (eigen) identiteetistään suhteessa ajattelun aktiin, niin kyse ei voisi olla sen ”omasta representaatiosta”.¹⁹¹ Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että itsetietoisuus on välttämätöntä, jotta numeerisesti erillisiä representaatioita voidaan syntetisoida subjektin yhdeksi ”omaksi representaatioksi”. Kun tulen tietoiseksi siitä, mikä representaatioissa A on yhteistä B:n kanssa, olen reflektoinut tässä aktissa omaa ajatteluani. Jos en osaisi erottaa reflektiotani ja representaatioitani toisistaan, en olisi tietoinen siitä, miten kaksi minulle kuuluvaa representaatioitani voisivat muodostaa synteettisen ykseyden. Muutenhan reflektioni ja representaation passiivinen reseptiivisyys olisivat yksi ja sama akti. Tämä tarkoittaa tarkemmin sitä, että subjekti kyky (a) tiedostaa representaatioita omikseen ja (b) muodostaa niistä synteettinen ykseys on tulkittava yhden aktin kahdeksi eri puoleksi pikemminkin kuin toisistaan riippumattomiksi asioiksi. Vaikka representaatioita on mahdollista syntetisoida jos ja vain jos ne kuuluvat yhdelle subjektille, representaatiot voivat kuulua yhdelle subjektille jos ja vain jos sen akti tuo näitä representaatioita synteettiseen ykseyteensä, kun subjekti reflektoi sitä, mikä sen erilaisissa representaatioissa on yhteistä.¹⁹² Sikäli kuin subjekti ajattelee representaatiota A yhdessä representaation B kanssa, se tuo ne samassa aktissa synteettiseen ykseyteensä.

¹⁹⁰ Allison, 2004, 163–164

¹⁹¹ Allison, 2004, 165

¹⁹² Jos lukijalla herää kysymys, miksi meidän on oletettava useampi eikä yhtä representaatiota, tämä perustuu diskursiivisen ajattelun välilliseen luontoon. Se suuntautuu luonnostaan tai intentionaalisesti sen itsensä ulkopuolelle.

Edellisen perusteella Kant vetää johtopäätöksen, että vaikka apperseption transsendentaalinen ykseys on analyttinen väite, se on ”mahdollinen vain jonkin *synteettisen* oletuksen alla.”¹⁹³ Muuten representaatioiden yhdistäminen perustuisi triviaaliin välttämättömyyteen, jonka mukaan olisi parempi, että niiden välillä on jokin yhteys pikemminkin kuin ei mitään.¹⁹⁴ Allisonin mukaan Kantin väite tarkoittaa kuitenkin ensinnäkin sitä, että apperseption itsetietoisuus ”sisältää” (enthaltend) synteesin.¹⁹⁵ Jos sen aktiviteetti ei olisi yhdistänyt jotakin valmiiksi ennen analyysia, niin sillä ei olisi mitään, mitä purkaa. Koska apperseption synteettisyys siis *eksistoi* ennen sen analyttisyyttä, tämä tarkoittaa toiseksi, että ajattelu voi olla tietoinen itsestään vain ja ainoastaan oman synteettisyytensä välityksellä. Subjekti ei voi ajatella (apperseptoida) omaa identiteettiään suhteessa distinktiivisiin representaatioihinsa ilman, että se ei toisi niitä synteettiseen ykseyteensä.

Koska apperseptio muodostaa kuitenkin analyttiseen väitteen, niin sen loogisuudesta ei seuraa, että representaatioiden yhdistäminen aktualisoisi välttämättömästi yhtä ajattelevaa subjektia niin kuin synteettisessä arvostelmassa. Jos näin tapahtuisi, niin tämä redusoisi episteemisen ehdon psykologiseksi. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että representaatioiden yhdistäminen ei tuota välttämättömästi *itsereflektiivistä* tietoisuutta, vaan voin ajatella myös loogista vaihtoehtoa, jossa se jää toteutumatta. Tämä tarkoittaa sitä, että apperseption aktiviteetti ei ole peräisin kokemuksesta tai metafysisestä substanssista, vaan se ”kohdistuu” (beziehen) ajattelun muodon tiedostamiseen, joka on abstrahoitu kaikesta sisällöstä. Kun yhdistän representaation A representaatioon B, tämä ei takaa, että tulen tietoiseksi siitä, mikä on identtistä niiden differenssissä. Se, että reflektioni akti tulee ”tarttuneeksi” tähän, sisältyy siihen pelkkänä *mahdollisuutena*. Me emme voi pakottaa tätä ”tekoa” (Handlung) tapahtumaan, koska sen alkuperä on ajattelun *spontaanisuudessa*. Mikään ulkoinen syy ei määrää spontaanisuutta, vaan se on vapaa ulkoisesta ohjauksesta.

Mutta mitä ajattelevan subjektin identtisyyden tiedostaminen koskee, jos se ei voi tulla annetuksi aistisena tai metafysisenä oliona? Kantin mukaan näiden vastakohtien jaottelu olettaa ”korkeamman” käsitteen, joka on sekä annettu että ”kumottu” (aufheben) siinä.¹⁹⁶ Tällä hän

”Ajatteleva minus” ei siis identifioitu koskaan mihinkään yksittäiseen representaatioon, vaan se toimii pikemminkin ”apuvälineenä” (Vehikel), jonka avulla tämä representaatio voidaan yhdistää toiseen representaatioon.

¹⁹³ Kant, B 134

¹⁹⁴ Guyer kritisoi Kantia tästä ks. tarkemmin (1987, 137).

¹⁹⁵ Allison, 2004, 168

¹⁹⁶ Kant, A 290-2/B 346-9. Metodologisesta perspektiivistä *Aufheben* viittaa Kantilla kvaliteetin kolmanteen kategoriaan eli ”rajoittamiseen”, joka on asetettu vasten arvostelmataulukon kolmatta funktiota eli ”ääreettömyyttä” (Allison, 2004, 141 & 145). Keskeistä tässä käsitteessä on se, että se sulkee predikaatin subjektin alueelta (A on ei-B), mutta se tekee tämän hyväksymällä subjektin (A) joksikin muuksi kuin täksi negaatioksi (ei-B). Kyse ei ole siis absoluuttisesta vaan relatiivisesta negaatiosta. Jos lukijalla herää kysymys siitä, miten limitaation kategoriaan voidaan käyttää, vaikka apperseptiota ei ole yhdistetty vielä kategorioihin, niin tämä on mahdollista transsendentaalisessa metaepistemologiassa

viittaa ”käsitteeseen, joka ei vastaa [aistisesti tai intellektuaalisesti] annettua intuitiota [...] eli käsitteeseen ilman kohdetta”.¹⁹⁷ Tällaisen ajatusolion ajatteleminen ei ole mahdotonta, koska se ilmaisee *problemaattisen* käsitteen, jossa jätetään auki, onko käsitteellä reaalista vastinetta vai ei. Muutenhan me emme osaisi erottaa apperseptiota tavallisesta ilmiöstä tai Jumalasta. Vaikka apperseption representaatio on sellaisenaan ”ei-mitään” (Nichts), se on kuitenkin inhimillisen tiedon rajoissa ajateltuna jotakin mahdollista. Tämän vuoksi se on mahdollien ajatusoliona, joka viittaa välillisesti ”johonkin yleiseen = X”.¹⁹⁸ Ajattelumme korkeimpana periaattina se on ”kaikessa meidän tiedossamme yksi ja sama = X”.¹⁹⁹

Se, että apperseptio on annettu tällaisena määreettömänä ajatusoliona, johtaa Allisonin seuraavaan päätelmään sen identtisuuden tiedostamisesta. Koska sillä ei ole siis intuitiivista ”sisältöä” eikä tämän lisäksi ”ole kirjaimellisesti mitään, minkä kautta se voi tulla tietoiseksi omasta identiteetistään”, niin sen ”teon” identtisuuden tiedostaminen voi koostua vain ja ainoastaan sen oman ”kompleksin ajatuksen ajattelemista”.²⁰⁰ Kyse on ajattelun *aktiviteetin* tiedostamisesta subjektin omana ”eksistenssinä” (Dasein) ilman, että siitä seuraa minkäänlaisia implikaatioita ajattelevasta substanssista. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että apperseption eksistenssi muodostuu vain ja ainoastaan aktista, joka ”fokusoituu” jonkin *määrittämiseen*. Tietoisuuden synteettisyys on itsetietoisuutta sekä ajattelun aktista (ehto) että sen tuotoksesta (ehdotettu), koska representaatioita A ja B ajattelevien minuuksien identtisyys voi muodostua vain sellaisen ”teon” tiedostamista, jossa subjekti ajattelee niitä yhdessä ”omina representaatioinaan”. Koska päinvastaisessa tapauksessa kyse ei olisi minun representaatiosta, voimme päätellä tästä samalla, että synteettisyyden tietoisuus muodostaa ”välttämättömän” ehdon apperseption itse-askriptiolle. Vaikka jälkimmäisen *mahdollisuus* olettaa synteettisyyden, niin apperseption analyttisyys on ensisijaisempi, koska se ilmaisee sen, mikä on yhteistä kaikessa käsitteellistämässä. Sitä ei voida erottaa yhdestä ajattelevasta subjektista.

siitä syystä, että metodologinen tarkastelu on vapaa siitä objektista, jota se tarkastelee. Metodologista tarkastelua ei pidä identifioida ”objektina” siihen ”objektiin”, jota tällainen tarkastelu koskee. Niistä edellinen viittaa laajempaan transsendentaalifilosofiseen perspektiiviin ja jälkimmäinen suppeampaan transsendentaalifilosofiseen perspektiiviin (Kant, A 845/B 873). Koska tarkastelu ei ole kuitenkaan oikeuttanut vielä apperseption ja kategorioiden välistä yhteyttä, metodologisella perspektiivillä ei ole vielä tiedollista ”varmuutta” (Gewissheit) siitä, että kategorian käytöllä on episteemistä pätevyyttä.

¹⁹⁷ *ibid.*

¹⁹⁸ Kant, A 104

¹⁹⁹ Kant, A 109

²⁰⁰ Allison, 2004, 171

2.2. Objektin käsite

Synteettisyyden tietoisuus on siis tietoisuutta ajattelun muodosta, joka on abstrahoitu kaikesta aistisisällöstä. Se eksistoi vain ja ainoastaan tietoisuuden kykynä fokusoida huomionsa johonkin. Tämä nostaa välittömästi uuden ongelman, koska synteettisyyden tiedostaminen perusta ei voi olla analyttisessä ristiriidan laissa (A tai $\neg A$), vaikka apperseptio on jotakin loogista. Miten se on sitten mahdollinen synteettisenä *a priori*? Koska se on synteettisenä jotakin ei-analyttista, se ei ilmaise dikotomiaa, vaan se sisältää pikemminkin vastakohtat (A ja B) itseensä. Koska aistisuuden metodologinen eliminointi kieltää sen voivan viitata (kuvittelukyvyyn välityksellä) tavalliseen perustaansa eli aistisuuden puhtaaseen intuition, jäljelle jää vain se vaihtoehto, että vastausta on etsittävä representaatioiden luokan toisesta jäsenestä eli käsitteistä. Kuten muistamme aiemmasta, *aisti-intuition* eliminointi ei silti kiellä sitä vaihtoehtoa, että ajatus ei voisi yhdistyä ”aisti-intuition ylipäänsä” käsitteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että diskursiivinen intellekti voi saada reaalisen sisällön sijasta kokemuksesta abstrahoidun formaalin sisällön, jolloin intuitio viittaa moninaisuuden representaatioon pelkkänä moninaisuutena (als). Se on riippumaton intuition moninaisuuden partikulaarisesta luonnosta.

Mutta miten pelkät käsitteet voivat muodostaa synteettisen ykseyden *a priori*? Allisonin mukaan se perustuu ”sen *suhteen* tarkastelemiseen, jonka käsitteet sisältävät”.²⁰¹ Koska käsite sisältää aina suhteen toiseen käsitteeseen, tarkastelun on välttämätöntä määrittää se *medium* tai ”representaation representaatio”, joka välittää ehtoa (A) sen ehdotettuunsa (B).²⁰² Edellisen perusteelta me voimme päätellä ensinnäkin, että apperseption aktiviteetti muodostaa tarkastelun ehdon (A), koska diskursiivisen ajatuksen käsite vaatii ”yhtä ajattelevaa subjektia”. Koska siinä on ajateltu sitä, mikä on loogisesti identtistä kaikelle käsitteellistämislle, tästä voidaan vetää toiseksi johtopäätös, että tarkastelun ehdotettu (B) viittaa annettuihin käsitteisiin. Allisonin sanoin apperseptio muodostaa eräänlaisen ”analyttisen ykseyden protomuodon”, joka pätee kaikkiin käsitteisiin.²⁰³ Kun sen synteettinen ykseys tiedostaa identtisyytensä, ajattelun itsereflektio käsittää itsensä suhteessa siihen, mikä on identtistä erilaisten käsitteiden differenssissä. Koska kaikki käsitteet ovat Kantin mukaan (kuten Locken) ”ymmärryksen työn tulosta”, tämä johtaa

²⁰¹ Allison, 2004, 143

²⁰² Allison, 2004, 138. Vrt. Kant, A 68/B 93

²⁰³ Allison, 2004, 172. Tällaisena ”protomuotona” ajattelevassa minuudessa (Ich denke) on kuitenkin itsessään kyse eräänlaisesta ”formaalista mallista tai skeemasta” (ibid. & 354), vaikkakaan ei substanssin skeemasta tai mistään vastaavasta.

tarkastelumme formaaliin laajennukseen, jossa apperseptio (synteettisen ykseyden tuottavana kykyinä) tulee yhdistetyksi ymmärrykseen, vaikka tämä side on ollut ”implisiittinen alusta asti”.²⁰⁴

Mikä on se kolmas käsite (= X), joka mahdollistaa *a priori*, että intuition moninaisuus ja käsite (A ja B) voivat muodostaa synteettisen ykseyden? Tämä johtaa objektin representaation ”löytymiseen” (Entdeckung/inventio).²⁰⁵ Voin yhdistää representaation A representaatioon B vain ja ainoastaan ”jonkin yleisen = X” alla, joka vastaa niitä molempia. Tässä kohtaa tarkastelua voimme sivuuttaa kysymyksen siitä, miten objektin käsite voi vastava reaalisesti distinktiivistä objektia²⁰⁶, koska tarkastelumme on abstrahoitu tiedon aistisesta annettuudesta. Tämän vuoksi objekti ei tarkoita toistaiseksi mitään muuta kuin intentionaalisen tietoisuuden korrelaattia, joka mahdollistaa sen, että representaatiot voivat yhdistyä toisiinsa *käsitteellisesti*. Koska tiedolliset representaatiot olettavat suhteen objektiin ja ymmärryksen aktiviteetti koostuu juuri siitä, että se määrittää ”annettuja representaatioita suhteessa objektiin”, Kant määrittää ymmärrystä nyt ”kyvyksi tietoon”.²⁰⁷

Koska objekti mahdollistaa siis representaatioiden yhdistäminen, Kant määrittää sen siksi, ”jonka käsitteessä erään annetun intuition moninaisuus on *yhdistetty*”.²⁰⁸ Kopernikaanisen käänteän mukaisesti Kant on korvannut puheen objektin reaalista luonnosta objektin käsitteellä ja tämän representaation mahdollisuuden ehdoilla. Koska objektin ehdot muodostuvat sekä intuition moninaisuudesta että sen yhdistämisestä käsitteen alle, voimme päätellä tästä kopernikaanisen käänteän mukaisesti, että objekti tarkoittaa subjektin ”käsitteellisen yhdistämisen aktin korrelaattia”.²⁰⁹ Se sisältää siis itseensä sekä ajattelun subjektin (ehdon) ja annetun intuition moninaisuuden (ehdotetun) että on olemassa niiden kautta (durch). Tämä tarkoittaa sitä, että objekti on positiivisessa suhteessa sekä ajattelun subjektin että annettuun intuitioon, mutta se ei redusoidu kumpaankaan niistä.

Subjektin, intuition ja objektin välinen suhde avautuu tarkemmin seuraavan avulla. Kuten muistamme, intuitio antaa arvostelmalle sisällön siinä, missä käsite säännön, jonka avulla

²⁰⁴ Allison, 2004, 173. ”Implisiittisyys” viittaa siihen, että metodologia on nyt valmis laajentamaan tarkastelua paljastamalla elementin, joka on sisältynyt siihen ”alusta asti”. Kantin ja Locken suhteesta ks. Allison (2001, 286–299).

²⁰⁵ Kantista ja analyysin metodista ks. tarkemmin Mcbay Merritt (2006, 60–88). Suomessa Jaakko Hintikka on tutkinut laajalti Kantin analyysin ja (tosin enemmänkin) matemaattisen metodin välistä yhteyttä (esim. 1967, 352–375). Filosofisessa kontekstissa Kantin analyysin metodi suuntautuu ”tarkoituksellisesti” (zweckmässig) (Kant, A 13–14/B 27–28). Tiedon immanentiksi tuleminen prosessissa yhden tarkoituksellisen saavuttaminen mahdollistaa aina toisen elementin sisällyttämisen metodologiaan.

²⁰⁶ Transsendentaalisen idealismin fundamentaalinen teesi on, että tällainen objekti ei voi olla olio sinänsä. Tämä ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että tällainen ontologisesti distinktiivinen objekti voi tulla annetuksi ajassa ylipäänsä.

²⁰⁷ Kant, B 137

²⁰⁸ *ibid.*

²⁰⁹ Allison, 2004, 173

tätä sisältöä on ajateltu.²¹⁰ Kun subjektin käsite viittaa siis suoraan intuition jäsentämään sisältöön, se asettuu sen esittämän kohteen ”kautta” (durch) *välilliseen* suhteeseen objektin kanssa. Käsite tekee tämän siten, että se tuottaa yleisen kuvauksen (kuten kappale), jonka alla arvostelman sisältöä voidaan ajatella. Kun se on täyttänyt tämän funktion, subjektin predikaattia voidaan pitää reaalisena eikä loogisena. Se ei viittaa enää johonkin määreettömään objektiin x , vaan se vastaa määrättyä objektia F . Kun arvostelman subjekti on siis saanut nyt alustavan kuvauksen ja vastaa siten jotakin objektia, sitä voidaan määrittää tämän jälkeen toisilla predikaateilla (kuten kappaletta jaettavuudella). Käsitteellistämisen toisessa vaiheessa representaatioita yhdistetään sillä tavoin, että predikaatteja ”vertaillaan” (vergleichen) sekä toisiinsa että yhteiseen objektiin (= X), josta ne väittävät jotakin. Tätä kautta arvostelma esittää väitteen, jossa samaa objektia, jota on ajateltua predikaatin A (kappale) avulla, voidaan ajatella myös predikaatin B (jaollisuuden) avulla.²¹¹

Tällaisen prosessin mahdollisuutta ei pidä tulkita kuitenkaan siten, että representaatioiden syntetisointi objektin käsitteen alla implikoisi tietoisuuden ykseyden vain ”välttämättömäksi” ($q \rightarrow p$) eikä ”riittäväksi” ($p \rightarrow q$) ehdoksi.²¹² Jos asia olisi näin, niin Kant syyllistyisi ristiriitaan. Kopernikaanisessa käänteessä subjektin käsitteen totuus ei perustu objektiin, vaan asia on pikemminkin päinvastoin. Niiden välinen suhde alkaa kuitenkin avautua, kun sitä ei oleteta kausaaliseksi vaan vastavuoroiseksi. Perimmiltään niissä on kyse kehyksestä tai rakenteesta, joka on olemassa jos ja vain jos nämä osat eksistoivat toisiinsa varten. Kantin apperseption doktriinista ei seuraa siis ainoastaan, että representaatioiden syntetisointi objektin käsitteen alla vaatii ”tietoisuuden ykseyttä”, vaan jälkimmäinen vaatii myös edellistä eli representaatioiden ”ykseyden tiedostamista”.²¹³ Tietoisuus voi yhdistää representaatioita jos ja vain jos ne voivat olla suhteessa objektiin. Koska representaatioiden yhdistäminen ei ole mahdollinen ilman tätä suhdetta, se muodostaa apperseption ykseyden ”välttämättömän ehdon”. Tästä seuraa kuitenkin samalla, että apperseption ykseys muodostaa tämän prosessin ”riittävän ehdon”. Vaikka representaatioiden yhdistäminen on niiden suhteuttamista objektiin, niiden syntetisointi ei ole mahdollinen ilman subjektin spontaanisuutta.

²¹⁰ Allison, 2004, 85–87

²¹¹ Tässä kontekstissa me voimme jättää huomioimatta vaihtoehdoisen kysymyksen, miten arvostelman subjektia voidaan laajentaa reaalisen predikaatin avulla, koska tarkastelukonteksti koskee analyttisiä eikä synteettisiä arvostelmia. Analyttisessä arvostelmassa subjekti saa vain loogisia predikaatteja, jotka sisältävät jo valmiiksi sen käsitteeseen. Ne konstituivat yhdessä käsitteen intension.

²¹² Allison, 2004, 174

²¹³ *ibid.*

2.3. *Apperseptio ja objektiivisuus*

Edellisessä kappaleessa analyysi johti objektin käsitteen löytymiseen representaatioiden yhdistämisen ”välttämättömänä ehtona”. Tässä kappaleessa suuntaan huomion puolestaan siihen, miten representaation synteesi voi olla objektiivisesti pätevä. Koska Kant haluaa korostaa apperseption roolia representaatioiden yhdistämisen ”riittävänä ehtona”, hän väittää apperseptiota ”kaiken tiedon objektiivisuuden ehdoksi”.²¹⁴ Tämä tarkoittaa sitä, että annettujen representaatioiden on mukauduttava tietoisuuden synteettiseen ykseyteen, ”*jotta ne voivat tulla objektiksi minua varten*”.²¹⁵ Sitaatin kursivointi painottaa Kantin prinssiipin episteemisyyttä suhteessa sen subjektiiviseen tai psykologiseen vastakohtaansa. Apperseptio on tietoisuutta representaatioiden synteettisestä ykseydestä (objektin käsitteen alla), mutta sitä ei pidä sekoittaa psykologiseen ehtoon, jota partikulaarinen (empiirinen) tietoisuus tarvitsee objektin tiedostamiseen. Vaikka episteeminen ehto on yhtäläinen psykologisen ehdon kanssa siinä mielessä, että ne molemmat refleктоivat ihmismielen rakenteita ja operaatioita, episteeminen eroaa psykologisesta sen objektivoivan funktion vuoksi. Psykologinen ehto esittää mielelle ainoastaan ”subjektiivisen ykseyden”, jolla ei ole normatiivista pätevyyttä. Voin esimerkiksi assosoida saman sanan eräänä hetkenä yhteen ja seuraavana johonkin toiseen merkitykseen.

Miten apperseptio muodostaa sitten annetuista representaatioista ”objektiivisen ykseyden”? Kantin vastaus ei tuota kovinkaan suurta yllätystä, koska objektiivinen ykseys on mahdollistaa tuottaa vain ja ainoastaan ymmärryksen *arvostelmalla*, jossa annetut representaatiot on asetettu suhteeseen objektin kanssa.²¹⁶ Tämä tarkoittaa sitä, että arvostelman avulla apperseptio konstituoii muodon objektin ajattelulle. Tässä ei ole kuitenkaan kyse siitä, että annettujen representaatioiden ja objektin välinen *suhde* tarkoittaisi ”kahden käsitteen välistä representaatiota”.²¹⁷ Tällainen vastaus on riittämätön, koska se ei pysty tekemään eroa ”annettujen representaatioiden objektiivisen ja subjektiivisen ykseyden” välillä.²¹⁸ Se ilmaisee ainoastaan kategorisen arvostelman muotoa mutta ei kaikkien arvostelmien. Koska se ei ole täten yhteensopiva hypoteettisten ja disjunkttiivisten arvostelman muotojen kanssa, jossa suhde on pikemminkin kahden tai useamman arvostelman välillä kuin kahden käsitteen, tarjottu vastaus ei pysty antamaan vastausta siihen, mikä on diskursiivisessa ajattelussa universaalia. Allisonin mukaan vastauksen ongelmallisuus pohjautuu perimmiltään siihen, että se on peräisin ”yleisestä”

²¹⁴ *ibid.*

²¹⁵ Kant, B 138

²¹⁶ Kant, B 141

²¹⁷ Kant, B 140

²¹⁸ Kant, B 142

eikä ”transsendentaalisesta logiikasta”.²¹⁹ Eli se koskee käsitteellistykseen loogisia mahdollisuuksia, mutta se abstrahoi episteemisen kysymyksen sen ”objektiivisesta validiudesta”, joka on keskeinen jälkimmäiselle.²²⁰

Yleisen logiikan puutteellisuuden vuoksi Kant määrittää diskursiivisen arvostelman muodostuvan ”tavasta”, jossa ”annettu tieto tuodaan apperception *objektiiviseen* ykseyteen”.²²¹ Sitaatin kursiivin tarkoituksena on tuoda esille sitä, mikä erottaa representaatioiden objektiivisen ja subjektiivisen ykseyden toisistaan. Tämä distinktio on merkittävä, koska se erottaa käsitteelliset ehdot, joiden vallitessa *arvostelmalla* on objektiivista validiutta, niistä aistisista ehdoista, joiden avulla tietoisuuden ykseys konstituoi arvostelman. Eli arvostelman objektiivinen validius ei muodostu subjektiivisesta assosioinnista vaan pikemminkin aktista, jossa subjekti esittää intuition ja käsitteen synteessin itselleen (für) siten, että ne on yhdistetty objektin käsitteessä. Transsendentaalisissa idealismissa tämän synteessin objektiivisuus ei tarkoita kuitenkaan, että arvostelma olisi korrespondenssissa (sisäisen tai ulkoisen) todellisuuden sinänsä kanssa, vaan se liittyy kiinteästi intersubjektiivisuuteen.²²² Koska objektiivisuuden ajatellaan pätevän kaikille tietoisuuksille eikä pelkästään jollekin partikulaariselle tietoisuudelle, sen täytyy perustua sääntöihin, jotka ovat inhimillisen ajattelun *universaaleja* ehtoja. Nämä ehdot eivät viittaa mihinkään muuhun kuin ymmärryksen puhtaisiin kategorioihin. Diskursiivisillä intellekteillä ei ole *simpliciter* mitään korkeampaa normia kuin ne yleiset muodot, jotka ajattelun synteettinen tai universaali itsetietoisuus (spontaanisuus) tiedostaa arvostelun avulla. Tätä ei pidä tulkita kuitenkaan siten, että nämä ehdot tuottaisivat arvostelmalle objektiivisen sisällön, vaan kyse on pikemminkin ymmärryksen kyvystä konstituoida vaatimus totuudesta huolimatta siitä, onko arvostelma tosi vai epätosi.²²³ Siinä on kyse intersubjektiivisestä hyväksynnästä, joka perustuu aina arvostelun universaalien sääntöjen (tai formaalien ehtojen) *ymmärtämiseen*, vaikka sen esittämä partikulaarinen synteessi paljastuisi virheelliseksi. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että nämä säännöt eivät ole samoja ehtoja kuin ne (transsendentaaliset skeemat), joiden avulla ymmärryksen käsitteitä sovelletaan onnistuneesti partikulaarisiin tapauksiin.

Yleisen ja transsendentaalisen logiikan välistä eroa ei pidä kuitenkaan tulkita edellisen perusteella siten, että ne muodostavat kaksi distinktiivistä käsitystä arvostelusta. Ne ovat

²¹⁹ Allison, 2004, 176

²²⁰ Allison, 2004, 83-4 & 152-3

²²¹ Kant, B 141

²²² Tämän hetkessä Kant-kirjallisuudessa toinen objektiivisuuden tulkintatraditio on peräisin Dieter Henrichiltä. Hänen mukaan objektiivisuus mahdollistaa objektin ehtojen loogisen erittelyn (1994, 129 f.). Guyerin mukaan Kantin epäselvä kirjoittamistyyli mahdollistaa molempien tulkintojen, sekä episteemisen että objekteja erittelevän, hyväksymisen (Guyer, 1987, 97).

²²³ Allison, 2004, 88–89 & 175 & 205. Allisonin tulkinta on saanut vaikutteita Praussilta (1971, 86–87) ja Longuenesselta (1999, 82).

pikemminkin ”yhden käsityksen eri aspekteja, joita tarkastellaan kahdesta eri perspektiivistä.”²²⁴ Nämä arvostelun ”aspektit” koostuvat sekä 1) representaatioiden yhdistymisestä käsitteen alla että 2) niiden viittaamisesta objektiin sillä tavoin, että tämä tapa on validi suhteessa objektiin.²²⁵ Yleinen logiikka käsittelee niistä ensimmäistä ja transsendentaalinen logiikka jälkimmäistä puolta. Näitä molempia aspekteja yhdistävä ”prinsiippi” on se, että ne perustuvat yhden ja saman ymmärryksen aktiviteettiin.²²⁶ Tässä ”isomorffisuudessa” pistää alustavasti silmiin siihen sisältyvä ”vihjaus”, että näissä aspekteissa on oikeastaan kyse siitä, miten yhdet ja samat ymmärryksen funktiot ovat kykeneviä operoimaan yhtä aikaa kahdella eri tasolla. Nämä aspektit viittaavat tarkemmin yhden ja saman ymmärryksen loogiseen ja reaaliseen käyttöön.²²⁷ Arvostelun loogisella tasolla ymmärrys yhdistää ennalta-annettuja representaatioita toisiinsa tuomalla niitä käsitteiden alle, kun taas reaalilla tasolla näitä funktioita käytetään määrittämään aisti-intuitiota, jotta ajattelulle voidaan tuottaa määrätty sisältö.

Koska ymmärrys ei tuota aina samanlaisia arvostelmia, meidän on syytä tarkastella arvostelua yleisen ja transsendentaalisen logiikan ”aspektien” lisäksi myös analyyttisten ja synteettisten arvostelmien ”perspektiivistä”. Jälkimmäisen distinktion ydin on se, että se koskee ”arvostelman sisältöä” pikemminkin kuin sen loogista muotoa.²²⁸ Synteettisessä arvostelmassa kysymys on siitä, sisältääkö arvostelman predikaatti ”referenssin subjektiin” ja onko se ”täten reaalinen”.²²⁹ Analyyttisessä arvostelmassa tämä kysymys ei ole oleellinen, sillä sen predikaatti sisältyy jo valmiiksi subjektin x käsitteeseen. Subjektin käsitettä selventämällä tällainen arvostelma laajentaa tietoa ainoastaan formaalisti. Koska arvostelman totuus tai epätotuus määräytyy siinä *a priori* subjektin käsitteen analysoinnista, kysymys siitä, sisältääkö käsite ”referenssin” intuitiossa välittömästi annettuun ”objektiin x ” vai ei, ”on tarpeeton”.²³⁰ Tämän vuoksi analyyttinen arvostelma on abstrahoitu ”objektiivisesta referenssistä ja täten käsitteiden objektiivisesta reaalisuudesta”, eikä sen ala koske transsendentaalista logiikkaa.²³¹

Koska synteettisessä arvostelmassa kyse on puolestaan tietomme aineellisesta laajenemisesta, huomio suuntautuu sen *mahdollisuuteen*, viittaavatko arvostelman käsitteet intuitioon, joka esittää objektin x välitöntä representaatiota. Asia, joka tekee synteettisen arvostelman hyvin hämääväksi suhteessa tähän ehtoon, on se, että synteettinen arvostelma ei täytä

²²⁴ Allison, 2004, 84

²²⁵ *ibid.*

²²⁶ Allison, 2004, 152

²²⁷ *ibid.*

²²⁸ Pro 4: 266–267; 62

²²⁹ Allison, 2004, 89–93

²³⁰ *ibid.*

²³¹ Allison, 2004, 95

sitä välttämättä, vaan se voi olla ”piilotetulla tavalla” analyttinen.²³² Tämä tulee esille ”eksistentiaalisissa arvostelmissa”, jotka ovat synteettisiä huolimatta siitä, että niiden predikaatti ei voi olla reaalinen, koska ”eksistenssi” ei mudoosta reaalista predikaattia.²³³ Esimerkiksi ”apperseption synteettinen ykseys” muodostaa tällaisen arvostelman huolimatta siitä, että se on analyttinen. Tällainen arvostelma esittää väitteen jonkin ajatusobjektin eksistensistä, joka vastaa sen subjektia. Tavallisessa analyttisessä arvostelmassa tämä referenssi objektiin ei nouse tarkastelun kohteeksi. Asiaa ei pidä tulkita silti niin, että synteettinen arvostelma viittaisi tässä tapauksessa intellektuaalisessa intuitiossa annettuun ontologiseen objektiin niin kuin sieluun. Kyse on pikemminkin siitä, että arvostelman subjektilla on loogista substantiaalisuutta ”annetun arvostelman piirissä”.²³⁴ Tällöin sen subjektia tarkastellaan *ikään kuin* se muodostaisi substanssin, vaikka se ei viittaa mihinkään arvostelman ulkopuolella olevaan distinktiiviseen entiteettiin.²³⁵ Tämä huomio on meille tärkeä, koska se mahdollistaa sen ymmärtämisen, miten me voimme tarkastella formaalisti kategorioiden yhdistymistä intuition tasolle huolimatta siitä, että metodologinen rajoituksemme sulkee pois reaalisen intuition mahdollisuuden.²³⁶ Tällainen tarkastelu tulee mahdolliseksi diskursiivisen arvostelun metodologisessa kontekstissa ja se täyttää synteettisyyden kriteerit, vaikka siinä on kyse ”piilotetulla tavalla” metodologisesta analyysistä.

2.4. Apperseption ja kategorioiden yhdistyminen

Edellisessä kappaleessa tarkastelin sitä, miten arvostelman objektiivinen ykseys eroaa subjektiivisesta ykseydestä. Niiden välinen ero on siinä, että edellisessä representaatiot ovat yhdistettyjä yhteisessä objektissa, kun taas jälkimmäisessä representaatioita yhdistellään satunnaisesti. Kantin mukaan objektiivinen ykseys tuotetaan arvostelun aktilla. Tässä luvussa suuntaan huomion puolestaan siihen, miten arvostelun akti toteutuu ymmärryksen puhtaiden käsiteiden mukaan. Kant nimittää näitä diskursiivisen ajattelun intellektuaalisia ehtoja sekä ”kategorioiksi” että ”arvostelun loogisiksi funktioiksi”.²³⁷ Vaikka nämä merkitykset eivät ole identtisiä, tästä ei seuraa, että kategoriat ja arvostelun funktiot muodostaisivat kaksi distinktiivistä

²³² Kant, A 6/B 10. Ks. Allison, 2004, 90. Ks. teemasta tarkemmin Beckin (1967, 228–246) artikkelia ”Can Kant’s Synthetic Judgment Be Made Analytic?”

²³³ Allison, 2004, 93

²³⁴ Allison, 2004, 149

²³⁵ Tällaisen arvostelman objektiivisuus eroaa tavallisemmasta synteettisestä arvostelmasta *a priori* siten, että se perustuu regulatiiviseen eikä konstitutiiviseen periaatteeseen (Allison, 2004, 423–448).

²³⁶ Selitän myöhemmin, miten modaliteetin momentit toimivat välittävänä tekijänä, jotka yhdistyvät metodologisen tai transsendentaalisen kontekstin itsessään ja tämän metodologisen tarkastelun objektin toisiinsa.

²³⁷ Kant, A 79-80/B 104-5

käsitteiden luokkaa. Niiden välinen distinktio on pikemminkin funktionaalinen kuin substantiaaalinen. Keskeistä asian ymmärtämisessä on se, että ymmärryksen kategoriat eivät tarkoita pelkästään *arvostelman tasolla* operoivia loogisia tai grammatikaalisia predikaatteja, vaan ne tuottavat samalla *intuition tasolla* yleisen kuvauksen, jonka alla arvostelman sisältöä voidaan ajatella. Sitä funktiota, joka syntetisoi moninaisuutta intuition tasolla, Kant nimittää ”ymmärryksen puhtaaksi käsitteeksi” tai ”kategoriaksi” ja erittelee niiden 12 momenttia ”kategoriataulussa”. Ne eroavat ”arvostelun loogisista funktioista” juuri siksi, että ne sisältävät viittauksen intuition. Tämä referenssi on täysin vieras loogisen funktion käsitteelle, koska ne on ”abstrahoitu kaikesta sisällöstä”.²³⁸ Ne esittävät pelkkiä ajattelun universaaleja sääntöjä, joiden 12 muotoa Kant erittelee ”arvostelutaulussa”.

Allison paikantaa ymmärryksen funktioiden ”kvasi-identtisyiden” *Deduktion* (§20) sitaattiin: ”Nyt kategoriat eivät ole mitään muuta kuin juuri näitä samoja funktioita arvostelulle, sikäli kuin annetun intuition moninaisuus on määritetty niiden mukaan”.²³⁹ Kun annetun intuition moninaisuus on tuotu apperseption synteettiseen ykseyteen, se on yhdistetty tässä samassa aktissa arvostelmaan.²⁴⁰ Moninaisuuden ajattelemisen moninaisuutena (als) on samaa kuin sen yhdistäminen arvostelmaan. Koska arvostelun loogiset funktiot ovat tällaisen yhdistämisen muotoja, voimme päätellä tästä, että moninaisuus tulee samalla määritetyksi niiden mukaan. Tämän avulla, eli kun diskursiivinen ymmärrys yhdistää annettuja representaatioita objektiin, ajateltu moninaisuus saa tietyn *määrätyn* muodon (a-b eikä b-a). Koska tämä funktio koostuu sen määrittämisestä, mikä on annettu intuition ylipäänsä ykseydessä arvostelua varten, tästä seuraa, että intuition moninaisuus on välttämättä ymmärryksen kategorioiden alainen. Tämä yhteys osoittaa samalla formaalisti, että ymmärryksen funktioiden ala ei rajoitu pelkiksi *arvostelun* käsitteellisten yhteyksien säännöiksi, vaan ne operoivat myös *intuition* tasolla.

Mutta miksi Allison väittää kategorioita intuition tasosta huolimatta ”aisti-intuition ylipäänsä objektin *ajattelemisen* sääntöiksi, eli diskursiivisiksi säännöiksi arvostelulle?”²⁴¹ Eikö käsitteellisten yhteyksien painottaminen rajaa kategorioiden funktion pikemminkin arvostelun kuin intuition tasolle? Tällainen tulkinta on virheellinen, koska se ei tarkastele ymmärryksen funktioita suhteessa diskursiivisuus-teesiin. Ymmärryksemme ei voi luoda tiedon objektia tyhjästä, vaan käsitteellistykseen mahdollisuus olettaa aina aisti-intuition sisällökseen. Jos kategoriat eivät yhdistyisi millään tavalla intuition, apperseption transsendentaalisella ykseydellä ei olisi mitään, mille se voisi konstituoida ajatuksen muodon. Tästä siteestä huolimatta meidän ei tarvitse olettaa

²³⁸ Kant, A 75/B 90

²³⁹ Kant, B 143

²⁴⁰ Allison, 2004, 177

²⁴¹ Allison, 2004, 162

intuitiota aktuaalisesti annetuksi, niin kuin toimimme tämän hetkisessä metodologisessa kontekstissa. Koska se on aistisuuden eliminoinnin vuoksi formaali, me voimme sanoa, että kategorioiden sisällössä on ajateltu vain ja ainoastaan jotakin, joka on riippumaton intuition moninaisuuden partikulaarisesta luonnosta. Tämä perustuu siihen, että kontingentilla sisällöllä ei ole normatiiviseksi tekevää voimaa. Eli vaikka kategoriat operoivat piilotetulla tavalla ”intuitiossa ylipäänsä” pikemminkin käsitteessä kuin aktuaalisessa intuitiossa, tarkastelun konteksti ei palaudu pelkästään representaatioiden käsitteelliseen yhdistämiseen arvostelussa, koska ymmärryksen funktiot sisältävät metodologisessa mielessä referenssin intuition. Vaikka tällainen tarkastelu ei saa aktuaalista korrelaattia todellisuudessa, se osoittaa siitä huolimatta formaalisti, miten kategoriat ovat mahdollisia synteettisesti *a priori*.

Tämä päätelmä on tärkeä, sillä se oikeuttaa ymmärryksen reaalisen käytön *mahdollisuuden*. Koska representaatioiden synteesi esitetään tällöin mielelle objektissa yhdistyneenä, ymmärrys realisoi arvostelman subjektin siinä mielessä, että sen representaatiot eivät viittaa enää johonkin määreettömään objektiin, vaan ne on yhdistetty määrätyksi objektiksi. Tätä kautta ymmärrys on tuottanut kategorioidensa avulla määrätyn sisällön *F*, jonka alla arvostelman subjektia *x* voidaan ajatella. Eli vaikka kategoriat eivät ole tässä kontekstissa mitään muuta kuin arvostelun loogisina funktioina, kategorioit ja loogisia funktioita ei pidä identifioida toisiinsa, koska kategoriat sisältävät referenssin intuition moninaisuuteen. Arvostelun loogiset funktiot ovat vain sääntöjä, jotka jäsentävät käsitteitä tiettyjen muotojen mukaan. Seuraavaksi tartun siihen, mitä kategorian sisältämä referenssi intuition tarkoittaa.

Mihin Kant viittaa kategorioiden (intuitiossa ylipäänsä) tuottamalla sisällöllä? Painottaakseen sen eroa empiiriseen sisältöön hän nimittää tätä sisältöä ”transsendentaaliseksi sisällöksi”.²⁴² Allisonin mukaan keskeistä tässä kryptisessä ilmauksessa on se, että se tarkoittaa ”objektiivista sisältöä [...], joka sisältää suhteen objektiin.”²⁴³ Keskeistä siinä on se, että samalla kuin ymmärryksen kategoriat muokkaavat ”moninaisuuden synteettistä ykseyttä intuitiossa ylipäänsä”, ymmärrys tuottaa transsendentaalisen sisällön sen representaatioihin.²⁴⁴ Metodisessa kontekstissamme sitä ei tarvitse kuitenkaan ajatella minään muuna kuin ”arvostelman formaalina sisältönä”, joka strukturoi arvostelman representaatiolle määrätyn kieliopillisen sisällön.²⁴⁵

²⁴² Kant, A 79/B 105. Työni edetessä ”transsendentaalinen sisältö” tulee muodostumaan todella tärkeäksi ilmaukseksi, koska sen *tulkitseminen* (kuvittelukyvyyn avulla) johtaa metodisten laajennusten myötä transsendentaalisten skeemojen löytymiseen. Myöhemmässä merkityksessä siinä on kyse arvostelun puhtaan intuitiivisesta perustasta, jonka kategorioiden konstitutiivinen käyttö olettaa välttämättömäksi ja universaaliksi esikäsitteelliseksi rakenteekseen, joka sekä ohjaa että rajoittaa ymmärryksen aktiviteettia. Tämä ”synteettisyyden *a priori* perusta” mahdollistaa tietomme aineellisen laajentamisen yli annetun käsitteen ilman minkäänlaista kokemusta objektista, jota on ajateltu sen alla.

²⁴³ Allison, 2004, 154

²⁴⁴ Kant, A 79/B 105

²⁴⁵ Allison, 2004, 139

Tällaisena se tulee ilmi esimerkiksi seuraavien kategorioiden muodoissa: ”kaikki” tai ”jokin” tai vastaavasti konnektiiveina ”jos-niin” tai ”joko-tai”. Tämän perusteella me voimme nähdä, miten esimerkiksi arvostelma ”Kaikki kappaleet ovat ulottuvaisia” sisältää itseensä sekä empiirisiä että puhtaita käsitteitä. Empiiriset käsitteet viittaavat ”kappaleeseen” ja ”ulottuvaisuuteen”, kun taas puhtaat käsitteet viittaavat ”kaikki”- ja ”on”-sanoihin. Miten kategoriat konstituivat arvostelman formaalin sisällön? Kvantiteetin, kvaliteetin ja relaation momentit tulevat esille seuraavalla tavalla. Kvantiteetti muodostaa sen ”ektension” (kaikki kappaleet, joiden alle jaollisuus on predikoitu), kvaliteetti ”totuusarvon” (jonkin hyväksymisen eikä kieltoa) sekä kategorinen²⁴⁶ muoto arvostelman relaation, joka määrittää (objektin käsitteen alla) kahden käsitteen välisen suhteen.²⁴⁷ Jätän toistaiseksi auki modaliteetin funktion, koska sillä ei ole suoraa propositionaalista muotoa arvostelmassa.

Miten ”transsendentaalinen sisältö” muodostetaan? Allisonin mukaan avain asian ymmärtämiseen on, että kategorioiden tuottama moninaisuuden synteettinen ykseys on objektin ylipäänsä ajatuksen muoto.²⁴⁸ Kun apperseption transsendentaalinen ykseys tuo intuition moninaisuuden kategorioiden alle ja tuottaa niistä intuitiossa ylipäänsä synteettisen ykseyden, se yhdistää sen representaatioita objektiin ja tuo näihin representaatioihin kategorioiden välityksellä transsendentaalisen (tai objektivoivan) sisällön. Tämän avulla kategoriat konstituivat muodon tai yleisen kuvauksen arvostelman objektille, jonka ajatellaan pätevän normatiivisesti kaikkien ihmisten universaaliin itsetietoisuuteen. Meillä ihmisillä ei ole kategorioita korkeampia ajattelun normeja.

Tätä kautta me voimme siirtyä kysymykseen arvostelun loogisten funktioiden ja kategorioiden välisestä ensisijaisuudesta. Allisonin mukaan asiaa ei pidä tulkita nimittäin niin, että ”me tarvitsisimme kategorioita, jotta me voisimme arvostella tietyn muodon alle. Asia on pikemminkin päinvastoin: me voimme pitää hallussa annettua kategoriaa ainoastaan, koska meillä on kyky arvostella tietyn muodon alle.”²⁴⁹ Jotta sitaatti avautuu, käytän esimerkkinä kausaliteetin kategoriaa. Avain ongelman ymmärtämisessä on, että ihminen ei voi ”pitää hallussa” kausaliteetin muotoista kategoriaa, jos hänellä ei olisi jo valmiina käsitystä tämän käsitteen ”geneerisestä suhteesta”.²⁵⁰ Tämä tekee loogisesta funktiosta kategorian hallussapidon välttämättömän ehdon. Jos asia olisi päinvastoin, niin perustan ja sen seurauksen välinen käsitteellinen suhde määräytyisi materiaalisesta ehdosta, mikä johtaa humelaisiin ongelmiin kausaliteetista: me emme havaitse

²⁴⁶ Komplekseissa arvostelmissa, eli hypoteettisissa ja disjunktivisissa arvostelmissa relaatio konstituoituu puolestaan kahden tai useamman arvostelman välisestä suhteesta.

²⁴⁷ Allison, 2004, 139

²⁴⁸ *ibid.*

²⁴⁹ Allison, 2004, 156

²⁵⁰ Allison, 2004, 151

olioiden välistä välttämätöntä yhteyttä. Kantilaisessa perspektiivissä ongelmat voidaan sivuuttaa alustavasti siitä yksinkertaisesta syystä, että me olemme vapaita järjestämään ajatuksiamme arvostelmassa kausaalisen relaation mukaan ilman, että meidän tarvitsee olettaa arvostelmallamme vastaavuutta todellisuuden ontologisesta rakenteesta.

Miten arvostelman muodosta siirrytään sitten puhtaaseen käsitteeseen? Allisonin mukaan ”tämä liike on epäsuora ja se [siis] välittyy arvostelman analyysin kautta”.²⁵¹ Hän tarkoittaa epäsuoruudella ensinnäkin, että näitä funktioita ei pidä identifioida toisiinsa, vaan arvostelmasta siirrytään kategoriaan siten, että arvostelman analyysistä muodostetaan niitä välittävä medium. Kun puran siis kausaliteetin kategorian, yhdistän siinä ajatuksen *reaalisesta* pikemminkin kuin pelkästä loogisesta perustasta suhteessa sen seuraukseensa. Tätä kautta kausaliteetin käsite järjestetään arvostelman hypoteettisen säännön mukaan, jossa yksi representaatio on *loogisena* perustana jollekin toiselle (a-b eikä b-a). Se, että voin tuoda sen arvostelman hypoteettisen muodon alle, on oikeutettu siitä yksinkertaisesta syystä, että pystyn jo valmiiksi käyttämään sen loogista funktiota. Tämä tarkoittaa sitä, että samalla kuin ymmärrys arvostelee tietyn funktion mukaan, se tuottaa vastaavan muotoisen arvostelman.²⁵² Jos esimerkiksi arvostelen hypoteettisen funktion mukaan, *niin* arvostelmani on annettu hypoteettisen muodon alla.

Se, mikä tähän sisältyy huomionarvoisena, on, että looginen funktio ei johda suorilta kategorian hallussapitoon. On ristiriitaista ajatella, että syyn ja seurauksen looginen relaatio vastaisi kausaliteetin reaalista relaatiota. Jotta ymmärrys voi siirtyä loogisesta funktiosta reaaliseseen, sen on ”projisoitava arvostelun looginen muoto”, joka on sisällytetty jokaiseen vastaavaan muotoiseen arvostelmaan, ”objektiksi”.²⁵³ Tätä ei pidä tulkita silti niin, että annettu objekti ”hypostatisoitaisiin” (hypostasieren) ajattelusta riippumattomaksi reaaliseksi olioksi sinänsä, vaan kyse on kausaliteetin käsitteen ”esittämisestä” (darstellen) intuition tasolla. Tästä huolimatta tämä käsite ei eksistoi itsessään minään muuna kuin intentionaalisena objektina, jota apperseption synteettinen ykseys ajattelee. Heuristisen vastineen kausaliteetin kategoria saa esimerkiksi siitä, kun mieli ennakoi musiikin dynaamisia liikkeitä ennen kuin siitä seuraavat huiput tai laskut ovat annettuja välittömässä intuitiossa. Tällöin nykyhetki on havaittu *a priori* suhteessa laajempaan ajalliseen jatkumoon.

²⁵¹ *ibid.*

²⁵² Allison, 2004, 146–148

²⁵³ Allison, 2004, 149

3.0. Transsendentaalinen kuvittelukyky ja havainto

Tarkastelin edellisessä luvussa, miten kategoriat toimivat diskursiivisina sääntöinä arvostelulle, jolloin ne ovat objektien ajattelun ehtoja. Tämä perustui argumenttiin, joka eliminoi inhimillisen aistisuuden vaikutuksen tarkastelusta ja yhdisti kategoriat intuitioon ylipäänsä. Kun mikä tahansa representaatio on tuotu ”apperseption objektiiviseen ykseyteen”, se viittaa samassa aktissa arvostelman objektiin, joka mahdollistaa representaatioiden jäsentymisen arvostelun loogisten funktioiden mukaan. Koska tällainen funktio muodostuu sen määrittämisestä, mikä on annettu intuitiossa arvostelmalle, se osoittaa sen, että ymmärrystä on *mahdollista* käyttää reaalisesti sen loogisen käytön lisäksi. Metodologisen rajauksen vuoksi on kuitenkin syytä painottaa, että tämä oikeutus toteutuu vain ja ainoastaan tiedon formaalien ehtojen mukaan eikä sillä ole vastinetta aktuaalisessa ”todellisuudessa” (Wirklichkeit). Tästä huolimatta saavutettu tulos on todella arvokas metodologiselle tarkastelulle, koska se antaa ”reflektoilvalle ajatellulle” varmuuden, että se voi ”käyttää” apunaan ymmärryksen kategorioita, kun se harjoittaa ”metodologista tutkimusta”.²⁵⁴ Kopernikaanisessa käänteessä metodologia voi oikeuttaa itsensä vain tällä tavalla immanentisti, koska tällainen tarkastelu ei voi vedota mihinkään transsendentisti annettuun luonnolliseen valoon.

Edellisen luvun metodologinen rajoitus on jättänyt kuitenkin saavutetut tulokset siinä mielessä puutteelliseksi, että se ei ole osoittanut, onko ymmärryksen kategorioilla *aktuaalista* vastinetta. Asian ratkaiseminen on tärkeä, sillä se osoittaisi, että kategoriat eivät ole pelkkiä ajattelun ”tyhjiä” muotoja vaan ne yhdistyvät tiedon aineelliseen ainekseen eli *aistimukseen*. Koska aistimus on annettu aina subjektiivisessa havainnossa, *Kritiikki* esittää pelkille *Prolegomenan* lukijoille hätkähdyttävän väitteen, jonka mukaan empiirinen havaintomme pitää tulkita ”itsessään kategorisesti määrättyksi”.²⁵⁵ Tämä osoittaa kuitenkin samalla se, että kategoriat toimivat myös ei-diskursiivisina funktioina, jotka jäsentävät aistisesti annetun paljastumista empiiriselle tietoisuudelle. On kuitenkin virheellistä ajatella tällaista vaikutusta noumenaliseksi, koska aistisesti annettu edellyttää aistisuuden *a priori* muotoja mahdollisuuden ehdoikseen.

Positiivisen vastauksen löytyminen kategorioiden ei-diskursiiviseen mahdollisuuteen on myös tärkeä työni myöhemmälle, *Skematismia* käsittelevälle osuudelle, sillä se mahdollistaa siirtymisen kysymykseen, onko kategorioilla reaalista sovellettavuutta ilmiöihin vai konstituivatko ilmiöt siten, että ne eivät vastaa ymmärryksen ykseyden ehtoja. Toistaiseksi me voimme työntää

²⁵⁴ ”Tutkimuksen” (Untersuchung) ja reflektion välisestä erosta ks. tarkemmin Henrich (1989, 42–43).

²⁵⁵ Allison, 2004, 186. Ks. tarkemmin teosten välisestä erosta Allison (2004, 179–182). Myös Koistinen painottaa havainnon merkitystä (2008, 84). Leppäkoski puolestaan kritisoii menettelytapaa *Prolegomenan* perusteella (1993, 138–139 & 200–201).

tämän kysymyksen kuitenkin taka-alalle. Me emme voi aloittaa tarkastelua ilmiöiden annettuudesta, koska tätä ennen meidän on osoitettava, että tiedon intellektuaalisten ja aististen ehtojen välillä vallitsee ylipäänsä yhteys. Tähän ongelmaan vastaaminen muodostaa lukuni varsinaisen teeman. Jotta me voimme alkaa etsiä sitä, tarkastelun on suoritettava heti alkuunsa perspektiivin vaihdos *arvostelman* objektiivisuuden ehdoista niihin aistisiin ehtoihin, joiden avulla tietoisuuden ykseys konstituoii arvostelman. Tämä suuntaa huomion uuteen kykyyn, joka ei viittaa mihinkään muuhun kuin tarkastelun taustalla esiintyneeseen ”transsendentaaliseen kuvittelukykyyn”.²⁵⁶ Kantin mukaan tämän kyvyn tehtävänä on toimia ymmärrystä ja aistisuutta toisiinsa välittävänä kykynä.²⁵⁷

Jotta tarkastelu saadaan käännettyä seuraavassa luvussa skematismiin, olen jakanut tämän luvun kolmeen osioon. Niistä ensimmäisessä analysoin kuvittelykykyä yleisellä tasolla sekä vertailen sen synteetin ja ymmärryksen käsitteellisen synteetin välistä eroa. Tämän osion tarkoituksena on toimia samalla johdantona seuraaviin ja yksityiskohtaisempiin tarkasteluihin. Toisessa luvussa nostan esille kuvittelukyvyn synteetin kaksi eri puolta, jotka viittaavat sekä sen ”*a priori* ulottuvuuteen” (Dimension) että ”transsendentaaliseen funktion ajan määrittämisessä sisäisen aistin muotona”.²⁵⁸ Ajan *a priori* ulottuvuuden ymmärtämisessä oleellista on se, että tämä perspektiivi viittaa metodologiseen abstraktioon. Tässä perspektiivissä jonkin tapahtuman ajallinen kesto pitää ymmärtää momenttina, joka on annettu ajan rajoittamattomassa ulottovuudessa ilman, että tällä tavoin ymmärretty aika eksistoi absoluuttisena ikuisuutena. Kuvittelukyvyn transsendentaalisen funktion ottaa puolestaan aina annettuna ajan *a priori* ulottuvuuden, vaikka tämä ulottuvuus ei implikoi aina kuvittelukykyyn transsendentaalista funktiota. Tästä huolimatta kuvittelukyvyn erityisyys tulee esille siinä, että sen synteettisen tuotoksen on oltava ymmärryksen kategorioiden alainen, koska sen täytyy olla yhtäpitävä apperseption *aktiviteetin* kanssa. Kolmannessa osiossa päätän tämän luvun tarkastelut osoittamalla sen, miten kategoriat viittaavat sisäisen aistin sisältöön eli havaintoon. Siinä on keskeistä kiinnittää huomio siihen, että empiiristä tietoisuutta ei ajatella vain suhteessa kontingenttien *aistisisältöjen* assosiointiin vaan empiirisen tietoisuuden *muoto* asettuu kuvittelukyvyn välityksellä apperseption transsendentaalisen ykseyden ehtojen eli kategorioiden alaiseksi. Vaikka empiirinen tietoisuus lisää tarkasteluun psykologisen sävyn, sen merkitystä ei pidä silti liioitella tulkitsemalla asia niin, että tarkastelulle voitaisiin osoittaa tästä eteenpäin jokin psykologinen vastine. Koska transsendentaalinen idealismi ymmärretään edelleenkin teoriaksi diskursiivisen tiedon *a priori* ehdoista ja rajoista, niin ”subjekti,

²⁵⁶ Kant, B 151

²⁵⁷ Kant, A 124

²⁵⁸ Allison, 2004, 189

jolle kokemus on olemassa, ei muodosta itsessään tämän kokemuksen sisältöä.”²⁵⁹ Empiirinen tietoisuus ei eksistoi oliona, vaan tämän tietoisuuden synteesi toimii pikemminkin sisäisen kokemuksen ehtona (ehdotettu), jota kuvittelukyvyyn transsendentaalinen synteesi (ehto) määrittää *kaiken* (eikä vain sisäisen) kokemuksen mahdollisuuden ehtona.²⁶⁰ Tämän ymmärtämisen keskiössä on Kantin monimutkainen teoria ajasta, joka toimii sisäisen aistin muotona.

3.1. *Kuvittelukyky ja sen tiedollinen funktio*

Allisonin mukaan keskeistä kuvittelukyvyssä on se, että se muodostaa ”olennaisen ainesosan tiedosta ilman, että se itsessään tuottaa tietoa ’sanan varsinaisessa merkityksessä’.”²⁶¹ Tällainen epistemologinen lukutapa muodostaa vastakohtan Heideggerin vaikutusvaltaiselle ontologiselle tulkinnalle, joka korostaa kuvittelukyvyyn roolia eräänlaisena ”alkuperäisenä aikana”, joka syntetisoi autonomisena ”tuntemattomana juurena” aistit ja ymmärryksen toisiinsa.²⁶² Allison ei hyväksy kuvittelukyvyyn autonomisuutta, koska diskursiivisuus-teesin mukaan kuvittelukyky on alisteinen aistisuudelle ja ymmärrykselle. Kantin sanoin kuvittelukyvyyn synteesi ilmaisee ajattelun ”spontaanisuutta”.²⁶³ Koska kuvittelukyvyyn synteessin akti toteutuu täten ”apperseption ykseyden mukaisesti” ja apperseptio-prinsiippi on johdettu analyyttisesti diskursiivisen ajatuksen käsitteestä, diskursiivisuus-vaatimuksesta seuraa, että ajan ja avaruuden *a priori* intuitiot asettavat rajat kuvittelukyvyyn aktiviteetille, mitä kuvittelukyky ei voi ylittää.²⁶⁴ Ajan intuitio tarkoittaa sisäisen aistin muotoa siinä, missä avaruuden intuitio viittaa ulkoisen aistin muotoon. Mutta miksi kuvittelukyvyyn määrittämisen koskevat ”*a priori* sisäistä aistia suhteessa sen muotoon” pikemminkin kuin ulkoista aistia?²⁶⁵ Kantin mukaan avaruus ei voi täyttää tätä tehtävää, koska se ”rajoittuu ulkoisten intuitioiden puhtaana muotona pelkästään ulkoisten ilmiöiden *a priori* ehdoksi”.²⁶⁶ Ajalla on avaruutta laajempi funktio, koska ”kaikki ilmiöt ylipäänsä, eli kaikki aistien kohteet, ovat ajassa ja viittaavat siihen välttämättömällä tavalla”.²⁶⁷ Tämän vuoksi Kant selventää vielä väitettään sanomalla, että aika ei ole sisäisen aistin muotona vain ”välitön ehto [...] sisäisille ilmiöille, vaan myös [...] välillinen ehto ulkoisille ilmiöille.”²⁶⁸

²⁵⁹ Allison, 1996, 96

²⁶⁰ Allison, 2004, 283

²⁶¹ Allison, 2004, 186. ”Varsinainen merkitys” viittaa tässä synteettiseen tietoon *a priori*.

²⁶² Heidegger, 1929, 181

²⁶³ Kant, B 151–152

²⁶⁴ *ibid.*

²⁶⁵ *ibid.*

²⁶⁶ Kant, A 34/B 51

²⁶⁷ *ibid.*

²⁶⁸ *ibid.*

Heideggerin mukaan tällainen tulkita on puutteellinen, koska kuvittelukyvyyn synteesi ei motivoitu ymmärryksen spontaanisuuden kautta, vaan se ilmaisee pikemminkin ”käytännöllisen järjen” tahtomuksen akteja.²⁶⁹ Koska tällaiset aktit ovat aistisuudesta riippumattomia ja autonomisia säätämään oman lainalaisuutensa, ne koskevat kuvittelukyvyssä ”alkuperäisen ajan muokkaamista”, joka vaikuttaa kolmessa eri ajan ulottuvuudessa: menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.²⁷⁰ Allison ei hyväksy tällaista väitettä kuvittelukyvyyn synteestistä ja tulkitsee sen analogiseksi intellektuaaliselle intuitiolle.²⁷¹ Tämä perustuu hänen mukaansa siihen, että sisäisellä aistilla ei ole omaa moninaisuutta, vaan sen sisältö on riippuvainen (tosin välillisesti) ulkoisen aistin aineksesta.²⁷² Tätä ei pidä tulkita silti siten, että sisäisen aistin moninaisuus palautuu ulkoisen aistin moninaisuuteen, vaan sisäinen aines pikemminkin pohjautuu ulkoiseen ainekseen ”produktiivisessa” (produktiv) mielessä. Tämä tarkoittaa sitä, että tällaisessa aktissa ”ulkoinen aines asetetaan osaksi eräänlaista reflektiivistä uudelleen muokkausta” (Umbildung), jonka avulla annetuista representaatioista tehdään ”(subjektiivisia) objekteja, jotka sisäinen aisti tiedostaa sen mentaalisten tilojen sisältöinä.”²⁷³ Terminologisella tasolla tämä yhteys tulee esille siinä, että Kant nimittää kuvittelukyvyyn synteesiä ”figuratiiviseksi (*synthesis speciosa*)” synteetiksi, jossa figuratiivinen viittaa teknisenä terminä avaruudelliseen hahmoon.²⁷⁴

Vaikka edellinen on tuonut esille ymmärryksen ja kuvittelukyvyyn välisen suhteen, kuvittelukyvyyn synteesiä ei pidä kuitenkaan sekoittaa ymmärryksen ”intellektuaaliseen synteisiin”. Tämä perustuu siihen, että kuvittelukyvyyn välttämättömyys määrittyy pikemminkin aistisuuden *a priori* muotojen kuin ymmärryksen kategorioiden välityksellä. Tästä huolimatta kuvittelukykyä ei pidä tulkita täysin aistisuudelle alisteiseksi, koska ymmärryksen kategoriat muokkaavat kuvittelukyvyyn synteesiä, vaikka tällainen akti rajoittuu intuition muotoihin. Tämän vuoksi Allison sanoo, että ”inhimillisen aistisuuden ja sen *a priori* muotojen” merkitys pitää ymmärtää siten, että ne ”lisäävät tarkasteluun elementin, jota ei voida selittää [...] ymmärryksen puhtailla käsitteellisillä vaatimuksilla.”²⁷⁵ Tällä hän ei tarkoita sitä, että kuvittelukyvyyn synteesi on käsittämätön. Kyse on pikemminkin siitä, että kuvittelukyvyyn synteesiä ei voida ymmärtää aistisuuden merkittävän roolin vuoksi samoilla ”käsitteellisillä vaatimuksilla”, joita metodologinen tarkastelu on käyttänyt

²⁶⁹ Heidegger, 1929, 150–154

²⁷⁰ Heidegger, 1929, 170–182. Dieter Henrich (1955, 62–69) on kritisoinut Heideggerin Kant-tulkintaa siten, että se tulee mahdolliseksi jos ja vain jos hyväksymme sen perustaksi *Daseinin* temporaalisuuden ja huolen omasta autenttisuudesta.

²⁷¹ Ks. tarkemmin Allison, 2004, 48–49, miksi Allison tulkitsee teoreettisen ja käytännöllisen järjen näköpaikat ”heteronomisiksi” eikä anna käytännölliselle järjelle ontologista ensisijaisuutta.

²⁷² Allison, 2004, 278

²⁷³ Allison, 2004, 278–279

²⁷⁴ Kant, B 151

²⁷⁵ Allison, 2004, 192

aiemmin ymmärryksen analysoinnissa. Nämä vaatimukset viittaavat välttämättömän ja riittävän ehtojen ”termeihin” sekä kategorioihin arvostelun predikatiivisina funktioina.

Miten kuvittelukyvyyn ja ymmärryksen roolit eroavat toisistaan tiedon muodostamisessa? Allisonin mukaan kuvittelukyvyyn tehtävänä on ”yhdistää aistidata sellaisella tavalla, joka *tekee mahdolliseksi* sen käsitteellistämisen tämän jälkeen ilman, että se itsessään on käsitteellistämisen modus.”²⁷⁶ Se antaa ykseyden aistisuuden antamalle datalle, minkä jälkeen ymmärrys voi tuoda tämän synteesin tai mentaalisen sisällön käsitteidensä alle. Tämä mahdollistaa sen, että ymmärrys voi alkaa soveltaa käsitteitään empiirisiin entiteetteihin. Toisin sanoen nämä ”kuvittelukyvyyn tuotokset” (myöhemmin skeemat) toimivat mahdollisuuden ehtoina, jotka välittävät ymmärryksen käsitteitä empiirisiin ilmiöihin. Kuvittelukyvyyn tuotoksen ja empiirisen ilmiön välinen suhde perustuu siihen, että ne yhdistyvät puhtaassa intuitiossa.

Kuvittelukyvyyn tuotoksia ei pidä silti identifioida (reproduktiivisen) kuvittelukyvyyn ”mielikuviksi” (Bild) niin kuin empiristit tekevät. Transsendentaalifilosofiassa niissä ei ole kyse partikulaarisesta kohteesta vaan pikemminkin tällaisen kuvan tuottavan havainnon mahdollisuuden ehdosta. Tätä kautta kuvittelukyvyyn tuotos viittaa tarkemmin aistiseen sääntöön, joka jäsentää aistidataa ”esikäsitteellisesti” niin, että tämä aines voidaan esittää ulkoisen kokemuksen kohteena tai sisäisenä mielikuvana.²⁷⁷ Kopernikaanisessa käänteessä tätä prosessia ei pidä kuitenkaan ajatella identtiseksi kohteensa kanssa, vaan siinä on kyse pikemminkin kohteen ”tulkitsemisesta” tietynlaiseksi (als). Esimerkkinä tällaisesta mielenprosessista käy kadulla vastaan kävele ihminen, joka näyttää kauempaa tiettyjen piirteiden vuoksi tutulta, mutta paljastuu lähempänä tuntemattomaksi. Tämä esimerkki tuo samalla esille sen, miksi kuvittelukyvyyn operointia ei pidä sekoittaa arvosteluun. Tämä perustuu siihen, että se toimii havainnon eikä arvostelun tasolla.

Koska kuvittelukyvyyn operointi ei identifioitu kopernikaanisessa käänteessä kohteeseensa, sen tulkitseva funktio pitää ymmärtää laajemmin kuin pelkkänä tunnistavana kykyä. Kuvittelukyky mahdollistaa pikemminkin sen, että havaitulle kohteelle voidaan esittää sellaisia puolia, jotka eivät ole välittömän havainnon kohteena.²⁷⁸ Kun esimerkiksi havaitsen empiirisen kohteen, kuten pöydän, havaintoni on annettu tietystä näkökulmasta ja se yhdistyy samalla kaikkiin niihin ”kuviteltuihin” (eingebildetete) puoliin (kuten toisiin sivuihin), jotka voin projisoida tälle kappaleelle ”*ilman niiden läsnäoloa* [aktuaalisessa] intuitiossa”.²⁷⁹ Tulemme näkemään

²⁷⁶ Allison, 2004, 188

²⁷⁷ *ibid.* Nämä Allisonin yleiset huomiot kuvittelukyvyistä esittelevät pikemminkin johdannoksi Youngin (1988) ja Sellarsin (1978) käsityksiä kuin hänen omiaan sanan ankarassa mielessä.

²⁷⁸ Allison, *ibid.*

²⁷⁹ Kant, B 151

myöhemmin, miten tämä mahdollistaa ”läsnä olevan” ajan tulkitsemisen osana menneitä ja tulevia hetkiä, jotka eivät ole läsnä tässä hetkessä, vaikka ne kaikki ovat yhden ajan (intuition) osia.

Mutta miten kuvittelukyvyyn ja ymmärryksen säännöt eroavat toisistaan paitsi, että edelliset ovat aistisia ja jälkimmäiset käsitteellisiä? Selventääkseen asiaa Allison nostaa esille Kantin distinktion, jossa välttämättömyys ilmaistaan joko kategorioiden ”mukaisesti” (gemäss) tai ”lain käsityksen mukaan” (Nach der Vorstellung der Gesetze).²⁸⁰ Kuvittelukyky viittaa niistä ensimmäiseen ja ymmärrys jälkimmäiseen. Allisonin mukaan ymmärryksen toimiminen lain käsityksen mukaan tarkoittaa sitä, että ymmärrys on tarttunut *reflektiivisesti* aistisisältöön jonkin käsitteen instanssina, minkä jälkeen se esittää tästä asiasta arvostelman, joka asettaa normatiivisen vaatimuksen toisten hyväksynnästä.²⁸¹ Kuvittelukyvyyn säännönmukaisuus toteutuu Allisonin mukaan puolestaan ”siinä mielessä ’sokeasti’, että sen tulkitsevaa aktiviteettia ei ole esitetty itsetietoisesti”.²⁸² Kuvittelukyvyyn säännönmukaisuus on siinä mielessä ”sokeaa”, että se ei jäsennä aistiainesta diskursiivisen säännön mukaan vaan pikemminkin ajan ja avaruuden muodon mukaisesti. Tällaisena se toteutuu yleensä implisiittisesti havainnossa ilman, että ”että me olemme harvemmin koskaan tietoisia siitä”.²⁸³

3.2. *Kuvittelukyvyyn transsendentaalinen synteesi*

Tämän osion teemana on osoittaa, että ymmärryksen kategoriat määrittävät aikaa *a priori* sisäisen aistin muotona, kun ne molemmat yhdistyvät ”kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteessin nimityksen alla”.²⁸⁴ Todistukseni pätevyysalue on rajattu kuitenkin vain ja ainoastaan aistisuuden *a priori* ulottuvuuteen eikä se osoita vielä sitä, miten kategoriat yhdistyvät empiirisen intuition ainekseen. Jälkimmäinen tehtävä voidaan sivuuttaa nyt, koska kuvittelukyvyyn figuratiivinen synteesi toimii empiirisen tietoisuuden *muotona* siinä mielessä, että empiirisen havainnon kohteet tulevat annetuksi kuvittelukyvyyn synteessin määrittämien ehtojen mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että aistiaineista ei ole ilman intuition muotoa, mutta intuition muotoa voidaan tarkastella ilman aistiaineista.

²⁸⁰ Gr 4: 413; 66

²⁸¹ Allison, 2004, 189

²⁸² *ibid.*

²⁸³ Kant, A 78/B 103. Asille voidaan antaa seuraava intuitiivinen vastine: Kun liikun kaupungilla, mieleni on täynnä aistivaikutelmia, joista en ole edes tietoinen. Tästä huolimatta mieleni tarttuu vähän väliä erilaisiin satunnaisiin asioihin. Kuvittelukyvyyn synteesi tarkoittaa reproduktiivisessa mielessä juuri tätä kykyä, joka antaa kohteille sellaisia merkityksiä, joista olen tietoinen vain niiden aistisen vaikutuksen voimasta, vaikka en tiedosta niiden liikkeellepanevaa sääntöä. Esimerkiksi mainostaminen käyttää tätä asiaa hyväksi.

²⁸⁴ Kant, B 153

Kant väittää siis, että ymmärrys määrittää kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteessin välityksellä *a priori* sisäistä aistia suhteessa sen muotoon. Asian tarkasteleminen tuottaa Allison mukaan erityisiä vaikeuksia, koska Kant ei esitä väitteensä tueksi ”argumenttia” vaan näyttää olettavan sen, että ymmärryksen ja kuvittelukyvyyn välillä vallitsee yhteys.²⁸⁵ Tämä ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että väitteelle voidaan rekonstruoida argumentti. Ennen kuin siirryn sen esittämiseen, aloitan tarkastelun kontekstin selvittämällä.

Ymmärrys määrittää siis kuvittelukyvyyn transsendentaalisessa synteessissä sisäistä aistia. Koska diskursiivinen intellekti on yhdistynyt tällaisessa määrittämisessä aisti-intuitiiviseen eikä käsitteelliseen elementtiin, Kant nimittää tällaista määrittäystä ”itseaffektiksi” tai ”sisäisen aistin affektiksi”.²⁸⁶ Sisäinen affekti eroaa siinä mielessä ulkoisen kohteen affektista, että sisäisen aistin vaikutuksessa on kyse ymmärryksen spontaanisuudesta eikä aistisuuden reseptiivisyydestä. Tätä spontaanisuutta ei pidä kuitenkaan identifioida Allisonin mukaan itsetietoisuuden toiseen muotoon eli apperseptioon, koska siinä, missä ”apperseptio on ajattelun aktin ’intellektuaalista tiedostamista’ (spontaanisuuden tiedostamista), sisäinen aisti on aistista tietoisuutta ajatuksen sisällöistä.”²⁸⁷

Aistisena tietoisuutena ymmärryksen spontaanisuus affektoi mielen sisäistä aistia sen oman muodon mukaisesti eikä siinä ole kyse ajattelevasta minuudesta. Tällaista ”sisäistä tietoisuutta” ei pidä silti identifioida traditionaaliseksi introspektiiviseksi tietoisuudeksi, vaikka ne voivat yhdistyä toisiinsa. Empiirinen tietoisuus ei muodosta kuitenkaan empiirisen aistisisällön alkuperää, vaan se on aistisuudessa, jonka luonto jää meille perimmiltään tuntemattomaksi. Tämä tarkoittaa metodologisesti sitä, että meidän ei pidä rinnastaa havaintoa suoraan mahdollisen havainnon tilaan vaan suhteessa *a priori* prinssiipeihin. Havainto voi jäädä myös vaihtoehtoisesti aktualisoitumatta, ”jos se on asteeltaan [eli kvaliteetiltaan] liian heikko muuttuakseen tietoisuuden kokemukseksi”.²⁸⁸ Tästä huolimatta me voimme ajatella tällaista havaintoa metodologisesti, vaikka ne ovat empiirisessä mielessä ”sokeita”. Psykologi ajattelee siinä vain piilotajuisen aistimuksen mahdollisuuden.

Edellisessä kappaleessa olen abstrahoinut havainnon muodon kaikesta siihen sisältyvästä empiirisestä aineksesta. Tämän tarkoituksena on kiinnittää huomio siihen, että havainto ei implikoi sisäistä kokemusta, vaan tietoinen havainto olettaa ainoastaan kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteessin mahdollisuuden ehdokseen. Ilman sitä havainnolla ei ole jäsentynyttä muotoa. Allison sanoo, että kuvittelukyvyyn transsendentaalinen funktio toimii tässä

²⁸⁵ Allison, 2004, 191. Longuenesse (1999, 207) tulkitsee asian samoin ja lisää, että ”vain transsendentaalinen tutkimus voi ratkaista”, miten transsendentaalinen kuvittelukyvyyn synteessin on ”itsessään ja itselleen”.

²⁸⁶ Kant, B 153–154

²⁸⁷ *ibid.*

²⁸⁸ Kant, A 522/B 550

kontekstissa ”*kaiken* kokemuksen transsendentaalisena ehtona eikä pelkästään sisäisen kokemuksen”.²⁸⁹ Näissä sanoissa huomio kiinnittyy siihen, että empiirisen kokemuksen kiellosta seuraa se, että transsendentaalisen käsitettä ei pidä tulkita sen tavallisessa merkityksessä, jolloin se viittaa empiirisen kokemuksen kohteiden mahdollisuuden ehtoihin. Koska kuvittelukyvyyn aktiviteettia tarkastellaan *transsendentaalisesti* pelkästään ajan transsendentaalisessa ideaalisuudessa ilman ulkoisen tai sisäisen kokemuksen kohdetta, transsendentaalinen viittaa pikemminkin metaepistemologiseen perspektiiviin, joka on transsendentaalisen itsensä ”näköpaikalle” (Standpunkt).²⁹⁰ Tällaisessa perspektiivissä metodologinen tarkastelu suuntautuu olioihin joko niin kuin ne ilmenevät tai ovat itsessään.²⁹¹

Koska kuvittelukyvyyn toiminta määrittää sisäistä aistia, tarkastelumme konteksti nostaa ensimmäisenä esille kysymyksen, mitä Kant tarkoittaa ajan transsendentaalisella ideaalisuudella. Kantin mukaan aika pitää tulkita tällöin jonakin,

joka itsessään edeltää niiden [empiiristen kohteiden] tiedostamista kokemuksessa ja antaa formaalina ehtona perustan [intuoimisen] tavalle, jossa me asetamme ne mielessä, sisältäen jo valmiiksi [itseensä ilmiöiden] seuraannon, samanaikaisuuden ja sen relaation, jossa samanaikaisuus on [ajateltu] (sen) seuraannon kanssa (mikä on pysyvää).²⁹²

Avaimena sitaatin ymmärtämiseen on se, että ajan rakenne on analoginen avaruuden rakenteen kanssa, jota olen käsitellyt aiemmin. Keskeistä ajassa on tällöin se, että se jäsentää rakenteellisen ykseyden kaikille representaatioille. Se ei muodosta ennalta-annettujen osion kokonaisuutta niin kuin käsite. Koska kaikki representaatiomme ovat annettuja ajassa (in) ja tuotettu ajan avulla (durch), tämä perustuu siihen, että ajan intuitio muodostaa sisäisen aistin muotona näiden representaatioiden ”asettamisen” (setzen) formaalin ehdon. Itsessään aika on esitetty rajoittamattomana ”*a priori* ulottuvuutena”, jossa jokainen ajan määre, kuten ”seuraanto tai samanaikaisuus”, on intuoitu osana kolmea ajan ulottuvuutta: menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta.²⁹³ Koska jokainen ajan määre on annettu ajassa ja ajan avulla, ajan määreen tiedostaminen sisältää itseensä tietoisuuden siitä, että tällainen määre on annettu yhden rajoittamattoman ajan osana. Tämä rajoittamaton aika ei tule kuitenkaan itsessään annetuksi aktuaalisena objektina, vaan se on annettu *a priori* ajan hetkenä, joka yhdistyy kaikkiin kolmeen

²⁸⁹ Allison, 2004, 283

²⁹⁰ Allison, 2004, 63. Tällainen metodologinen perspektiivi eksistoi eristettynä filosofisena ajatteluna eikä se postuloi mitään korkeampaa objektia ja sen omia transsendentaalisen mahdollisuuden ehtoja. Ks. tarkemmin Prauss (1974, 64f.)

²⁹¹ *ibid.*

²⁹² Kant, B 67

²⁹³ Allison, 2004, 189–190

ajan ulottuvuuteen. Kun me siis määritämme ajan esimerkiksi seuraannoksi, tämä tarkoittaa sitä, että tämä määre on esitetty rajoittamattomassa ajassa suhteessa menneisiin ja tuleviin ajan hetkiin, jotka eivät ole läsnä annetussa hetkessä. Koska nämä kolme ulottuvuutta ovat kuitenkin osia yhdestä universaalista ajasta, ne yhdistyvät sen avulla toisiinsa.

Miten nykyhetkestä eroavat ajan ulottuvuudet on mahdollista esittää, jos ne eivät voi olla ”läsnä” (gegenwärtig) annetussa intuitiossa? Aiemmasta kuvittelukyvyyn määritelmästä me muistamme, että jonkin ”ei-läsnäolevan esittäminen intuitiossa” on mahdollinen vain kuvittelukyvyyn ”tulkitsevan aktiviteetin” avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että me voimme esittää ajan alkuperäisen representaation vain ja ainoastaan kuvittelukyvyyn avulla. Haluan kuitenkin painottaa sitä, että kuvittelukyvyyn roolin ymmärtäminen tuottaa tässä kohden erityisen ongelman. Tämä perustuu siihen, että sisäisellä aistilla ei ole omaa moninaisuutta.²⁹⁴ Ongelma tulee esille seuraavassa kysymyksessä: miten kuvittelukyvyyn synteesi voi määrittää ajan representaatiota sisäisessä aistissa annetuksi rajoittamattomaksi ulottuvaisuudeksi, jos tällainen määrittäminen ei ”muokkaa alkuperäistä aikaa” niin kuin Heidegger väittää? Tällainen tulkinta saa lisätukea *Skematismista*, jossa Kant luonnostelee aikaa ”kaikkien meidän aistikohteidemme ylipäänsä [...] puhtaana kuvana”, jolloin ”puhdas kuva” on tulkittu järjen ideaalisena ”alkukuvana” (Urbild).²⁹⁵ Vaikka Leppäkoski ei hyväksy Heideggerin metafysisiä oletuksia, hän seuraa silti maltillisesti tällaista tulkintaa ja olettaa, että kuvittelukyky pystyy vain toimimaan näin.²⁹⁶ Allison ei kuitenkaan hyväksy ajan autonomisuutta ja vetoaa eksplisiittisesti Kantin sanoihin, joiden mukaan ”ulkoinen aisti tuottaa varsinaisen data, jota meidän mieleemme pitää halussa”.²⁹⁷ Koska sisäisellä aistilla ei siis ole omaa moninaisuutta ja ulkoinen aisti tuottaa mielelle aineksen, kuvittelukyvyyn akti vaatii, että ajan representaatio on esitetty ”avaruudellisilla termeillä”.²⁹⁸ Tämän vuoksi Kant luonnostelee *Deduktiossa* ajan representaatiota analogisena avaruudelliselle hahmolle, kun hän määrittää aikaa ”suoran janan piirtämiseksi”.²⁹⁹ Ajan ”puhtaassa kuvassa” on puolestaan keskeistä se, että siinä on kyse tällaisena janan uudelleen tulkitsemisestä eli aktista, joka seuraa aina ”janan piirtämistä”.³⁰⁰

Edellisen perusteella me voimme päätellä, että kuvittelukyvyyn aktiviteetti ei rajoitu vain aikaan, vaan se vaatii myös avaruutta *a priori* ulottuvuudekseen. Tällainen päätelmä perustuu siihen, että avaruus muodostaa välttämättömän *aineellisen* ehdon kuvittelukyvyyn *aktiviteetille* eli

²⁹⁴ Kant, B 67

²⁹⁵ Kant, A 142/B 182

²⁹⁶ Leppäkoski, 1993, 234

²⁹⁷ Kant, B 67

²⁹⁸ Allison, 2004, 190

²⁹⁹ Kant, B 154

³⁰⁰ Allison, 2004, 190

janan piirtämiselle. Miten kuvittelukyky voisi vetää viivaa janan yhdestä pisteestä aina toiseen, jos avaruus ei olisi annettu kuvittelukyvyn aktin intuitiivisena järjestyksenä, joka se sekä ohjaa että rajoittaa sen aktiviteettia? Aika ja avaruus eivät ole kuvittelukyvyn tuotoksia, vaan ne kuuluvat intuition muotona aistisuudelle. Koska kuvittelukyvyn akti siis olettaa aistisuuden *a priori* ulottuvuuden transsendentaaliseksi ehdokseen, joka antaa aistidatan valmiiksi jäsenneyssä muodossa, tämä tarkoittaa sitä, että kuvittelukyvyn aktiviteetti ei tuota kokemuksen ajallis-avaruudellisesti järjestystä ikään kuin tyhjästä. Välittävänä kykynä sen tehtävänä on pikemminkin ”paljastaa” (bringen) apperseptiolle sellainen ajallis-avaruudellinen järjestys, joka on annettu apperseptiosta irrallaan. Koska tällainen paljastuminen tapahtuu siis apperseption synteettisen ykseyden mukaisesti ja apperseptio yhdistyy ymmärryksen kategorioihin, tarkastelu voi siirtää huomion seuraavaksi luvun pääkysymykseen, joka käsittelee kuvittelukyvyn ja ymmärryksen välistä suhdetta.

Miksi kuvittelukyvyn transsendentaalisen funktion, joka määrittää aikaa, täytyy vastata diskursiivisen ajattelun ehtoja, joita apperseption synteettinen ykseys säätelee? Näiden kykyjen välinen vastaavuus voi näyttäytyä ongelmalliselta, koska vastaus ei ole annettavissa pelkästään ymmärryksen puhtaiden käsitteellisten vaatimuksien ”termien mukaisesti”.³⁰¹ Näillä termeillä Allison viittaa jo aiemmin käsiteltyihin sekä ymmärryksen välttämättömiin ja riittäviin ehtoihin että arvostelun predikatiivisiin funktioihin.³⁰² Tämä väite perustuu siihen, että kuvittelukyvyn aktiviteetti yhdistyy osittain aistisesti annettuun elementtiin. Tämä väite voi näyttäytyä silti ristiriitaiselta, koska Allison väittää tästä huolimatta, että ajan representaation ilmaiseminen ”suoran janan *piirtämisenä*” olettaa ”kvantiteetin kategorian”, joka mahdollistaa tämän janan tulkitsemisen ”puhtaana kuvana”.³⁰³ Tämänhetkisessä kontekstissa ”puhdasta kuvaa” on riittävää ajatella vain jonakin, joka on janan piirtämisen ”seuraannon” tuotos.

Miksi kuvittelukyvyn synteetin täytyy vastata diskursiivista intellektiä? Allisonin mukaan tämä suhde tulee esille kahdella eri tavalla. Ensinnäkin ajan representaation on vastattava apperseption synteettistä ykseyttä, koska sekä ”janan intuitiivinen representaatio” *per se* että ”sen seuraannollisen synteetin tulkitseminen” jonakin muuna eli ”puhtaana aikana” olettavat ”yhden subjektin”.³⁰⁴ Tämä oletus perustuu siihen, että yksi subjekti antaa tälle ”generatiiviselle prosessille” numeerisen identiteetin, kun se ”fokusoituu” tähän aktiviteettiin sen keston ajaksi.³⁰⁵ Eli huolimatta siitä, että ajan itsensä rakenteen esittäminen ”janana” muodostaa intuition

³⁰¹ Allison, 2004, 192

³⁰² Allison, 2004, 210

³⁰³ Allison, 2004, 191. Kvantiteetin kategorian ensisijaisuudesta ks. tarkemmin Longuenesse (1999, 243 f.)

³⁰⁴ *ibid.*

³⁰⁵ *ibid.*

singulaarisen ykseyden, tämän representaation tulkitseminen ”puhtaana kuvana” vaatii apperseption synteettistä ykseyttä, mikä tuo tämän representaation kategorioiden alle. Eli vaikka aika ei muodosta ennalta-annettujen osien kokoelmaa niin kuin käsite, me voimme muodostaa ajasta määrätyn representaation jos ja vain jos me teemme käsitteellisiä rajoituksia. Diskursiivisen intellektin määrityksinä ne ovat kategorioiden mukaisesti.

Allisonin mukaan apperseption huomiointi muodostaa kuitenkin ”vain tarinan ensimmäisen puolen”, jolla hän viittaa epäsuorasti siihen, että diskursiivisuus-teesi vaatii asian tarkastelemista myös suhteessa tiedon aineelliseen elementtiin.³⁰⁶ ”Vaikka kaiken kuvittelukyvyyn *esittämisen* on vastattava apperseption ykseyden ehtoja, inhimillisen aistisuuden muodot määrittävät sen *esitystä* (aikaa ja avaruutta).”³⁰⁷ Aika ja avaruus on eristetty sen vuoksi sulkumerkkeihin, että sitaatissa on kyse näiden representaatioiden metodologisesta mahdollisuudesta. ”Kuvittelukyvyyn esityksellä” Allison viittaa aikaan ja avaruuteen ”formaaleina intuitioina”, jotka ovat inhimillisen aistisuuden ”intuition muotojen” eli ajan ja avaruuden määrittämiä.³⁰⁸ Formaalilla intuitiolla hän tarkoittaa ”määrättyä intuitiivista representaatiota”, joka sisältää ”tiettyjä formaaleja piirteitä”, jotka ovat ”välttämättömiä ja universaaleja” kaikille ajallis-avaruudellisesti intuoiduille objekteille.³⁰⁹ Keskeistä formaalissa intuitiossa on se, että se antaa rakenteellinen ”ykseyden” käsitteen ja intuition synteeseille.³¹⁰ Koska aistisuutemme reseptiiviset muodot antavat aistidatan jo valmiiksi jäsennettynä ja ymmärryksen aktiviteetista riippumatta, intuition ja käsitteen syntetisoinnissa on tärkeää painottaa sitä, että se ei perustu kuvittelukyvyyn vaan aistisuuden *autonomiseen* subjektiiviseen konstituutioon. Kuvittelukyvyyn tehtävänä on vain paljastaa tietoisuudelle jotakin, joka on annettu siitä irrallisena. Ymmärrys ei voi puolestaan operoida raa’alla aistidatalla ilman aistisuuden muotojen työtä, koska tällainen data esittäisi olioita niin kuin ne ovat sinänsä.³¹¹

Mutta miten aistisuuden merkitys pitää ymmärtää tässä kontekstissa, jos Kant väittää samalla, että intuition ykseys ei voi ”kuulua” metaepistemologisessa kontekstissa myöskään ”aisteille”, vaikka intuition ykseys ”edeltää kaikkia käsitteitä”?³¹² Tämän vuoksi Kant sanoo sen oletettavan apperseption ”synteesin” siinä mielessä, että ”ajan ja avaruuden käsitteet tulevat mahdollisiksi vain” käsitteellisiä rajoituksia tekemällä huolimatta siitä, että ”tämän *a priori* intuition ykseys kuuluu ajalle ja avaruudelle eikä ymmärryksen käsitteelle”.³¹³ Koska meillä ei ole intellektuaalista intuitiota, jonka avulla me voisimme tarkastella aistisuuden sisäistä konstituutiota

³⁰⁶ Allison, 2004, 191–193

³⁰⁷ *ibid.*

³⁰⁸ *ibid.*

³⁰⁹ Allison, 2004, 116

³¹⁰ Kant, B 160–161 n.

³¹¹ Ontologisesta tulkinnasta ks. tarkemmin Guyer (1987, 333 f.).

³¹² Kant, B 160–161 n.

³¹³ *ibid.*

täysin ymmärryksestä riippumatta, ”aika ja avaruus tulevat ensinnä *annetuiksi* intuitioina sen avulla, että ymmärrys määrittää aistisuutta”.³¹⁴ Näillä ajan ja avaruuden representaatioille Kant viittaa intuitioihin ”formaaleina intuitioina”, jotka ovat osittain riippuvaisia ymmärryksen kategorioista. Tästä suhteesta huolimatta kuvittelukyvyyn synteesi ei kuulu ymmärryksen kategorioille, koska käsiteellistämisen mahdollisuus olettaa diskursiivisuus-teesin mukaan intuition puhtaan moninaisuuden esikäsiteelliseksi rakenteekseen, joka sekä ohjaa että rajoittaa käsiteellistämisen aktiviteettia. Formaali intuitio ei ole vain käsitettä, jonka avulla ajan muoto on määritetty tietyllä tavalla, vaan se vaatii myös aikaa ja avaruutta ”intuoiduksi muodoiksi”. Tämä tarkoittaa diskursiivisuus-teesin mukaan tarkemmin sitä, että vaatimuksessa, jonka mukaan ilmiöt on välttämätöntä esittää ajan ja avaruuden muotojen mukaisesti, ei ole kyse käsiteellisesti vaatimuksesta, jonka ymmärrys asettaa aistisuudelle. Koska aistisuuden *a priori* muodot toimivat ilmiöiden annettuuden mahdollisuuden ehtoina, asia on pikemminkin päinvastoin, eli että aistisuus asettaa tämän vaatimuksen ymmärrykselle. Tällainen vaatimus ei voi olla ymmärryksen käsiteellisten vaatimuksien mukainen, koska kyse on tiedon välttämättömän *aineellisen* eikä loogisen elementin ehtojen ajattelemisesta. Koska tällaisen elementin annettuus siis edeltää käsiteellistämistä, apperseptio ei voi tiedostaa tätä elementtiä predikatiivisilla funktioilla, vaan sen on ”fokusoitava” reflektionsa aistisuuden reseptiivisyyteen, jossa aistidata on esitetty tietyllä tavalla tietoisuudelle. Koska apperseption reflektio tapahtuu aina kategorioiden mukaisesti, tämä johtaa tarkastelun siihen metodologiseen ongelmaan, miten diskursiivisen intellektin kategoriat voivat yhdistyä empiirisen intuition *ainekseen*, vaikka tällaista yhdistymistä ei voida tiedostaa määrätynä tiedon objektina.

3.3. *Empiirisen tietoisuuden synteesi*

Käsittelin edellisessä luvussa sitä, miten ajan ja avaruuden representaatiot tulevat apperseption avulla mahdollisiksi formaaleina intuitioina, vaikka ne kuuluvatkin sellaisenaan ajan ja avaruuden intuitiivisille muodoille. Tarkastelu jäi kuitenkin puutteelliseksi metodologisten rajoitusten vuoksi. Ne jättivät auki kysymyksen, miten diskursiivisen intellektin kategoriat yhdistyvät intuition ainekseen. Koska empiiristen ilmiöiden annettuus perustuu myös aistimuksen vaikutukseen, tämä saattaa herättää myös harhan, että tarkastelu on osoittamassa seuraavaksi sen, miten kategorioita voidaan soveltaa empiirisiin ilmiöihin. Tähän tämä luku ei anna kuitenkaan vastausta. Tämä perustuu seuraavaan: ennen kuin me voimme alkaa tarkastella niitä *aistisia* ehtoja (eli

³¹⁴ *ibid.*

transsendentaalisia skeemoja), jotka erittelevät kategorioiden soveltamisen *partikulaariset* ehdot, meidän on näytettävä *yleisellä* tasolla, että kategorioilla on sovellettavuutta ilmiöihin. Tämä vaatimus seuraa siitä, että jokaisen ilmiön annettuuden perusta on aistimuksessa, joka ei vielä sellaisenaan implikoi intuition tiedostamista käsitteen alla. Eli ennen kuin tarkastelu voi kiinnittää huomion siihen, miten skeemat välittävät intuitiota käsitettä toisiinsa, tarkastelun on osoitettava, että tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välillä on yhteys. Tämän vuoksi huomio on kiinnitettävä siihen, miten ymmärryksen kategoriat voivat viitata epäsuorasti empiirisen intuition eli havaintoon. Koska kyse on intuition tasolla havainnon aineksen esikäsitteellisestä jäsentymisestä, joka paljastuu tietoisuudelle, kategoriat pitää ymmärtää tässä kontekstissa ”havainnon sääntöinä” eikä diskursiivisina predikaatteina.³¹⁵

Jotta Kant pystyy käsittelemään kategorioiden ja havainnon välistä yhteyttä, hän tarvitsee avukseen empiirisen tietoisuuden synteisiä. Hän määrittää sen ”yhdessä empiirisessä intuitiossa annetuksi moninaisuuden yhdistelmäksi, jonka kautta havainto, eli sen [moninaisuuden] empiirinen tiedostaminen (ilmiönä), tulee mahdolliseksi.”³¹⁶ Tässä sitaatissa on oleellista suunnata huomio siihen, miten Kant ajattelee ”empiirisen intuition”, ”havainnon”, ”empiirisen tietoisuuden” ja ”ilmiön” välistä suhdetta. Allisonin mukaan tämä yhteys purkautuu seuraavalla tavalla: ”[E]mpiirinen intuitio (tarkoittaen sen sisältöä) muuttuu havainnoksi (ymmärrettynä tämän sisällön aktuaaliseksi tiedostamiseksi) vain, kun sen moninaisuus on havaittu, eli syntetisoitu [...] yhdessä empiirisessä tietoisuudessa.”³¹⁷ Tällaisella sisällöllä hän ei viittaa kuitenkaan empiirisen sisällön määrittämiseen käsitteen avulla niin kuin partikulaarisen empiirisen objektin representaatiossa tapahtuu. Kyse on pikemminkin sen empiirisestä tiedostamisesta, mikä on välittömästi läsnä empiiriselle subjektille havainnossa. Tällainen kohde ei viittaa mihinkään muuhun kuin ilmiöön ”erään empiirisen intuition määreettömänä kohteena”. Empiirisessä mielessä kyse on ”sokeasta” intuitiosta, jota ei ole tuotu vielä käsitteen alle.

Miten kategorioiden ja havainnon suhde on sitten mahdollista jäsentää metodologisesti? Metaepistemologisessa perspektiivissä on keskeistä se, että empiirisen tietoisuuden ”aktuaalisuus” (Wirklichkeit) ei viittaa vain välittömästi ilmenevään aistimukseen, vaan sen transsendentaalista ”mahdollisuutta” (Möglichkeit) on ajateltava myös – niin asia on itsessään – ymmärryksen kategorioiden mukaan. Koska metodologinen kontekstimme sulkee pois vaihtoehdon, että intuition aines tiedostettaisiin käsitteen alla niin kuin partikulaarinen empiirinen objekti, jälkimmäinen kriteeri kategorioista voi näyttäytyä ongelmalliselta. Miten havainnon ja

³¹⁵ Allison, 2004, 196

³¹⁶ Kant, B 160–161

³¹⁷ Allison, 2004, 193

kategorioiden välinen side on sitten esitettävissä ilman, että intuitiivinen sisältö on käsitteellistetty arvostelman *objektiksi*? Avain tähän on, että *mahdollisuus* ei viittaa teknisenä käsitteenä vain jonkin asian transsendentaaliseen ehtoon, vaan se ilmaisee myös itsessään yhden modaliteetin kategorian.³¹⁸ Tarkastelumme kontekstissa tämä lisäys on todella tärkeä, sillä modaliteetin momentti sisältää itseensä erityisen funktion, joka ei ole esitettävissä minkään muun kategorisen momentin (kvantiteetin, kvaliteetin tai relaation) avulla. Niistä poiketen modaliteetti ei lisää mitään arvostelman ”formaaliin sisältöön” tai ”rakenteeseen”, minkä vuoksi sillä ei ole suoraa propositionaalista muotoa (kaikki-jokin, jos-niin jne.). Tämä perustuu Allisonin mukaan siihen, että sillä ei ole samanlaista ”roolia arvostelman itsensä piirissä” niin kuin muilla momenteilla.³¹⁹

Modaliteetin momentti ei siis lisää formaaleja piirteitä arvostelman objektille, vaan se käsittelee Kantin mukaan arvostelman ”kopulan arvoa suhteessa ajatteluun ylipäänsä”.³²⁰ Allison tulkitsee tämän ”episteemisen arvon” siten, että se koskee ”partikulaarisen arvostelman ja tiedon” organisoidun muodon välistä suhdetta.³²¹ Sen funktiona on toisin sanoen ”integroida arvostelu tiedon ennalta oletettuun systeemiin.”³²² Viitataan systeemiin nyt vain heuristisesti, koska tarkasteluni ensisijainen perspektiivi koskee tiedon immanentiksi tulemistä eikä sen systemaattista rakennetta. Tässä kontekstissa *järjen* ”systemaattinen ykseys” on riittävää esittää vain taustalla olevana ideana, joka organisoii inhimillisen tiedon osia yhteisen loogisen muodon (tai ”päämäärän”) mukaisesti.³²³ Tiedon immanisaation perspektiivistä modaliteetteja on riittävää eritellä vain suhteessa ”ajatteluun ylipäänsä”, jolla Kant viittaa inhimillisen ”tietokyvyn” (Erkenntnisvermögen) kolmeen eri kykyyn: ymmärrykseen, arvostelukykyyhin ja järkeen. Nämä kyvyt ”postuloivat” tiedon systemaattisen ykseyden.³²⁴ Toistaiseksi suuntaan huomion niistä vain ensimmäiseen eli ymmärrykseen ja eliminoin arvostelukyvyn ja järjen roolin tarkastelusta. Tästä huolimatta ymmärrystä ei pidä ajatella enää kaikesta aistisesta abstrahoituna kykynä niin kuin aiemmin, koska konteksti sisältää aineellisen elementin, joka ei ole ilmaistavissa puhtailla käsitteellisillä vaatimuksilla. Aistisen elementin vuoksi modaliteetin momenttia ei pidä tulkita vain arvostelun loogisten muotojen kontekstissa, vaan sen funktio tulee Allisonin mukaan esille sen näyttämässä, että ”muilla kategorioilla on legitiimi empirinen käyttö”.³²⁵ Se, että modaliteetti voi esittää tämän,

³¹⁸ Toni Kannisto on väitellyt modaliteettien merkityksestä Kantin filosofiassa teoksella *From Thinking to Being – Kant’s Modal Critique of Metaphysics* (2012, Oslon yliopisto).

³¹⁹ Allison, 2004, 138–139

³²⁰ Kant, A 74/B 100

³²¹ Allison, 2004, 139

³²² *ibid.*

³²³ Kant, A 832/B 860

³²⁴ Kant, A 646/B 673 & 649/B 676

³²⁵ Allison, 2004, 199 n.73

perustuu – vielä kerran todeten – siihen, että modaliteetit eivät ota osaa arvostelman formaalista sisällöstä vaan ne ilmaisevat representaation ”suhteen tietokykyyn”.³²⁶

Miten Kant sitten tulkitsee modaliteetin funktioita suhteessa aistisuuteen? Tämä kysymys kiinnittää huomion *Empiirisen ajattelemisen ylipäänsä postulaateihin*, jossa Kant nimittää ”mahdollisuuden, aktualisuuden ja välttämättömyyden määritelmiksi niiden empiirisessä käytössä”.³²⁷ Lukuni kontekstissa ”aktuaalisuus” on kaikista tärkein näistä käsitteistä. Kant viittaa sillä siihen, ”mikä on yhdistynyt kokemuksen aineellisen ehdon (aistimuksen) kanssa.”³²⁸ ”Mahdollista” meidän ei tarvitse käsitellä, koska se koskee sitä, ”mikä on yhteisymmärryksessä tiedon formaalien ehtojen (intuition ja käsitteiden) kanssa”.³²⁹ Tämä perspektiivi on sisältynyt implisiittisesti aiempiin tarkasteluihin, joissa ymmärrys on abstrahoitu kaikesta aistisesta. ”Välttämättömyyttä” en tule puolestaan käsittelemään sen kokonaisuudessaan koko työni aikana, koska se, ”mikä yhdistyy aktuaaliseen kokemuksen yleisten lakien mukaan”, viittaa *Skematismin* jälkeen esitettäviin *Kokemuksen analogioihin*.³³⁰ Pienenä sivuhuomiona sanottakoon silti se, että *Analogiat* olettavat *Skematismin* tulokset mahdollisuuden ehdoikseen.

Ennen kuin alan näyttämään yksityiskohtaisesti, miten kvantiteetin, kvaliteetin ja relaation funktioiden *aktuaalisuus* tai yhteys aistimukseen on ilmaistu, käsitelen ensin yleisellä tasolla, miten empiirisen tietoisuuden synteesi on kategorioiden alainen. Tämä seuraa perimmiltään oletuksesta, että ”havainto sisältää jo valmiina” transsendentaalisen kuvittelukyvyyn synteisiin yhdistyneenä ”sen representaation, mikä on havaittu ajassa ja avaruudessa määritettynä”.³³¹ Keskeistä transsendentaalisessa ja empiirisessä synteessissä on se, että ne suhtautuvat toisiinsa niin kuin ”yhden synteessin formaali ja aineellinen aspekti”.³³² Ne eivät muodosta kahta distinktiivistä synteesiä. Kuvittelukyvyyn *a priori* synteesi määrittää aikaa ja avaruutta, kun taas empiirinen synteesi koskee havaitun kohteen ääriviivoja ja laajuutta. Kyse on siis tutusta väitteestä, jonka mukaan ajan tai avaruuden ”ykseyden” representaation ehdot ovat myös ehtoja, joissa minkä tahansa moninaisuuden havainto on määritetty. Kun havaitsen esimerkiksi pöydän, en näe vain sen aistikvaliteetteja vaan myös sen, että sillä on tietty avaruudellinen muoto ja ”suuruus” (quantitas).

³²⁶ Kant, 219/B 266

³²⁷ *ibid.* Lukijalla saattaa herätä kysymys, eivätkö *Postulaatit* seuraa vasta *Kokemuksen analogioita* eivätkä ole esitettyjä vielä *Deduktiossa*. Kappale on yrittänyt vastata tähän kysymykseen epäsuorasti erottamalla ymmärryksen ja järjen perspektiivit toisistaan samoin kuin Kant toimii *Postulaateissa* (A 219/B 266). Tiedon systemaattinen ykseys ei ole kuitenkaan täysin vieras ajatus *Deduktiolle* huolimatta siitä, että Kant aloittaa sen varsinaisen eksplikoinnin vasta *Dialektiikassa*. Kant viittaa jo B-painoksen *Esipuheessa* ”kokonaisuuden ideaan”, jonka suhteen hän toivoo lukijan analysoivan tieteellisen tiedon yksittäisistä osista syntyviä ”näennäisiä ristiriitoja” (B xliv).

³²⁸ Kant, A 218–219/B 265–266

³²⁹ *ibid.*

³³⁰ *ibid.*

³³¹ Allison, 2004, 193–196

³³² *ibid.*

Tästä ei pidä vetää silti johtopäätöstä, että empiirisen tietoisuuden ykseys olisi annettu näissä intuitioissa (in) ikään kuin sen itsensä sisältönä niin kuin olio sinänsä, vaan se on määritetty pikemminkin niiden ”ohella” (mit).³³³ Tämä tarkoittaa Kantin analogian mukaan sitä, että empiirinen tietoisuus asettuu ”kvalitatiivisessa” mielessä representaation oheen ”samalla tavoin kuin teeman ykseys [on suhteessa] näytelmään”.³³⁴

Miksi empiirisen havainnon mahdollisuus täytyy olla annettu kategorioiden alla? Väite perustuu yksinkertaiseen argumenttiin: koska empiirisen tietoisuuden ”ykseys” on oletettu transsendentaalisen kuvittelukyvyyn ehtojen alaiseksi, jotka ovat osittain ymmärryksen kategorioiden säätelemiä, niin tästä seuraa, että myös havainto tulee mahdolliseksi kategorioiden alaisena. Kategoriat säätelevät siis toisin sanoen kuvittelukykyyn yhdistyneenä jokaisen kohteen havaintoa, joka on välittömästi läsnä subjektille havainnossa. Koska kyse on tällöin havainnon aineksen ”tulkitsemisesta” eikä arvostelusta, kategoriat eivät toimi diskursiivisia predikaatteja. Ne operoivat ajan ja avaruuden ehtojen mukaisesti ”havainnon sääntöinä”, jotka ohjaavat ”esikäsitteellisesti” empiirisen moninaisuuden synteisiä.³³⁵

Tästä olisi silti virheellistä päätellä, että empiirisen tietoisuuden ”ykseys” ilmaisee teknisenä terminä kvantiteetin ensimmäisen kategorian ”ykseyttä”. Tällöin me syyllystisimme tulkitsemaan empiirisen tietoisuuden synteisin numeerisesti määrättyinä subjektin representaationa.³³⁶ Koska sisäisellä aistilla ei ole omaa moninaisuutta, mieli ei voi esittää itseänsä itselleen entiteettinä niin kuin ulkoisen kokemuksen kohdetta. Allisonin mukaan empiirisen tietoisuuden ”ykseydessä” on kyse pikemminkin ”intuition ylipäänsä moninaisuuden ykseyden soveltamisesta aistisuuteen”, mitä apperseptio tarvitsee, jotta sen on mahdollista tiedostaa itsensä niin kuin se ilmenee suhteessa intuition moninaisuuden representaatioon.³³⁷ Tämä vaatimus aistisesta elementistä perustuu jälleen kerran diskursiivisuus-teesiin, jonka mukaan aistisella ymmärryksellä on omasta itsestään intellektuaalisen intuition sijasta vain ”määreetön havainto”, joka on erottamaton ajattelun *aktista*.³³⁸

Eli *aktuaalisena* tietoisuutena apperseptio sisältää aina empiirisen elementin, jonka avulla se voi olla tietoinen omasta eksistenssistään. Kantin itsensä sanoin ”empiirinen on puhtaan

³³³ Kant, B 161

³³⁴ Kant, B 114

³³⁵ Allison, 2004, 196

³³⁶ Tätä Kantin ongelmaa voi ajatella analogiseksi David Hume ongelman kanssa, jossa Hume kieltää, että meillä ei ole valmista distinktiivistä ”impressiota” omasta minuudestamme (Hume, *Treatise*, 165). Ainoa data, jonka avulla me voimme tiedostaa itsemme introspektiivisesti, muodostuu *omista* representaatioistamme, jotka ovat johdettuja ulkoisesta aistista. Kantin tarkastelutapa eroaa kuitenkin Humeen vastaavasta siinä, että tällainen käsitteellinen ongelma ei johda häntä päätelmään, että meidän pitäisi hylätä *ajatus* omasta minuudestamme. Kantin mukaan meidän on välttämätöntä ajateltava itseämme subjektina, jolle nämä representaatiot kuuluvat.

³³⁷ Allison, 2004, 195

³³⁸ *ibid.*

intellektuaalisen kyvyn soveltamisen tai käytön [...] ehto.”³³⁹ Diskursiivisuus-teesin mukaan tällainen representaatio ei viittaa mihinkään muuhun kuin empiiriseen aistimukseen, joka on otettu vastaan sisäisen aistin reseptiossa. Eli kyse on empiirisestä aineksesta, joka on annettu sisäisessä aistissa ajan *a priori* muodon mukaisesti.

Tämän aineksen ja diskursiivisen intellektin suhteen ymmärtäminen on kuitenkin ongelmallinen siksi, että apperseption tietoisuus implikoi, että aistimuksen täytyy olla tämän suhteen myötä suhteessa sen intellektuaalisiin ehtoihin eli kategorioihin. Tästä huolimatta intuition ainesta ei tiedosteta metodologisessa kontekstissamme käsitteen alla. Avain suhteen ymmärtämisessä on kuvittelukyvyn roolissa: se muodostaa välittävän kyvyn, joka yhdistää ymmärryksen kategoriat aikaan sisäisen aistin muotona. Koska 1) ymmärryksen määrittäminen tuottaa ”transsendentaalisen kuvittelukyvyn nimen alla”³⁴⁰ sisäisen aistin affektin, joka tekee empiiriseen tietoisuuteen³⁴¹ yhdistettynä sisäisen kokemuksen mahdolliseksi, 2) eikä sisäistä kokemusta ole olemassa ilman aistisesti annettu moninaisuutta, niin 3) kuvittelukyky mahdollistaa sen, että kategoriat yhdistyvät epäsuorasti sisäisessä aistissa annettuun aistimukseen.

Kun me ymmärrämme aistisen ja intellektuaalisen suhteen tällä tavoin emmekä diskursiivisen arvostelun aktissa, me ajattelemme siinä empiirisen aineksen ja sen perustan välistä distinktiota. Koska tällainen suhde ei voi tulla annetuksi aistiobjektina, aistisen ja intellektuaalisen välisessä yhteydessä ei ole kyse mistään muusta kuin ajatuksesta, jossa on ajateltu ”transsendentaalisesti affektoivaa objektia”. Tällainen ajatus osoittaa sen, että aistiaineksella on ”yliaistinen” (Übersinnliche) perusta, jonka välityksellä aistimuksen vaikutus paljastuu tietoisuudelle ymmärryksen kategorian mukaisesti.

Mutta miten me voimme tarkastella transsendentaalista affektoivaa objektia metodologisesti ilman, että tällaisen affektin transsendentaalinen mahdollisuus implikoi olioita sinänsä? Tähän me tarvitsemme avuksi modaliteetin kategorioita, koska ne eivät laajenna objektin käsitettä lisäämällä sille aistisia predikaatteja, vaan ne ilmaisevat pelkästään tämän käsitteen ja tietokykyjen välistä suhdetta.³⁴² Tarkastelumme kontekstissa tällainen modaliteetin funktio viittaa aktuaalisuuteen. Tämä perustuu siihen, että tarkastelussa ei ole enää kyse tiedon formaalien ehtojen mahdollisuudesta, vaan se käsittelee kokemuksen aineellista ehtoa eli aistimusta. Koska aistimusta ei kuitenkaan tiedosteta nyt käsitteessä, aktuaalisuuden funktiota ei pidä sekoittaa välttämättömyyden modaliteetin funktioon. Kyse ei ole siis siitä, että kategorioita aletaan soveltaa

³³⁹ *ibid.*

³⁴⁰ Kant, B 153

³⁴¹ Toisessa merkityksessä kuvittelukyvyn affekti muodostaa *kaiken* kokemuksen mahdollisuuden ehdon. Ilman tätä suhdetta empiirinen tiedostaminen viittaa pelkkään aistimusten passiiviseen reseptioon.

³⁴² Kant, A 219/B 266

transsendentaalisesti mahdollisen kokemuksen kohteisiin eli ilmiöihin, vaan tarkastelumme konteksti koskee vain ja ainoastaan sen ”näyttämistä” (bezeichnen), *miten* empiirisen kokemuksen aineellinen ehto paljastuu tietoisuudelle ymmärryksen kategorioiden mukaisesti.

Jotta tämä suhde on mahdollista osoittaa transsendentaalisesti, meidän pitää palauttaa mieleen transsendentaalisen objektin merkitys ”ilmiöiden ylipäänsä perustana”. Se viittaa siis objektin representaatioon, joka affektoi mieltämme transsendentaalisesti huolimatta siitä, että se ei implikoi noumenaalista kausaliteettia. Tässä ilmauksessa tulee välittömästi esille, että Kant käyttää siinä kausaliteetin kategorialla, kun hän puhuu perustasta. Kyse on relaatiosta, jossa on ajateltu empiirisen intuition *aineksen* (b) ja sen *perustan* (a) välistä suhdetta. Tällä kertaa me emme kiinnitä kuitenkaan huomiota siihen, miten tämä perusta on ymmärrettävissä formaalisti aistisuuden tuntemattomana lähteenä, jota olemme käsitelleet aiemmin. Tässä mielessä transsendentaalisen objektin ilmaisema relaatio on ymmärretty puhtaan episteemisesti. Tämänhetkisen tarkastelumme kontekstissa me olemme kuitenkin kiinnostuneita transsendentaalisesta objektista siinä mielessä, miten se ”yhdistyy sotkuisesti kausaaliseen relaatioon”.³⁴³ Allison nimittää tätä relaatiota ”sotkuisesti”, koska kun empiirisen intuition aineksen tarkastelussa on kyse siitä, miten aistimuksen yliaistinen perusta paljastuu transsendentaalisena vaikutuksena, kausaalinen relaatio osoittaa reaaliseen relaatioon. Vaikka tämä relaatio on kausaalinen, kyse ei ole noumenaalisesta kausaliteetista, koska tämä relaatio ei seuraa olioista sinänsä, vaan se ”luonnostelee” sisäistä aistia suhteessa sen *a priori* muotoon.

Koska tarkastelu on nyt yleisesti osoittanut, että tiedon aistiset ja intellektuaaliset ehdot yhdistyvät toisiinsa, voin siirtyä tämän ongelman yksityiskohtaisemmalle tasolle eli näyttämään, miten kvantiteetin, kvaliteetin ja relaation kategoriat jäsentävät empiirisen havaitsemisen aktia.³⁴⁴ Kant havainnollistaa tätä suhdetta käyttämällä esimerkkinä ”talon havaitsemista”.³⁴⁵ Koska tarkastelu ei ole analysoinut vielä niitä aistisia ehtoja (eli skeemoja), joiden avulla me tunnistamme empiirisiä kohteita, viittaus ”talon” kohteeseen on ymmärrettävä satunnaisena havainnon aktin kohteena.³⁴⁶ Kohteen käsitteen oletaminen seuraa ainoastaan siitä, että subjektiivinen havaitseminen suuntautuu intentionaalisenä aktina johonkin sen itsensä ulkopuolelle. Tässä mielessä empiirisessä kohteessa on kyse pikemminkin siitä, että se tarkoittaa

³⁴³ Allison, 2004, 64

³⁴⁴ Tämän näyttäminen on työni panos Kant-tutkimukseen, koska en ole nähnyt yhtään työtä, joka olisi näyttänyt tätä asiaa aikaisemmin. Tunnustan silti, että ideani on peräisin Allisonilta (2004, 199, n. 73), koska hän sanoo asian näyttämisen olevan mahdollinen modaliteetin momentin avulla. Kant-tulkintatraditioon liittyvistä metodologisista ongelmista ks. tarkemmin Allison, 2004, 197–201.

³⁴⁵ Kant, B 162

³⁴⁶ Teknisenä käsitteenä tämä kohde tarkoittaa ”transsendentaalista objektia”, joka on ymmärretty nyt ”aisti-intuition ylipäänsä kohteen” merkityksessä, ”joka on siis yksi ja sama ennen jokaista ilmiötä” (Kant, A 253 n.).

vain ulkoisen tilan täyttämää kolmiulotteista kohdetta, joka on suoraan avaruuden määrittämä.³⁴⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että metodologisessa kontekstissämme huomio pitää suunnata ensisijaisesti siihen, miten kategoriat paljastuvat havainnon *aktissa*. Siirrään tarkastelun aktista kohteeseen vasta kun siirryn *Skematismiin*.

Miten kvantiteetin momentti paljastuu tässä synteessä? Koska sen käsitteessä on ajateltu ”homogeenisen synteisiä intuitiossa ylipäänsä”, tämä kategoria paljastuu kuvittelukykyyn yhdistettynä siinä, kun reflektoiva ”minä ikään kuin piirtää sen [talon] figuuria sen moninaisuuden synteettisen ykseyden mukaisesti avaruudessa.”³⁴⁸ Toisin sanoen kvantiteetti paljastuu sinä homogeenisena *aktina*, joka ohjaa moninaisuuden synteettisen ykseyden havainnointia avaruuden singularisten ja homogeenisten ehtojen mukaisesti.

Jotta tällainen prosessi voi paljastua tietoisuudelle, pelkkä kvantiteetin kategorian tarkasteleminen ei riitä, vaan me tarvitsemme sen lisäksi kvaliteetin momenttia. Tämä perustuu siihen, että kvantiteetti osoittaa ainoastaan sen mahdollisuuden, että ilmiö voi kuulua avaruuteen, mutta se ei anna vastausta sen aistikvaliteettien annettuuteen. Ilman kvaliteettia meillä olisi vain ajatus tyhjästä avaruudesta, joka on abstrahoitu kaikista ilmiöistä. Koska empiiristen ilmiöiden annettuus perustuu aistimukseen, voimme päätellä tästä, että kvaliteetti osoittaa siihen prosessiin, jossa empiirisen intuition aines muuttuu havainnon sisällöksi (kuten väreiksi tai ääniksi).

Kun tällainen sisältö paljastuu tietoisuuden aktin kohteeksi, subjekti tiedostaa representaation joko avaruudellisena kohteena tai sisäisen aistinsa seuraantona. Koska subjektin sisäinen tietoisuus on annettu aina sisäisessä aistissa eikä se voi ylittää sen rajoja, subjekti tarvitsee relaation momenttia siihen, että hän voi arvioida sitä, missä suhteessa annettu representaatio on asettunut suhteessa häneen. Representaatioiden annettuus eroaa siinä, että ulkoiset kohteet ovat annettuja suhteessa toisiinsa ja meihin, kun taas sisäisellä kohteella tai mentaalilla sisällöllämme ei ole ”suhdetta [...] mihinkään ymmärryksestä erilliseen.”³⁴⁹ Pelkät aistikvaliteetit eivät tee tällaista reflektiota mahdolliseksi, koska ne ovat sellaisenaan sokeita.

Ennen kuin me siirrymme skematismiin, kerron vielä parilla sanalla, missä kohden tutkimusta olemme. Olen osoittanut toistaiseksi, miten empiirinen havainto on annettu epäsuorasti suhteessa ymmärryksen kategorioihin. Koska tämä osoittaa tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välisen yhteyden, se muodostaa välttämättömän ehdon skematismille, joka koskee käsitteiden aistisen soveltamisen mahdollisuutta. Voimme soveltaa käsitteitä aistisesti annettuun dataan jos ja vain jos niiden välillä vallitsee yhteys.

³⁴⁷ Allison, 2004, 196–197

³⁴⁸ Kant, B 162

³⁴⁹ Kant, A 265/B 321

Osa kaksi: **Ymmärryksen skematismi ja arvostelukyky**

4.0. *Skematismi*

Seuraavaksi on aika siirtyä työn varsinaiseen teemaan, joka koskee *Kritiikin* lukua *Skematismista*. Siirtymä tulee mahdolliseksi vasta nyt, koska luku olettaa kehukseksi Kantin *Transsendentaalisessa estetiikassa* ja *Käsitteiden analytiikassa* esitetyt elementit. Koska skematismi käsittelee ymmärryksen partikulaaristen käsitteiden aistisen soveltamisen mahdollisuutta, siihen liittyvät tarkastelut olettavat, että tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välillä on yhteys. Tämän yhteyden osoittamisen kautta olen vastannut yhteen *Skematismiin* liittyvään tutkimuskysymykseen, eli miten tämä luku on riippuvainen *Deduktion* tuloksista. Koska Kant osoittaa juuri *Deduktiossa* tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välisen yhteyden, *Skematismiin* ei voitaisi siirtyä ilman *Deduktioa*.³⁵⁰ Tällainen tulkinta kyseenalaistaa Heideggerilta peräisin olevan lukutavan, jossa *Skematismia* luetaan ”koko laajan teoksen keskeisenä ytimenä”, joka tekee *Kritiikin* ymmärrettäväksi.³⁵¹ Huolimatta siitä, että Heidegger myöntää Allisonin tavoin *Skematismien* ja *Deduktion* välisen yhteyden, hän tulkisee *Skematismien Deduktiota* ensisijaisemmaksi, koska se käsittelee ”sitä tuntematonta juurta” tai ”alkuperäistä aikaa”, joka operoi ikään kuin ymmärryksen ja aistisuuden tuolla puolen ja mahdollistaa näiden kykyjen immanentin yhdistymisen. Allisonin diskursiivisessa tulkinnassa käytännöllisen järjen ontologinen postulointi on tarpeetonta, koska kuvittelukyky ei voi tuottaa aistisena kykyä synteesiään ilman aistisuuden *a priori* rakennetta. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka representaatioiden seuraanto voi ajallisesti ennakoida tulevaisuutta (kuten musiikissa), tällainen projisointi perustuu menneiden ja läsnäolevien hetkien yhdistämiseen eikä – niin kuin Heidegger väittää – siihen, että kuvittelukyky tuottaa *a priori* ajallista tietoisuutta, joka projisoi tulevaisuutta tähän hetkeen.³⁵²

Allisonin mukaan *Skematismien* tehtävänä on siis syventää aistisen ja intellektuaalisen välistä suhdetta analysoimalla, *miten* käsitteitä on mahdollista soveltaa aistisesti, jolloin se ottaa annettuna *Deduktion* tulokset siitä, *että* käsitteet soveltuvat ylipäänsä ilmiöihin.³⁵³ Täten *Skematismi* muodostaa Allisonilla metodologisen jatkeen, jonka avulla Kant pyrkii ensisijaisesti viemään eteenpäin tiedon ”immanentiksi tulemisen” prosessia, joka seuraa hänen kopernikaanisesta käänteestään.³⁵⁴ Tämä prosessi saapuu lopulta päätökseensä *Analogioissa*, jossa Kant esittää väitteensä, miten ”puhtaan ymmärryksen periaatteet” määrittävät mahdollisen kokemuksen

³⁵⁰ Allison, 2004, 201

³⁵¹ Heidegger, 1929, 86

³⁵² Heidegger, 1929, 177–182

³⁵³ Allison, 2004, 203. Ks. Heidegger-kritiikin pääkohdat Makkreel (1990, 22–25).

³⁵⁴ Allison, 2004, 60. Longuenesse jakaa saman tulkinnan (1999, 244). Guyerin mielestä *Skematismi* on ristiriidassa *Deduktiossa* valitun strategian kanssa (1987, 160).

kohteiden ehdoiksi. Tai niin kuin asia on tavallisesti ilmaistu, miten ”kokemuksen ylipäänsä mahdollisuuden ehdot ovat samaan aikaan kokemuksen kohteiden mahdollisuuden ehdot”.³⁵⁵ *Analogioiden* yksityiskohtainen ymmärtäminen voidaan kuitenkin unohtaa työni kontekstissa, koska ne seuraavat *Skematismia*. Tämä työ tulee loppumaan pikemminkin siinä, miksi transsendentaaliset skeemat on nähtävä ymmärryksen periaatteiden aistisina ehtoina.

Eli Allisonin mukaan *Skematism*in rooli *Deduktion* välttämättömänä jatkeena perustuu siihen, että jälkimmäinen vastaa ainoastaan siihen, että kategorioita voidaan soveltaa ilmiöihin, mutta se jättää auki, ”miten ja minkä erityisten ehtojen alla partikulaarisia käsitteitä voidaan soveltaa ilmiöihin.”³⁵⁶ Eli vaikka *Deduktio* osoittaa, että kategoriat viittaavat epäsuorasti havainnon aineessa ilmiöihin, se ei ole selittänyt vielä sitä, miten puhdas käsite on ilmaistavissa aistisilla termeillä. Tämä tarkoittaa sitä, että huolimatta siitä, että kvantiteetti yhdistyy ulkoiseen aistiin ja sen avaruudelliseen muotoon, kvaliteetti aistimukseen ja kausaaliteetti sisäiseen ja sen ajalliseen muotoon, nämä ”havainnon säännöt” ovat vain ja ainoastaan ”ilmiöiden ylipäänsä” havaitsemisen ehtoja. Ne osoittavat sen, miten kategoriat yhdistyvät aistisuutemme reseptiivisyyteen, mutta eivät vielä sitä, miten kategoriat yhdistyvät intuition muotojemme välityksellä välttämättömästi ja universaalisti ajallis-avaruudellisen kokemuksen kohteisiin. Eli vaikka ymmärrämme nyt esimerkiksi kvantiteetin momentin soveltuvan havaitsemisen *aktiin*, tämä ei takaa vielä tietoa siitä, että tämän aktin (intuoidut) kohteet olisivat ”ekstensiivisiä” (extensiv) suureita ja täten erotettavissa numeerisesti. Tätä varten käsite on skematisoitava.³⁵⁷ Jotta tämä siirtymä on mahdollista toteuttaa, tarkastelun on vaihdettava perspektiiviä ymmärryksen käytöstä ”arvostelukykyyneen” (Urteilskraft). Tällöin huomio siirtyy ”arvostelman” (Urteil) formaaleista ehdoista itse arvostelemisen *aktiviteettiin* (eli kyvykkyyteen tai *voimaan* arvostella). Koska *Skematism*in tehtävänä on eksplikoida nämä ehdot, se toimii ensimmäisenä askeleena, kun havainnosta siirrytään kokemukseen.

Allisonin mukaan *Skematism*in ongelma pitää ymmärtää kuitenkin laajemmin kuin vain suhteessa ymmärryksen puhtaisiin käsitteisiin, vaikka Kant keskittyy siinä erityisesti niihin. Koska arvostelukyvyyssä on kyse *kaikkien* käsitteiden soveltamisesta, kategoriat muodostavat ainoastaan ”tämän ongelman erityistapauksen (niiden ainutlaatuisen luonnon vuoksi)”.³⁵⁸ Tulkitsen kategorioiden ja muiden käsitteiden rinnastamisen viittaavan laajemmin siihen, että *Skematism*in esittämät tulokset eivät rajoitu pelkästään tiedon immanisaatioon vaan niillä on merkitystä myös Kantin systemaattiselle filosofialle. Näihin laajempiin metodisiin pohdintoihin Kant tarttuu vasta

³⁵⁵ Kant, A 158/B 197

³⁵⁶ Allison, 2004, 203

³⁵⁷ *ibid.*

³⁵⁸ Allison, 2004, 204

Arkkitektoniikassa. Siinä hän esittää, että systeemin ”idean täytöntöönpano vaatii *skeemaa*”, jotta tiedon eri osat voidaan järjestää yhteisen ”päämäärän” (Zweck) mukaan.³⁵⁹ Tällainen skeema osoittaa tiedon systeemin ennakoivia ”ääriviivoja” (Umriss) tai ”monogrammia” (Monogramm), joiden avulla tieteen harjoittaja ”oppi” (lernen) valistunutta ”itsetiedostamista” (Selbsterkenntnis) järjen abstraktin käytön avulla.³⁶⁰ Työni jättää kuitenkin tämän puolen skeemoista lähinnä huomioiden tasolla, koska tarkasteluni ensisijainen konteksti koskee tiedon immanisaatiota.

Jotta voin selvittää *Skematismiin* liittyviä ongelmia, olen jakanut tarkasteluni viiteen osaan. Niistä ensimmäisessä käsittelen skematismia suhteessa käsitteiden yleiseen soveltamiseen. Tämä osio toimii samalla eräänlaisena johdantona sen käytännönläheisen esittämistavan vuoksi. Toisessa osassa siirryn sitten tämän aihealueen erityisempään osaan ja alan tarkastella sitä, miten ymmärryksen kategorioita sovelletaan aistiseen dataan tai, vaihtoehtoisesti ilmaisten, miten ilmiöitä ”subsumoidaan” transsendentaalisesti ymmärryksen kategorioiden alle. Kolmannessa osassa tarkastelen Kantin yleistä käsitystä transsendentaalisen skeeman luonnosta. Allisonin tulkinnassa on keskeistä se, että skeema pitää ymmärtää ”ajan transsendentaalisena määreenä” tai eräänlaisena ”formaalina intuitionä”.³⁶¹ Skeemassa on kyse intuition eikä ajattelun ehdosta. Neljännessä osiossa laajennan tarkastelun koskemaan kysymystä transsendentaalisten skeemojen oikeuttamisesta. Tämä osio tuo esille Allisonin tulkinnan erityisyyden eräänlaisista ”skeema-arvostelmista”. Skeemat muodostavat erityisen arvostelmaluokan synteettisistä arvostelmista *a priori*, jotka kaipaavat oikeutusta. Tämän jälkeen siirryn viidenteen ja viimeiseen osioon, jossa tarkastelen *Skematismien* tulosten merkitystä *Puhtaan ymmärryksen periaatteille*.

5.0. Skematismi ja arvostelu ylipäänsä

Kun katsomme *Kritiikin* sisällysluettelo, huomaamme ensimmäiseksi, että *Skematismi* muodostaa *Transsendentaalisen analytiikan toisen kirjan* ensimmäisen pääluvun. Tämän luvun avaaminen nostaa kuitenkin esille ensimmäisenä ongelman: miksi Kant nimittää *Analytiikan toista kirjaa* sekä ”Arvostelukyvyn transsendentaaliseksi doktriiniksi” että ”Periaatteiden analytiikaksi”.³⁶²

³⁵⁹ Kant, A 833/B 861

³⁶⁰ Ks. tarkemmin Manchester, 2003 & 2008

³⁶¹ *ibid.*

³⁶² Kant, A 137/B 176

Allisonin mukaan tulkintatraditio on sivuuttanut tämän kysymyksen tavallisesti suhteuttamalla skematismiin pelkästään mielen kognitiivisten kykyjen ”arkkitektoniikkaan”.³⁶³ Tällöin skematismien rooli on ymmärretty ainoastaan tiedon immanisaation perspektiivistä ja se nähdään vain välittävänä askeleena ”Periaatteiden analytiikan” toiseen päälukuun, jota Kant nimittää ”Puhtaan ymmärryksen periaatteiden systeemiksi”. Siinä (ja erityisesti *Analogioissa*) Kant predikoi mahdollisen kokemuksen kohteiden *a priori* ehdot. Tässä lukutavassa ilmaus ”Arvostelukyvyn transsendentaalisesta doktriinista” tarkoittaa yleisen logiikan ilmausta, joka antaa arvostelukyvylle oman paikan transsendentaalisessa logiikassa samalla tavoin kuin *Käsitteiden analytiikka* on tehnyt ymmärrykselle. Allisonin mukaan tällaista tulkintaa on kuitenkin syytä varoa, koska Kant käsittelee sekä *Analytiikan toisen kirjan* Johdannossa että kahdessa *Skematismien* kappaleessa (6 & 7) arvostelukyvyn laajempaa ongelmaa.³⁶⁴ Tässä kontekstissa ”Arvostelukyvyn transsendentaalinen doktriini” on nähtävä Kantin transsendentaalifilosofisen projektin ”sisäisenä elementtinä”, josta ”Periaatteiden analytiikka” eli tiedon immanisaatio muodostaa vain suppeamman, vaikkakin ”kriittisen” osan. *Dialektiikassa* Kant tarvitsee arvostelukykyä, kun hän arvioi erityisen metafysiikan (sielun, luonnon ja Jumalan ideoiden) tiedollista mahdollisuutta.

Jotta me voimme alkaa ymmärtää arvostelun yleistä ongelmaa käsitteiden soveltamisesta, aloitan tarkastelun vertaamalla arvostelukykyä ja ymmärrystä toisiinsa. Keskeistä asian ymmärtämisessä on se, että vaikka ymmärryksellä ei ole Kantin mukaan mitään muuta tehtävää kuin arvostella, *kyvykkyyks* arvostella ei tarkoita samaa kuin kyky ymmärtää. Ymmärrys tarkoittaa kykyä, jonka avulla me voimme muodostaa ja tarttua sääntöihin, kun taas arvostelukyvyn avulla me voimme soveltaa näitä käsitteitä partikulaarisiin tapauksiin. Kantin itsensä sanoin ymmärryksessä on kyse ”sääntöjen kyvystä” ja arvostelukyvystä kyvystä ”*subsumoida* sääntöjen alle”.³⁶⁵

Miksi arvostelukyvyn käyttö ei perustu sitten ymmärryksen kategorioihin vaan se vaatii omia distinktiivisiä ehtoja? Tämä perustuu siihen, että kategoriat tarkoittavat sääntöjä, jotka osoittavat representaatioiden synteessin validiksi, mutta ne eivät takaa arvostelman totuutta. Ne asettavat ainoastaan normatiivisen vaatimuksen toisten subjektien hyväksynnälle siitä, että arvostelman esittämä synteesi on mahdollisesti totta tai epätotta. Kategoriat eivät voi kuitenkaan taata arvostelman totuutta, koska todet arvostelmat seuraisivat pelkästään siitä faktasta, että me jäsenämme arvostelmassa representaatioita ymmärryksen kategorioiden mukaan. Koska arvostelma voi täyttää vaihtoehtoisesti tietyt muodolliset vaatimukset, vaikka me voimme nähdä sen

³⁶³ Allison, 2004, 204-205

³⁶⁴ *ibid.*

³⁶⁵ Kant, A 132/B 171

välittömästi virheelliseksi, arvostelukyvyn pätevä harjoittaminen ei voi perustua ymmärryksen sääntöihin. Jotta kategorioita on siis mahdollista soveltaa onnistuneesti partikulaarisiin instansseihin, meidän on suunnattava huomio uusiin ehtoihin. Nämä ehdot eivät viittaa mihinkään muuhun kuin skeemoihin.

Jotta Allison pystyy havainnollistamaan skeemojen roolia käsitteiden soveltamisen ehtoina, hän käyttää valaisevana esimerkkinä ”shakin pelaamista”.³⁶⁶ Syvemmässä mielessä toivon kuitenkin sitä, että lukija ajattelee pelaamista analogiseksi ajattelemisen aktiviteetille. Niin kuin hyvin tiedämme peleistä ylipäänsä, shakin hallitseminen vaatii sekä pelin sääntöjen että päämäärän ymmärtämistä. Säännöt määrittävät sen, mitkä siirrot ovat legitimejä, kun taas päämäärä, mihin näillä siirroilla tähdätään. Ilman niitä shakin pelaaminen ei olisi mahdollista.

Sääntöjen ja päämäärän vastavuoroisuus tulee esille siinä, että pelkkä sääntöjen ymmärtäminen ei takaa vielä onnistunutta pelaamista, vaan pelaajan on käsitettävä se, edistääkö partikulaarinen siirto pelin voittamista. Mahdollinen siirto ei tarkoita siis vielä hyvää siirtoa, vaan voittamista edistävässä siirrossa pelaaja soveltaa sääntöjä partikulaariseen tilanteeseen. Allisonin mukaan juuri tämän tiedostamisessa on kyse arvostelun sisällön tiedostamisesta, jolloin partikulaarinen (intuitio) on subsumoitu pelin universaalien sääntöjen (käsitteen) alle.³⁶⁷ Diskursiivisuus-teesin mukaan tämä tarkoittaa sitä, että käsitteessä täytyy olla jo valmiiksi jotakin, jonka on *mahdollista* vastata intuitiota, jotta pelaaja voi tarttua käsitteellisesti intuitiossa annettuun objektiin.

Päämäärän merkitystä ei pidä silti tulkita niin, että sen tiedostaminen olisi riittävä kriteeri onnistuneella pelaamisella, vaikka se on sen välttämätön ehto. Tätä varten pelaajan täytyy osata soveltaa voittamisen periaatetta partikulaarisiin tapauksiin (auttaako nappulan siirtäminen peliä vai mitä mahdollisuuksia se avaa vastustajalle). Tällaisessa tilanteessa on oleellista, että siihen ei voida vastata erittelemällä laajempia sääntöjä (älä uhraa yhtään nappulaa), koska ne sisältävät ensinnäkin aina poikkeuksia, joilla alkuperäinen ajatuskulku on mahdollista kiertää. On tärkeää, että tällaiset poikkeukset otetaan vakavasti, kun niitä syntyy ajattelussa. Toiseksi tällaiset partikulaarisiin tilanteisiin sovellettavat säännöt ovat luonteeltaan sellaisia, että ne eivät sulje pois vaihtoehtoisia sääntöjä. Kun siis punnitsen johonkin tilanteeseen soveltuvia mahdollisuuksia, tämä tarkoittaa, että ne eivät koskaan vapauta minua ajattelun vaivasta, jossa arvioin tilanteen asettamia ehtoja uudelleen. Tällaisessa aktiviteetissa on kyse Allisonin mukaan arvostelukyvyn harjoittamisesta. Kantin sanoin: ”[V]aikka ymmärrystä voidaan opettaa ja neuvoa sääntöjen avulla,

³⁶⁶ Allison, 2004, 205–210

³⁶⁷ Allison, 2004, 206

arvostelukyky muodostaa erityisen lahjakkuuden, jota ei voida opettaa vaan ainoastaan harjoittaa.”³⁶⁸

Edellä esitetty kuuluisa sitaatti on usein tulkittu ennakoivan Wittgensteinin vaikutusvaltaista käsitystä ”säännön seuraamisesta”, ja esimerkiksi Bennett soveltaa sitä väittäessään käsitteiden skematismia tarpeettomaksi.³⁶⁹ Kritiikin mukaan sääntöä voidaan soveltaa vain ja ainoastaan sen itsensä mukaisesti, eikä sille ole olemassa laajempia sääntöjä, koska tällainen oletus johtaa lopulta äärettömään regressioon. Tästä huolimatta tätä kieltä ei pidä identifioida täysin varauksetta Kantin edustamaksi kannaksi. Tämä tulee esille *Transsendentaalisen arvostelukyvyn ylipäänsä johdannossa* siinä, että Kant rajoittaa tämän kiellon koskemaan vain ”yleistä logiikkaa”.³⁷⁰ Koska se on ”puhtaana” ymmärrettynä abstrahoitu kaikesta sisällöstä, se on kykenemätön tuottamaan ”määräyksiä” (Vorschrift) arvostelukyvylle. Tästä huolimatta asia ei ole yhtä yksinkertainen ”transsendentaalisessa logiikassa”, jonka ”varsinaisena tehtävänä on oikaista ja turvata arvostelukykyä, puhtaan ymmärryksen käytössä, määrättyjen sääntöjen avulla.”³⁷¹ Tällä väitteellä Kant ennakoii skeemojen tehtävää tiedon muodostamisessa: kun arvostelu huomaa ylittäneensä mahdollisen kokemuksen kentän ja yrittää tuottaa tietoa olioista sinänsä, se kaipaa osakseen transsendentaalista ”kritiikkiä”. Tällaisen korjaavan aktin tarkoituksena on suunnata arvostelu takaisin kohti sen positiivisen käytön ehtoja. ”Transsendentaalifilosofiassa” tällaisen aktin reflektiivinen *mahdollisuus* perustuu tämän tieteen erityispiirteeseen, ”että se voi yhtä aikaa näyttää niiden sääntöjen lisäksi (tai pikemminkin yleisenä ehtona säännöille), jotka ovat annettuja ymmärryksen puhtaissa käsitteissä, *a priori* sen tapauksen, johon tätä sääntöä pitää soveltaa.”³⁷² Näissä aistisissa säännöissä ei ole kyse mistään muusta kuin ”puhtaan ymmärryksen skematismista”.³⁷³ Kantin mukaan vain yksi toinen tiede pystyy transsendentaalifilosofian lisäksi tähän samaan, ja se tiede on matematiikka. Siinä tämä näyttäminen ei tapahdu kuitenkaan käsitteellisesti vaan siten, että matematiikka konstruoi puhtassa intuitiossa ”puhtaan aistisen käsitteen”.³⁷⁴

Jotta tämä transsendentaalifilosofian erityispiirre tulisi vaivattomammin esille, työnnän toistaiseksi kategoriat syrjään ja keskityn tarkastelemaan skeemojen merkitystä suhteessa ”arvostelukyvyn ylipäänsä”. Tämä rajaa tarkastelun kontekstin yleiseen logiikkaan ja eristää sen transsendentaalisesta logiikasta. Tässä merkityksessä logiikkaa ei ymmärretä enää

³⁶⁸ Kant, A 133/B 172

³⁶⁹ Wittgenstein, *Filosofisia tutkimuksia*, § 217 & Bennett, 1966, 150–151

³⁷⁰ Kant, A 135–136/B 174–175

³⁷¹ *ibid.*

³⁷² *ibid.*

³⁷³ *ibid.*

³⁷⁴ Kant, A 140/B 180

Kantin mukaan ”puhtaana” vaan pikemminkin ”sovelletussa” eli empiiris-psykologisessa mielessä.³⁷⁵ Huolimatta siitä, että tarkastelu on abstrahoitu tällöin sen objektiivisesta referenssistä, se voi tarjota ”kriittistä” tai metodologista apua skeemojen ymmärtämiseen, kunhan tarkastelu on ymmärretty ”transsendentaalisessa kontekstissa”.³⁷⁶ Tämä mahdollistaa yleisen logiikan ymmärtämisen uudella tavalla. Vaikka Kant kieltää, että yleinen logiikka ei voi tuottaa määräyksiä arvostelukyvylle, tämä ei sulje pois sitä, että arvostelukyvyn harjoittaminen voi perustua johonkin muistisääntöön. Yleisesti arvostelu pikemminkin juuri kaipaa ohjausta. Tämän vuoksi Kant painottaa sitä, että se vaatii harjaantumista ja että me voimme terävöittää sen edistymistä ”esimerkkien” (Beispiel) käytöllä.³⁷⁷ ”Esimerkit ovat arvostelukyvyn tukipilareita [Gängelwagen], joita ilman ne, joilta puuttuu arvostelun luonnollista lahjakkuutta, eivät ikinä pärjää.”³⁷⁸ Vaikka esimerkit eivät siis ole suoranaisesti välttämättömiä, koska Kantin tapaiset ihmiset pärjävät ilman niitä, me voimme käyttää esimerkkejä apunamme. Tämä herättää seuraavat kysymykset, mitä esimerkit tekevät arvostelulle ja miksi ne ovat korvattavissa toisin kuin skeemat?

Shakin yhteydessä tällaiset esimerkit voivat viitata vanhojen mestareiden peleihin. Vaikka niiden opiskelu terävöittää arvostelukykä, niiden soveltaminen ei tuota tulosta, jos niitä ”jäljitellään” (nachahmen) sokeasti. Arvostelun harjoittaminen ei tarkoita sokeaa säännön seuraamista, vaan pelaajan on ymmärrettävä, miten näiden pelien tarjoamia opetuksia voidaan soveltaa produktiivisesti tämänhetkisessä tilanteessa. Jos joku mestari kääntää hämmöttävän tappion voitoksi tornin uhrauksella, hän on todennäköisesti ennakoanut vastustajan strategian avaamat aukot jo pitemmällä aikavälillä. Tästä huolimatta tällainen teko ei takaa, että se soveltuisi toisen vastustajan tyyliin, vaikka pelinappulat olisi asetettu identtisesti laudalle. Tämän vuoksi tilanne vaatii kuvittelukyvyn tulkintaa, minkälaisesta strategiasta se muodostaa esimerkin. Siinä ei ole toisin sanoen kyse mistään muusta kuin annetun datan käsittämisestä jonkin yleisen kuvauksen alla, mikä ei tarkoita mitään muuta kuin arvostelun aktia.

Edellinen toi esille esimerkkien suuren hyödyllisyyden ilman, että ne ovat riittäviä tai välttämättömiä onnistuneelle pelaamiselle. Tämä perustuu siihen, että kukaan muu ei voi opettaa strategian soveltamista vaan sen löytäminen vaatii lahjakkuutta. Esimerkin rooli on tämän kyvyn suhteen täysin toissijainen, koska siinä ei ole kyse minkäänlaisten metasääntöjen ymmärtämisestä vaan tilanteen spontaanista tiedostamisesta. Eli esimerkin käyttö mahdollistaa parhaimmillaan vain

³⁷⁵ Kant, A 52/B 77

³⁷⁶ Kant, A 708/B 736. Tällöin yleisen logiikan pätevyys osoitetaan ”arkkitehtonisena” eikä ”teknisenä taitona” (A 832/B 860), jolloin se palvelee valistunutta ”kosmopoliittista filosofiakäsitystä” eikä dogmaattista ”koulufilosofiaa” (A 839/B 866). Ks. tarkemmin Manchester, 2003 & 2008.

³⁷⁷ Kant, A 134–135/B 173–174

³⁷⁸ *ibid.* *Gängelwagen* viittaa erityisesti 1700-luvulla eräänlaisiin apurattaisiin, jonka avulla lasta opetettiin itsenäiseen kävelemiseen ilman, että hänen tarvitsisi tuntea kompuroidiin liittyvää digniteetin menetystä. En avaa kuitenkaan tässä tarkemmin tämän metaforan yhteyttä valistukseen. Tähän liittyen katso tarkemmin Kantin esseettä *Mitä on valistus?*

sen, että oivallus on mahdollista jakaa kollektiivisesti, mutta se ei takaa oivalluksen toteutumista. Tämän vuoksi tilanteen käsittäminen ei voi perustua yleisten sääntöjen soveltamiseen, vaan siinä on Allisonin mukaan kyse ”universaalin” (voittostrategian) välittömästi tiedostamisesta ”partikulaarisessa”.³⁷⁹ Se tarkoittaa samaa kuin skeeman hallussapito. Tosin tässä kontekstissa Allisonin tarkastelu rajoittuu vain ja ainoastaan skeeman yleiseen merkitykseen, jossa se tarkoittaa Kantin sanoin ”kuvittelukyvyyn universaalin menetelmän representaatiota tuottaa [konstruoida] kuva käsitteelle”.³⁸⁰ Kategorioiden kohdalla asia on monimutkaisempi.

Näiden pohdintojen myötä voin siirtyä Allisonin ”todelliseen ongelmaan”, joka koskee käsitteiden soveltamista arvostelussa.³⁸¹ Lähestyn tätä ongelmaa kuitenkin nyt vain empiiristen ja matemaattisten käsitteiden perspektiivissä, minkä vuoksi lähestymistapaani ei pidä yhdistää kategorioihin. Kategoriat eivät ole sääntöjä kuvien konstruoinnille.³⁸² Empiiristen ja matemaattisten käsitteiden kohdalla käsitteiden soveltamisen ongelma tulee esille käsitteen ja sen kohteen välisessä kuilussa. Niin kuin muistamme yllä olevasta skeeman määritelmästä, skeeman kohde viittaa tarkastelumme kontekstissa erityisesti pelkässä sisäisessä intuitiossa annettuun ”mielikuvaan”. Vaikka tarkastelu siirtääkin tätä kautta huomion esimerkistä kuvaan, vaihdokseen ei sisälly sisäistä muutosta, koska ne ovat partikulaarisen luontonsa vuoksi yhtäläisiä. Huomio pitää siirtää pikemminkin kysymykseen, ”miksi Kant vaatii, että matemaattisten ja empiiristen käsitteiden perustan täytyy olla skeemoissa eikä kuvissa.”³⁸³ Tämä asia näyttää selvältä matemaattisten käsitteiden yhteydessä. Kantin mukaan yhdenkään kolmion kuva ei ole sen käsitteen adekvaatti jäljennös, ”sillä se [kuva] ei ota osaa käsitteen universaaliudesta”, joka on validi jokaisen kolmion suhteen.³⁸⁴ Mielikuvan ala rajoittuu pelkästään representaation intuitiossa annettuun osaan. Havaitsevalle subjektille tällaisessa jäljennöksessä on kyse vain skeeman täytäntöön panosta, joka ”ei eksistoi koskaan missään muualla kuin ajatuksessa ja tarkoittaa kuvittelukyvyyn synteessin sääntöä [joka toteutuu] suhteessa avaruuden puhtaisiin hahmoihin.”³⁸⁵ Jotta voin siis arvioida partikulaarista hahmoa kolmioksi, tarvitsen tähän sekä käsitettä (eli sääntöä kolmen janan rajaamasta hahmosta) että sen skeemaa.

Mutta eikö käsitteen ja skeeman välinen distinktio ole triviaali sen vuoksi, että kolmion käsitteen hallussapito takaa jo sen soveltamisen *mahdollisuuden* ilman, että niitä tarvitsee

³⁷⁹ Allison, 2004, 208. Tässä merkityksessä skeemaa luonnostellaan matemaattisen metodin mukaisesti. Ks. tarkemmin, miten se eroaa filosofisesta metodista (Kant, A 714/B 742).

³⁸⁰ Kant, A 140/B 179–180

³⁸¹ Allison, 2004, 205

³⁸² Kant, A 142/B 181

³⁸³ Allison, 2004, 208

³⁸⁴ Kant, A 141/B 180

³⁸⁵ *ibid.*

erottaa toisistaan?³⁸⁶ Allisonin mukaan distinktio on välttämätöntä, koska geometrisen käsitteen ominaisuuksien luettelointi ei tarkoita samaa kuin kyky tämän käsitteen intuitiiviseen ”konstruointiin” (Konstruktion).³⁸⁷ Eli se, että konstruoin esimerkiksi pyöreän ruokalautasen ”homogeeniseksi” (gleichartig) ympyrän geometrisen skeeman kanssa, ei ole sama asia kuin tämän käsitteen määrittelemisen esimerkiksi: sellaisen viivan rajaamaksi hahmoksi, jonka jokainen piste on samalla etäisyydellä keskipisteestä.

Kysymys skeeman ja käsitteen välisestä erosta on kuitenkin problemaattisempi empiiristen käsitteiden kohdalla niin kuin Kantin kuuluisa koira-esimerkki osoittaa.³⁸⁸ Allisonin mukaan tämä perustuu siihen, että Kant ”määrittää koiran *käsitteen* samankaltaisesti kuin hän luonnostelee kolmion *skeemaa*”.³⁸⁹ Eli ”koiran käsite tarkoittaa sääntöä, jonka avulla minun kuvittelukykyäni voi spesifioida yleisesti nelijalkaisen eläimen hahmoa ilman, että se on rajoittunut johonkin yksittäiseen partikulaariseen hahmoon, jonka kokemus antaa minulle”.³⁹⁰ Tämän lisäksi se ei rajoitu hänen mukaansa ”mihinkään mahdolliseen kuvaan, jonka voin esittää *in concreto*.”³⁹¹

Miten empiirinen käsite ja skeema ovat erotettavissa toisistaan, jos ne molemmat ovat kuvittelukyvyyn konstruoituja sääntöjä? Allisonin mukaan ongelmalla on yksinkertainen ratkaisu: ”Kant esittää oman kantansa puutteellisesti viittaamalla koiran *käsitteeseen*, vaikka hän tarkoittaa selvästi *skeemaa*.”³⁹² Tulkintani mukaan väitettä ei pidä tulkita pelkästään heikkona, negatiivisena selityksenä, jolla Allison yrittää pelastaa näkökantansa. Kun asian oikeutusta tarkastellaan *metodologisesti* ”empiirisen deduktion” näkökulmasta, eli ”miten käsite on johdettu kokemuksesta ja sen reflektoinnista”, Kantin kielenkäyttö viittaa pelkkään faktaan, jonka kautta skeeman hallussapito syntyy.³⁹³ Tämä tarkoittaa diskursiivisuus-teesin mukaan sitä, että ymmärryksen spontaanisuuden akti sisältyy jonkin käsittäminen jonakin (kuten koirana) huolimatta siitä, olemmeko me tietoisia tämän aktin tapahtumisesta tai emme. Tämä tarkoittaa joka tapauksessa sitä, että empiirinen ymmärrys operoi kahdella eri tasolla: se sekä yhdistelee aistidataa tuomalla sitä käsitteiden alle että erottelee niistä syntyvää ykseyttä esittämällä uusia käsitteitä.³⁹⁴

Kun siirrämme huomion seuraavaksi koira- ja kolmio-sitaattien kielenkäyttöjen ilmeiseen yhtäläisyyteen, Allisonin analyysi tuo esille ”hätkähdyttävän” tuloksen, joka vallitsee

³⁸⁶ J.G. Warnock (1949) edustaa tällaista kantaa.

³⁸⁷ Allison, 2004, 208

³⁸⁸ Kant, A 141/B 180

³⁸⁹ Allison, 2004, 208

³⁹⁰ Kant, A 141/B 180

³⁹¹ *ibid.*

³⁹² Allison, 2004, 208

³⁹³ Kant, A 85/B 117

³⁹⁴ Ks. tarkemmin Ginsborgin (1997) artikkelia, ”Lawfulness without a Law: Kant on the Free Play of Imagination and Understanding”.

empiiristen ja matemaattisten käsitteiden välillä.³⁹⁵ Asiaa selventääkseen hän lainaa Kantia: ”Jopa vielä vähemmän [kuin matemaattisen käsitteen yhteydessä] ylettyy kokemuksen kohde tai sen kuva empiiriseen käsitteeseen, [vaan] jälkimmäinen on pikemminkin aina välittömässä suhteessa kuvittelukyvyyn skeemaan, joka toimii, tietyn yleisen käsitteen mukaisesti, sääntönä meidän intuitiomme määreelle.”³⁹⁶ Allisonin mukaan tässä on ”hätkähdyttävää”, että käsitteen ja mielikuvan (tai kohteen) välinen kuilu on ”jopa vielä” laajempi empiiristen kuin matemaattisten käsitteiden kohdalla. Tämä perustuu siihen, että matemaattisilla käsitteillä on vain rajattu määrä mahdollisia muotoja, jotka ovat ”määritettävissä” *a priori*, kun taas empiiriset käsitteet sisältävät ”määreettömästi” viittauksenkohteita, kuten esimerkiksi koiralajeja. Jotta meidän on siis mahdollista tunnistaa jokin eläin koiraksi, tämä ei voi perustua pelkkien ominaisuuksien luettelointiin, vaan se vaatii universaalien tiedostamisesta partikulaarisessa eli skeemaa. Se, mikä niiden välisessä erossa on kuitenkin edelleen ”häkellyttävää”, on, miten inhimillinen ymmärrys sekoittaa partikulaarisen ja universaalien toisiinsa ilman, että me onnistumme havaitsemaan niiden välistä eroa. Tämä ero tulee esille selvemmin abstraktimpien kuin täysin arkisten asioiden parissa. Voin esimerkiksi osata luetella täydellisesti skeeman *itsensä* käsitteeseen sisältyviä ominaisuuksia, vaikka minulta puuttuu kyky ”käsittää” (Rekognition), miten sen instanssi *ilmenee* mielelleni.

Edellisen tarkastelun perusteella pitäisi olla selvää, että skeeman hallussapito tarkoittaa kykyä jonkin tunnistamiseen.³⁹⁷ Koska tällainen kyky on Allisonin mukaan ”luonteeltaan *tulkitsevaa*”, tämä mahdollistaa samalla sen ymmärtämisen, mikä skeemojen ja kuvittelukyvyyn välinen yhteys on.³⁹⁸ Hänen mukaansa kuvittelukyvyssä on kyse erityisestä kyvystä, joka tulkitsee aistidatan instantioivan riittävästi sen kriteerin, jota on ajateltu käsitteessä. Tämä antaa valtuudet intuition subsumoinnille käsitteen alle. Jotta me voimme siis havaita tietyt tunnusmerkit täyttävän eläimen koiraksi eikä kissaksi, meidän täytyy ensin kyetä jäsentämään aistidataa tietyllä tavalla, minkä jälkeen me voimme laajentaa havaintomme kohdetta predikoimalla sille toisia piirteitä. Prosessin ensimmäisessä vaiheessa on kuitenkin oleellista, että tällainen akti sisältyy ”implisiittisesti havaintoon”, jossa se toteutuu ”implisiittisenä ’havainnon sääntönä’”.³⁹⁹ Tällainen sääntö, ”jonka todellisen operaation me pystymme vain vaivoin erottamaan luonnosta ja tuomaan peittelemättömänä silmiemme eteen”, tarkoittaa empiirisen käsitteen skematisointia.⁴⁰⁰

Lopulta nämä pohdinnat johtavat meidät kysymykseen, johon lukija on varmasti kiinnittynyt jo aiemmin huomion, eli millaisia sääntöjä skeemat ylipäänsä tarkoittavat. Tämä

³⁹⁵ Allison, 2004, 209

³⁹⁶ Kant, A 141/B 180

³⁹⁷ Olen käsitellyt tätä asiaa jo aiemmin luvussa 3.1.

³⁹⁸ Allison, 2004, 209

³⁹⁹ *ibid.*

⁴⁰⁰ Kant, A 141/B 180–181

kysymys koskee tietyssä mielessä kiistanalaista asiaa. Vaikka Kant on luonnostellut skeemoja yhtäältä matemaattisten ja empiiristen käsitteiden yhteydessä säännöiksi, hän on määrittänyt toisaalta ymmärryksen eikä kuvittelukykyä ”sääntöjen kyvyksi” ja ehdottaa skeemojen tarpeellisuuden seuraavan siitä faktasta, että arvostelukyvyn harjoittaminen ei voi perustua sääntöihin. Eli Kant näyttäisi sekä vaativan että kieltävän, että skeemat ovat sääntöjä. Allisonin mukaan tämä ongelma kuitenkin hälvenee, jos me erotamme toisistaan kaksi eri säännön merkitystä.⁴⁰¹ Niistä ensimmäinen vastaa sääntöä niin kuin se on ymmärretty käsitteenä eli ”diskursiivisena sääntönä” ja toinen niin kuin se on tulkittu skeemana eli ”havainnon sääntönä”.⁴⁰²

Tulkitsen, että tässä ei ole kyse Allisonin epätoivoisesta yrityksestä suojella tulkintaansa, vaan sille on olemassa riittävä perusta. Tämä pohjautuu väitteeseen, että representaation luokka ei purkautu vain intuition ja käsitteeseen vaan niiden lisäksi on olemassa ”jokin kolmas” laji.⁴⁰³ Siitä me voimme sanoa vain sen, että se on jotenkin riippuvainen ja johdettavissa intuitiosta ja käsitteestä.⁴⁰⁴ Koska olen käsitellyt jo asiaa tarpeeksi skeeman erityisen luonnon (tai ilmenemisen) perspektiivistä, siirrän nyt huomion tämän käsitteen (itsensä) metodiseen ”johtamiseen” (Ableitung). Viitataan tällä samantyyppiseen käsitteelliseen menetelmään, jota olen soveltanut aiemmin objektin *käsitteen* löytymisessä. Eli representaation luokkaa ei pidä tarkastella kontradiktorisina vastakohtina (A ja ei-A), vaan käsite ja intuitio tarkoittavat vain kahta eri jäsentä (A ja B) ja skeema niiden välissä olevaa kolmatta. Tämä tarkoittaa sitä, että käsite ja intuitio määrittävät toisiaan yhden synteettisen kokonaisuuden vastakkaisina puolina siinä, missä skeema toimii ”mediumina”, joka välittää niitä toisiinsa. Skeema on ensinnäkin yhtäläinen käsitteen kanssa, koska ymmärryksen spontaanisuuden yhdistelmä on itsessään sekä kuvittelukyvyyn että ymmärryksen lainalaisuutta huolimatta siitä, että me voimme ”eristää” (isolieren) ne toisistaan metodologisessa tarkastelussa. Toisaalta skeema vastaa intuitiota, koska sen esittämän hahmon piirteet viittaavat ajassa ja avaruudessa annettuun kohteeseen. Vaikka kuvittelukyvyyn synteesi on ymmärryksestä riippuvainen, se ei ole täysin sille alisteinen, vaan se määräytyy perimmiltään ajan ja avaruuden intuitiivisten muotojen vaikutuksesta. Tämä tapahtuu joko erilaisten havaintojen kontingentissa seuraannossa tai sitten niin (kuin tulen myöhemmin selittämään), että muodostan tästä havaintojen sarjasta itsessään tarkasteluni objektin.

⁴⁰¹ Allison, 2004, 210

⁴⁰² *ibid.*

⁴⁰³ Katson tässä esitettävän analyysin panokseksi Kantin skematismia käsittelevälle tutkimukselle, koska en ole nähnyt toista analyysia, joka osoittaisi skeeman metodologisen johtamisen mahdollisuuden. Yleensä kommentaarit käsittelevät skeemaa kaksoisaspektitulkinnan perspektiivistä vain niin kuin se ilmenee, mutta ne sivuuttavat kysymyksen siitä, miten skeemaa on ajateltava niin kuin se on itsessään.

⁴⁰⁴ Kant, A 138/B 177

Mutta miten käsitteet ja skeemat eroavat toisistaan sääntöinä? Käsitteet tarkoittavat diskursiivisia funktioita, joiden avulla voin yhdistää merkkien sarjan yhdessä representaatioissa, joka soveltuu johonkin mahdolliseen objektiin. Koska merkkien yhdistäminen tapahtuu arvostelmassa, käsitteet toimivat diskursiivisina sääntöinä, jotka konstituivat välttämättömän yhteyden näiden merkkien välille. Tämän vuoksi Kant nimittää käsitteitä, niin kuin niitä on tarkastelu sellaisenaan (eli ilman aisti-intuition *aktia*) ”mahdollisten arvostelmien predikaateiksi”.⁴⁰⁵ Skeemaa ei ole puolestaan mahdollista ”kirjoittaa auki” (buchstabieren) diskursiivisesti ymmärryksen välttämättömien ja riittävien ehtoja käyttäen eikä sillä ei ole predikatiivista funktiota arvostelussa, koska se ohjaa havaintoa eikä ajatusta. Allisonin mukaan ”se prosessoi pikemminkin aistidataa määrättyllä tavalla, niin että se antaa mielelle tiettyjen havaittavien ’vihjeiden’ perusteella jotakin, jota odottaa tai ennakoita.”⁴⁰⁶ Jos esimerkiksi katson kirjaa, oletan automaattisesti, että se sisältää myös muita puolia, jotka täyttävät samat kirjamaisuuden piirteet kuin ne, jotka havaitsen välittömästi. Tällaiset säännöt yhdistyvät havainnon ”perspektiiviseen luontoon ja täten kuvittelukykyyn”.⁴⁰⁷

6.0. Transsendentaaliset skeemat ja transsendentaalinen subsumptio

Käsittelin edellisessä kappaleessa skeemojen yleistä roolia empiiristen ja matemaattisten käsitteiden näkökulmasta, minkä vuoksi tarkastelu voidaan siirtää nyt käsitteiden soveltamisen erityistapaukseen eli kategorioihin. Kant nimittää siihen liittyvää tematiikkaa ”ymmärryksen puhtaiden käsitteiden skematismiksi”.⁴⁰⁸ Tämä problematiikka yhdistyy keskeisestä Kantin käsitykseen ”subsumptiosta”, joka koskee sitä, miten intuitio on mahdollista subsumoida arvostelun aktilla kategorioiden alle. Avain tämän käsitteen ymmärtämiseen on siinä, että Kant käyttää sitä kolmessa eri merkityksessä. Ensimmäisellä hän tarkoittaa sitä traditionaalisen arvosteluteorian mukaisesti, jolloin subsumptio luonnostelee universaalien ja partikulaaristen välistä suhdetta. Toiseksi hän viittaa sillä mahdollisuuden ehtoihin (”Puhtaan ymmärryksen periaatteisiin”), joiden avulla me voimme subsumoida ilmiöitä kategorioiden alle. Kolmanneksi ja kontekstissamme kaikista

⁴⁰⁵ Kant, A 69/B 94

⁴⁰⁶ Allison, 2004, 210

⁴⁰⁷ *ibid.*

⁴⁰⁸ Kant, A 137/B 176

tärkeimmässä merkityksessä hän käyttää sitä analogisena ”soveltamiselle”, jolloin subsumption tarkoituksena on selittää se, *miten* kategorioita on mahdollista soveltaa ilmiöihin.

Subsumptio ei nouse Kantin mukaan empiiristen ja matemaattisten käsitteiden kohdalla samanlaiseksi ongelmaksi kuin kategorioiden, koska edellisissä kohteen representaation täytyy olla homogeeninen sen käsitteen kanssa.⁴⁰⁹ Kuten muistamme edellisestä luvusta, tällä Kant ei tarkoita sitä, että empiiriset ja matemaattiset käsitteet ovat identtisiä kohteensa kanssa. Kyse on pikemminkin siitä, että nämä käsitteet sisältävät jo valmiina itseensä sellaisen kohteen piirteitä, jonka representaatio on mahdollista subsumoida niiden alle. Kant valaisee niiden välistä homogeenisuutta ympyrän geometrisen skeeman ja lautasen pyöreiden avulla. Homogeenisuus viittaa niissä siihen ympyrämäisyyden piirteeseen, joka on yhtäläisesti sekä intuitiivisesti geometrisessä käsitteessä että ajateltuna empiirisessä käsitteessä. Kategorioiden kohdalla intuition subsumointi ei tapahtu kuitenkaan Kantin mukaan yhtä ongelmattomasti:

Nyt ymmärryksen puhtaat käsitteet ovat kuitenkin, verrattuna empiiriseen (tosin ylipäänsä aistiseen) intuitioon, täysin heterogeenisiä [intuition kanssa] eikä niitä voida tavata koskaan missään intuitiossa. Eli miten jälkimmäisen *subsumptio* edellisen alle, siis [mithin] kategorian *soveltaminen* ilmiöihin on mahdollista, sillä kukaan ei väitä, että kategoria, kuten kausaliteetti, voisi tulla intuitiivisesti aistien kautta ja se sisältyisi ilmiöihin? Tämä niin luonteva ja merkittävä kysymys on nyt todellinen syy, joka tekee arvostelukyvyyn transsendentaalisen doktriinin välttämättömäksi, jotta nimittäin sen mahdollisuus on mahdollista näyttää, miten *ymmärryksen puhtaita käsitteitä* voidaan soveltaa ilmiöihin ylipäänsä.⁴¹⁰

Allisonin mukaan esimerkiksi Norman Kemp Smith ja Ernst Robert Curtius eivät ota Kantin ongelmaa subsumptiosta riittävän vakavasti, vaikka Kant painottaa sen merkittävyyttä.⁴¹¹ Heidän kritiikkinsä pohjautuu oletukseen, että Kant käyttää subsumptiota ”traditionaalisen arvostelmateorian” merkityksessä, jolloin se viittaa identtiseen suhteeseen, joka vallitsee ”luokkakäsitteen ja sen alaisten partikulaarien välillä”.⁴¹² Tulkinnan mukaan subsumption ristiriitaisuus tulee esille Kantin ensimmäisessä luonnehdinnassa, jossa ”kaikkea subsumptiota” havainnollistetaan ympyrän geometrisen käsitteen ja lautasen empiirisen käsitteen avulla. Koska niiden välinen yhteys on homogeeninen, kyseessä on Kemp Smithin mukaan muodon ja aineksen tai rakenteen ja sisällön välinen suhde, mutta ei universaalisen ja partikulaarisen. Tämän taustalla

⁴⁰⁹ *ibid.*

⁴¹⁰ Kant, A 136–137/B 176–177

⁴¹¹ Kemp Smith, *Commentary*, 335–336. Hänen tulkintansa seuraa läheisesti Curtiusta (1916, 338–366).

⁴¹² Allison, 2004, 211

oleva argumentti koskee säännönsoveltamista. Koska käsitteen soveltamiselle ei ole olemassa enää laajempaa sääntöä, vaan käsite selittää soveltamisensa mahdollisuuden siksi, että sen muoto on homogeenisenä jo identtinen aineksensa kanssa, Kantin käsitys subsumptiosta ei onnistu selittämään kategorian ja aistisesti annetun representaation suhdetta.

Allisonin mukaan ongelmaa on kuitenkin luontevampaa lähestyä siten, että subsumptio ei muodosta Kantille yhtä hämmentävää ongelmaa kuin hänen kommentaattoreilleen. Ensi alkuun me voimme kyseenalaistaa kriitikkojen oletuksen, että Kant olisi tarkoittanut ympyrä-esimerkkiään instanssiksi partikulaarisen subsumoinnista luokkakäsitteen alle. Jotta tämä olisi edes mahdollista, Kantin täytyisi hyväksyä, että lautasen käsite on syvemässä mielessä ympyröiden luokan jäsen. Tämä tuskin vastaa hänen intentiotaan, koska lautaset voivat olla myös nelikulmaisia. Allisonin mukaan tekstiä pitää tulkita pikemminkin H.J. Patonin mukaisesti niin, että pyöreys viittaa ympyrän puhtaassa geometrisessä käsitteessä sen intuitiiviseen esittämiseen.⁴¹³ Tämä tarkoittaa sitä, että ympyrän konstruoimisen mahdollisuus puhtaassa intuitiossa selittää sen ja empiirisessä intuitiossa annetun lautasen välisen homogeenisyyden. Eli Kantin puhe homogeenisyydestä pitää ymmärtää puhtaan ja empiirisen intuition väliseksi pikemminkin kuin partikulaarisen subsumointina yleisen luokan jäseneksi. Allisonin mukaan ainoastaan tällainen lukutapa onnistuu selittämään, miksi Kant asettaa (”verrattuna”) geometrisen käsitteen ja ymmärryksen puhtaan käsitteen (jota ”ei voida koskaan tavata intuitiossa”) vastakkain *Skematismen* toisen kappaleen alussa.⁴¹⁴ Vaikka Kant viittaa ensimmäisessä kappaleessa, että pyöreyttä ajatellaan empiirisessä käsitteessä, hän ei tarkoita tällä mitään muuta kuin ympyrän loogisen mahdollisuuden ajattelemista. Toisessa kappaleessa hän vahvistaa, että empiiristä intuitiota ajatellaan ”nyt” tässä merkityksessä eikä intuitiivis-geometrisessä tiedostamisessa, koska hän käyttää sulkumerkkejä ”empiirisen (tosin ylipäänsä aistisen) intuition” yhteydessä. ”Ylipäänsä” (überhaupt) viittaa teknisenä käsitteenä analyyttiseen menetelmään, jossa empiiristä käsitettä ajatellaan ”yleisesti” ja abstrahoituna sen partikulaarisesti luonnosta.

Edellisestä huolimatta tekstuaalinen evidenssi asettaa vielä lisävaatimuksia subsumption käsitteen selvittämiseksi. Ongelma tulee esille edellä lainatussa Kantin sitaatissa, jossa hän käyttää kategorioiden yhteydessä ”soveltamista” synonyymisena ilmauksena ”subsumptiolle”. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan siinä esiintyvää subsumption käytön kolmatta merkitystä, käyn kuitenkin läpi sen toisen merkityksen, eli ”transsendentaalisen subsumption”. Tämä merkitys viittaa *Arvostelukyvyn johdannossa* olevaan kohtaan, jossa Kant määrittää arvostelukyvyn ”kyvyksi subsumoida sääntöjen alle”. Koska arvostelukyky viittaa näissä säännöissä ymmärrykseen

⁴¹³ Paton, 1936, 26 n.1

⁴¹⁴ Allison, 2004, 212

(”sääntöjen kykynä”), arvostelukyvyn subsumptio pitää ymmärtää arvostelmallisessa mielessä: se määrittää, vastaako ”jokin [partikulaarinen] annettua sääntöä (*casus datae legis*) vai ei.”⁴¹⁵ Allisonin mukaan Kant ei tarkoita tällä sitä, että ”*arvostelun aktia*” pitäisi alkaa analysoida tästä eteenpäin ”subsumption termiä” käyttäen. Jotta tällainen terminologinen muutos voisi toteutua, Kant joutuisi hylkäämään *Deduktiossa* esitetyt tulokset ”arvostelman” formaaleista ehdoista ja identifioimaan ymmärryksen ja arvostelukyvyn ehdot toisiinsa. Olen kuitenkin perustellut jo aiemmin, miksi arvostelun pätevä harjoittaminen ei perustu niihin ymmärryksen normatiivisiin sääntöihin. *Arvostelukyvyn johdannon* konteksti paljastaa kuitenkin sen, että Kantin intentiona on kiinnittää lukijan huomio ”synteettisten [*a priori*] arvostelmien” joukkoon eli ”puhtaan ymmärryksen periaatteisiin”, jotka ovat kokemuksen mahdollisuuden perimmäisiä ehtoja.⁴¹⁶ Kant viittaa näille periaatteille erityisesti *Kokemuksen analogioihin*. Ne eroavat tavallisista kokemusarvostelmissa siinä, että ”ne eivät pelkästään käytä kategorioita [niin kuin tavalliset kokemusarvostelmat] vaan ne aktuaalisesti subsumoivat kaikki ilmiöt niiden alle.”⁴¹⁷ Koska Kant siirtää tähän subsumption merkitykseen varsinaisesti vasta *Skematism*in jälkeen, se on toissijainen suhteessa tarkasteluamme.

Tätä kautta huomio kiinnittyy subsumption käsitteen kolmanteen merkitykseen. Miksi Kant käyttää *Skematismissa* ”soveltamisen” käsitettä subsumptio synonyymina? Allisonin mukaan tämä analogia tuo esille subsumption ”traditionaalisen” merkityksen, jossa se on ymmärretty ”syllogistisessa mielessä”.⁴¹⁸ Sen avulla Kant pyrkii selvittämään erityisongelmaansa, joka syntyy, kun kategorioita sovelletaan ilmiöihin. Tämä ongelma ei tule esille samassa muodossa matemaattisten ja empiiristen käsitteiden kohdalla niin kuin huomasimme *Skematism*in kahdesta ensimmäisestä kappaleesta. Tämä perustuu siihen, että tällaisissa käsitteissä ajateltavat aistiset piirteet sisältävät jo valmiiksi suhteen intuitioon⁴¹⁹ ja niitä on mahdollista soveltaa mahdollisen kokemuksen kohteisiin. Vaikka tämä ei poista käsitteen ja sen sovelluksen kohteen välistä eroa, tällaiset käsitteet eivät ole aistisina sääntöinä ”niin erilaisia ja heterogeenisiä” partikulaareista, että niiden soveltaminen vaatisi ”erityistä selvitystä”.⁴²⁰ Tällä Kant viittaa siihen, että tällaisissa käsitteissä on kyse yksinkertaisesta ”faktasta” (*Tatsache*) eikä se kaipaa transsendentaalista deduktiota.⁴²¹

⁴¹⁵ Kant, A 132/B 171. *Casus datae legis* tarkoittaa annetun lain partikulaarista instanssia.

⁴¹⁶ Kant, A 136/B 175

⁴¹⁷ Allison, 2004, 212–213. Empiiristen arvostelmien kohdalta ks. tarkemmin Allison (2004, 95).

⁴¹⁸ *ibid.*

⁴¹⁹ Ymmärrys muodostaa tällaisia käsitteitä vertailemalla ja reflektoimalla kohteiden aistiominaisuuksia toisiinsa.

⁴²⁰ Kant, A 138/B 177

⁴²¹ Geometrian osalta ks. tarkemmin Allison (2004, 116–118) ja vrt. Kant (B 40–41).

Kategorioiden kohdalla käsitteen ja intuition välinen yhteys muodostaa kuitenkin erityisongelman, koska ne ovat Kantin mukaan ”täysin heterogeenisiä” ilmiöistä ”eikä niitä tavata koskaan missään intuitiossa.” Intuitiivisena esimerkkinä ongelmasta käy David Humeen kuuluisat pohdinnat kausaliteetista, joiden mukaan me havaitsemme vain toisiinsa yhdistyviä distinktiivisiä tapahtumia mutta emme niiden välistä välttämätöntä yhteyttä.

Mitä Kant tarkoittaa syllogistisella subsumptiolla? Saadakseen apua Allison kääntää huomion *Dialektiikan johdantoon*, jossa Kant käsittelee tätä eksplisiittisesti subsumption merkitystä.⁴²² Siinä ”päättelyminen” tai ”välillinen arvostelu” tapahtuvat sen kautta, että ”mahdollisen arvostelman ehto subsumoidaan jonkin annetun ehdon alle”.⁴²³ Universaali sääntö tarkoittaa siinä ”annettua arvostelmaa”, joka toimii pääpremissinä, kun taas alipremissi viittaa ”toisen mahdollisen arvostelman ehdon subsumointiin säännön ehdon alle.”⁴²⁴ Ja päätelmä ”välilliseen arvostelmaan”, joka syntyy sen tuloksena, kun sääntöä sovelletaan ”*subsumoituun tapaukseen*”.⁴²⁵ Kant havainnollistaa asiaa seuraavan esimerkin avulla:

Pääpremissi: Kaikki yhdistelmät ovat muuttuvia

Alipremissi: Kappaleet ovat yhdistelmiä

Johtopäätös: Kaikki kappaleet ovat muuttuvia

Allisonin mukaan tällaisessa päätelmässä on keskeistä kiinnittää huomio ”ehdon” käsitteeseen.⁴²⁶ Koska alipremissi on ”toisen mahdollisen arvostelman ehto”, se on subsumoitu ”säännön ehdon” mutta ei säännön itsessään alle. Kantin mukaan tällainen sääntö kertoo meille ”jotakin universaaliala tietyn ehdon alla.”⁴²⁷ Esimerkissä tämä ehto viittaa ”yhdistelmän” hyväksymiseen, minkä jälkeen alipremissi väittää sen koskevan kappaleita, joka antaa oikeuden päätelmän vetämiseen: kaikki kappaleet ovat muuttuvia. Allisonin mukaan tämä mahdollistaa sen ymmärtämisen, miksi ”säännön ehto on [...] välitermi, ’jokin kolmas’, joka yhdistää universaalien säännön partikulaariseen, johon sitä on sovellettu johtopäätöksessä.”⁴²⁸

Tämän jälkeen Allison tekee kuitenkin välittömästi selväksi, että Kant tuskin olisi toivonut, että kategorioiden sovellettavuutta ilmiöihin tulkittaisiin osana syllogistisen päättelyn

⁴²² Allison, 2004, 213. Otan tässä annettuna kysymyksen, että *Dialektiikan* eksplikoimat käsitteet ovat jo esiintyneet itse asiassa *Skematismia* aiemmin. Allison perustelee asiaa lisäksi viittaamalla Kantin *Logiikan luentoihin* (§58), minkä kautta Allison tuo esille epäsuorasti sen pointin, että Kant olettaa aikansa lukijoiden osaavan automaattisesti tavata subsumption vakiintuneita merkityksiä.

⁴²³ Kant, A 330–331/B 386–387

⁴²⁴ *ibid.*

⁴²⁵ *ibid.*

⁴²⁶ Allison, 2004, 213

⁴²⁷ Kant, A 330/B 387

⁴²⁸ Allison, 2004, 213

konstruointina. Tällainen ”konstruktio” johtaa itse asiassa järjen metafyyysiin harhoihin, jolloin se yrittää saavuttaa loogisella järkeilyllä tietoa olioista sinänsä. Allisonin mukaan ”tällainen analogia” päättelyyn korostaa ainoastaan ”partikulaarista ongelmaa”, joka syntyy yrityksestä ymmärtää, ”miten tällainen soveltaminen on mahdollista.”⁴²⁹ Tämä ongelmaa koskee siis sitä, miten kaksi ”täydellisen heterogeenista” elementtiä, eli kategoria ja intuitio, on mahdollista yhdistää toisiinsa. Vaikka kategorioilla ei ole *suoraa* intuitiivista vastinetta niin kuin empiirisillä ja matemaattisilla käsitteillä, me muistamme silti *Deduktion* tulosten perusteella, *että* ne sisältävät suhteen intuition ja täten ilmiöihin. Tämän vuoksi Allisonin tulkitsee Kantin ilmaisevan sitaatissa ”siis”-sanon käytöllä syllogistista analogiaa, ”jonka perusteella” (mithin) meidän on ajateltava, että ”kategoriaa *sovelletaan* ilmiöihin” samankaltaiseksi prosessiksi niin kuin järkeily toteutuu analogisesti syllogistisessa päättelyssä. Jälkimmäisessä ”pääpremissin ilmaisevan säännön yhteys instanssiin, johon sitä on sovellettu johtopäätelmässä, on perustettu instanssin subsumointiin säännön ehdon alle.”⁴³⁰ Eli Allisonin tulkinnassa tämä tarkoittaa sitä, että me tarvitsemme kategorioiden yhteydessä yhtäläillä jotakin, joka on analoginen ”säännön ehdolle” tai syllogismin välitermille, jonka alle ilmiöt on mahdollista subsumoida. *Skematism*in kolmannessa kappaleessa Kant nimittää ”tätä välittävää representaatiota” tai jotakin kolmatta ”*transsendentaaliseksi skeemaksi*”.⁴³¹

7.0. Transsendentaaliset skeemat ajan transsendentaalisina määreinä

Edellinen kappale loppui ”transsendentaalisen skeeman” löytymiseen. Tämä käsite johtaa kuitenkin meidät välittömästi uusiin vaikeuksiin, sillä Kant ei tunnu antavan sille vain yhtä määritelmää, vaan tämä ilmaus tuntuu asettuvan pikemminkin hänen jatkuvan uudelleen tulkinnan kohteeksi. Rajoitan kuitenkin asian tarkastelemisen *Skematismi*n ja jätän huomioimatta, miten tämä käsite kokee *Kritiikin* edetessä pientä hienosäätöä. Tästä huolimatta skeeman päämerkitys ei muutu Allisonin mukaan enää *Skematism*in jälkeen.⁴³² Vaikka se koskee Allisonin mukaan transsendentaalisen

⁴²⁹ *ibid.*

⁴³⁰ *ibid.*

⁴³¹ Kant, A 138/B 177

⁴³² Allison, 2004, 214–215

skeeman määrittämistä ”ajan transsendentaaliseksi määreeksi” (eine transzendente Zeitbestimmung), Kant antaa skeemalle kahdeksan eri vaihtoehtoa:

1. ”Jokin kolmas” tai ”välittävä representaatio”, joka on ”yhtäältä homogeeninen kategorian ja toisaalta ilmiön kanssa ja joka tekee mahdolliseksi ensimmäisen soveltamisen jälkimmäiseen.” Samassa yhteydessä Kant väittää, että tämän representaation ”täytyy olla puhdas” (abstrahoituna kaikesta empiirisestä) ja vielä ”yhtäältä *intellektuaalinen* ja toisaalta *aistinen*.” (A 138/B 177)
2. ”Ajan transsendentaalinen määre”, joka on ”homogeeninen *kategorian* (joka konstituoii sen ykseyden) kanssa sikäli kuin se [eli skeema] on *universaali* ja perustuu *a priori* sääntöön.” Toisaalta se on ”homogeeninen *ilmiön* kanssa sikäli kuin se on aikana sisällynyt moninaisuuden jokaiseen empiiriseen representaatioon.” (A 138–139/B 177–178)
3. ”Aistisuuden formaalina ja puhtaana ehtona, johon ymmärryksen käsitteen käyttö on rajoitettu”. (A 140/B 179)
4. ”Vain puhtaana synteessä, jonka mukaisesti ykseyden sääntö [on] yhdistynyt käsitteeseen ylipäänsä, jonka kategoria ilmaisee”. (A 142/B 181)
5. ”Kuvittelukyvyyn transsendentaalisena tuotoksena, joka koskee sisäisen aistin ylipäänsä määrettä, sen oman muodon (ajan) ehtojen mukaan suhteessa kaikkiin representaatioihin, sikäli kuin ne ovat yhdistettyjä *a priori* yhdessä käsitteessä apperseption ykseyden mukaisesti.” (A 142/B 181)
6. ”Minään muuna kuin sääntöjen mukaan tapahtuvana *ajan määreenä a priori*.” (A 145/B 184)
7. ”Tosina ja ainoina ehtoina, jotka tuottavat niiden [ymmärryksen puhtaiden käsitteiden] suhteen objekteihin [ja antavat niille] täten *merkityksen*”. (A 146/B 185)
8. ”Varsinaisesti vain fenomeenina, tai erään kohteen aistisena käsitteenä, yhtäpitävyydessä kategorian kanssa”. (A 146/B 186)

Huolimatta siitä, että Kant painottaa skeemaa monella eri tavalla, Allison paikantaa sen ensisijaisen merkityksen toiseen (2) vaihtoehtoon, jonka ”Kant esittää ratkaisuksi transsendentaalisen subsumption” *mahdollisuudelle*.⁴³³ Kyse ei ole siis vielä aktuaalisesta subsumptiosta, jota Kant käsittelee *Analogioissa*, vaan hänen projektin sisäisestä osasta, joka tekee mahdolliseksi kategorioiden aistisen ilmaisemisen. Vaikka Allison tunnustaa samalla, että skeeman

⁴³³ Allison, 2004, 214–215

määrittäminen ”ajan transsendentaaliseksi määreeksi” ei muodosta pysyvää määritelmää, se luonnostelee kuitenkin osuvasti skeemaa välittävänä funktiona. Tämä tulee esille Kantin sanoissa ensinnäkin siinä, että ”kategoria konstituoii skeeman ykseyden” ja skeema ”perustuu *a priori* sääntöön”. Toiseksi, koska ”ajan transsendentaalisessa määreeissä” on kyse ajan määrittämisestä, skeeman täytyy yhdistyä aistisuuteen (intuition muotona) ja sen myötä kuvittelukykyyn ja sen figuratiiviseen synteisiin (formaalina intuition). Kun nämä puolet tuodaan yhteen, skeemaa voidaan luonnostella figuratiivisen synteessin säännönmukaiseksi tuotokseksi, jota Kant nimittää ”kuvittelukykyyn transsendentaaliseksi tuotokseksi”. Keskeistä tällaisessa kuvittelukykyyn tuotoksessa on se, että ”se esittää ei-diskursiivisella tavalla samaa ykseyden muotoa, joka on ilmaistu diskursiivisesti kategoriassa.”⁴³⁴

Allisonin mukaan skeeman (2):n luonnehdinnan hyvä puoli ei ole vain siinä, että se täyttää kaikki transsendentaalisen skeeman asettamat ehdot välittävänä representaationa, vaan se on myös yhteensopiva Kantin muiden luonnehdintojen kanssa.⁴³⁵ Niistä (1):ssa ja (7):ssa Kant on kiinnostunut pikemminkin luonnostelevaan skeemaa siltä kantilta, mitä tällainen funktio tekee kuin mitä se on, kun taas (6) ja (2) ovat lähes synonyymisiä. Jotta me voimme ymmärtää täten tarkemmin sen, miten skeema tekee transsendentaalisen subsumption mahdolliseksi, meidän on kiinnitettävä huomio siihen, miten (2):n vaihtoehto yhdistyy (3):een, (4):een ja (5):een. Niissä kaikissa Kant painottaa sekä transsendentaalisen skeeman funktiota aistisuuden *a priori* ehtona, skeeman yhteyttä sisäiseen aistiin että kuvittelukykyä skeeman lähteenä. Käsittelen (8):tta vaihtoehtoa tämän luvun lopussa.

Kun pysähdymme hetkeksi näiden skeeman luonnehdintojen pariin, niissä saattaa muistua mieleen Kantin käsitys formaalista intuitionista. Myös se muodostaa eräänlaisen hybridin ilmauksen, joka sisältää itseensä sekä aistisia että intellektuaalisia ominaisuuksia. Yhtäältä se on intuition aistisuuden ehtojen alainen ja toisaalta figuratiivisen synteessin määreenä kategorioiden alainen. Allisonin mukaan tämä yhteys ei ole sattumaa, vaan ajan transsendentaalista määrettä pitää tulkita juuri nimenomaisesti formaalina intuition.⁴³⁶ Kant toimii itse asiassa eksplisiittisesti juuri tällä tavoin sekä toisessa että kolmannessa *Kritikissä*.⁴³⁷

Jotta ajan transsendentaalisen määreen ja formaalin intuition välinen yhteys voidaan osoittaa eikä siinä ole kyse pelkästä arvauksesta, Allison jakaa tarkastelun kolmeen osaan.⁴³⁸ Hän aloittaa siitä, mitä Kant tarkoittaa yleisesti ”intuition määrittämisellä”, ja siirtyy siitä toiseksi siihen,

⁴³⁴ *ibid.*

⁴³⁵ *ibid.*

⁴³⁶ Allison, 2004, 215–216

⁴³⁷ KpV 5: 68; 195 & KU 5: 351; 225

⁴³⁸ Allison, 2004, 216

mitä ”ajan määrittäminen” tarkoittaa. Tämän jälkeen hän siirtää huomion skeeman varsinaiseen merkitykseen, eli miten aikaa voidaan määrittää ”transsendentaalisesti”. Aloittaaksemme empiirisellä tasolla: ”Intuition määrittäminen” tarkoittaa jonkin havainnon esittämistä partikulaarisena kohteena, joka perustuu kuvittelukyvyyn ”tulkitsevaan” funktioon. Siinä havainnon sääntö ohjaa aistisisällön tiedostamista ilman, että havainnon kohde on ilmaistu diskursiivisesti. Tämä ei kiellä kuitenkaan jälkimmäisen mahdollisuutta. Esimerkiksi pöydän representaatio muuttuu diskursiiviseksi sikäli kuin sitä määritetään vain laajemmin arvostelmassa vaikkapa objektiksi, joka kannattaa kirjojani.

”Ajan määrittäminen” sopii Allisonin mukaan tähän malliin, kunhan me huomioimme tämän asian yhdellä rajoituksella.⁴³⁹ Rajoitus juontaa juurensa ajan puhtaasta, formaalista luonnosta, joka sulkee pois mahdollisuuden, että aika voitaisiin asettaa havainnon kohteeksi. Sitä ei ole mahdollista määrittää välittömästi niin kuin empiirisessä intuitiossa annettua kohdetta, vaan se muodostaa pikemminkin formaalin ehdon, joka mahdollistaa representaatioiden asettamisen mielessä. Kaikki ilmiöt tai representaatiot ovat annettuja sisäisessä aistissa. Kun siis määritän olioita ajassa, aika on määritetty epäsuorasti sitä kautta, että ilmiöiden ajalliset suhteet jäsentyvät ajassa. Kyse on siis toisin sanoen ilmiöiden asettamisesta tiettyyn ajalliseen suhteeseen (a-b eikä b-a) eikä – niin kuin empiirisen intuition määrittämisessä – siitä, miten oliot paljastuvat tietynlaisiksi oleviksi. Tällöin huomioni ei ole esimerkiksi kirjan havainnoinnissa sen satunnaisten havaintojen seuraannossa, vaan fokusoin havainnon pikemminkin tämän seuraannon tuottavaan aktiin. Vaikka tällainen akti on kuvittelukyvyyn aktina säännönmukainen, se jää kuitenkin siinä mielessä subjektiiviseksi, että se ei sisällä *arvostelmaa* havainnon osien objektiivisesta järjestyksessä ajassa. Vaikka tällaisen aktin sisältö määrittyy tällöin kontingenttien empiiristen tekijöiden toimesta, tästä ei silti seuraa, että niiden havaitsemista järjestävä muoto olisi kontingentti. Tämä perustuu siihen, että empiirisen tietoisuuden muoto pitää ymmärtää kuvittelukyvyyn transsendentaalisten ehtojen alaisena. Tämän vuoksi Allison sanoo, että tällaisessa säännönmukaisuudessa on kyse ”ilmiöiden relatiivisesta ajallisesta tilasta”.⁴⁴⁰

Jotta ajan määrittämisen tarkasteleminen ei jäisi puutteelliseksi, sitä on syytä tarkastella kuvittelukyvyyn fokusoivan aktin lisäksi sillä tavalla, miten kuvittelukyky generoi tuotoksensa (eli skeeman). Asian keskiö on seuraavassa: sikäli kuin mieli suuntautuu sen representaatioihinsa, ”se muodostaa niistä representoituja objekteja”.⁴⁴¹ Tällaisia mentaalisia

⁴³⁹ *ibid.*

⁴⁴⁰ *ibid.*

⁴⁴¹ Allison, 2004, 284

objekteja nimitetään myös subjektiivisiksi objekteiksi.⁴⁴² On kuitenkin tärkeää painottaa, että tässä vaiheessa, jossa representaatioista on tuotettu jo objekteja, on tarkemmin kyse vain tämän prosessin ”jälkimmäisestä vaiheesta”.⁴⁴³ Sitä ”edeltävässä vaiheessa” annetut representaatiot viittaavat vain määreettömään objektiin. Tämä tarkoittaa transsendentaalisen skeeman muodostamisessa sitä, että sen sijaan, että havainnoisin kirjaa satunnaisten havaintojen seuraannossa, muodostan tästä seuraannosta itsestään oman objektini. Tällaisena ”toisen tason” – tai transsendentaalisen reflektion – aktina diskursiivinen intellekti on oletanut *a priori* ulkoisen kokemuksen mahdollisuuden ja täten samalla transsendentaalisen kuvittelukyvyyn synteetin, joka muodostaa kaiken kokemuksen transsendentaalisen ehdon. Tätä aktia seuraavassa jälkimmäisessä vaiheessa kuvittelukyvyyn aktia ei ymmärretä kuitenkaan enää ikään kuin pysäytettynä vaan aktiivisena, sillä se muodostuu fokusoivasta aktista, joka pyrkii ”paikantavalla” (aufsuchen) aktiiviteetilla muodostamaan representaatioista sisäisen aistin objektin.

Jotta me voimme ymmärtää jälkimmäisen prosessin, meidän pitää Allisonin mukaan kiinnittää huomio Kantin ”itse-affektioon” sisäisen kokemuksen konstituovana ehtona.⁴⁴⁴ Allisonin mukaan ”subjektiiviset objektit ovat siinä mielessä itse-affektin tuotoksia, että mieli voi muodostaa representaatioista objektin vain ja ainoastaan siinä [in] ja sen avulla [durch].”⁴⁴⁵ Tämä perustuu seuraavaan argumenttiin: koska aika muodostaa sisäisen aistin muotona representaatioiden ilmenemisen muodon, tästä seuraa, että sen täytyy tarkoittaa myös muotoa, jossa kuvittelukyvyyn aktiiviteetin tuotokset ilmenevät tietoisuudelle sisäisessä kokemuksessa. Tätä ei pidä silti tulkita niin, että itse-affekti asettaisi ajan toisten representaatioiden moninaisuuteen. Asia on pikemminkin päinvastoin eli niin, että näiden representaatioiden ilmenemisen ajallinen muoto rajoittaa jo itsessään kuvittelukyvyyn aktiiviteettia. Koska aika muodostaa sisäisen aistin muotona rajan, jota diskursiivinen arvostelu ei voi ylittää, ajan määrittäminen ei voi koskea olioiden ontologista eksistointia, vaan skeeman eksistenssi määrittäminen suhteessa rajoittamattoman ajan kolmeen ulottuvuuteen. Guyerin tulkinta edustaa ajan ontologista eksistointia.⁴⁴⁶

Tätä kautta me voimme siirtyä viimeiseen kohtaan, eli mitä ”ajan transsendentaalinen määrittäminen” tarkoittaa.⁴⁴⁷ Koska sisäisen aistin määrittäminen tapahtuu apperseption ykseyden mukaisesti, voimme päätellä tästä, että ajan transsendentaalinen määrittäminen on ymmärryksen *a priori* sääntöjen alainen. Tämän vuoksi Kant sanoo, että kategoriat konstituivat ykseyden ajan

⁴⁴² Allison, 2004, 279

⁴⁴³ Allison, 2004, 284–285

⁴⁴⁴ *ibid.*

⁴⁴⁵ *ibid.*

⁴⁴⁶ Guyer (1987, 175 n. 16) vastaa Allisonille takaisin, että tällä ”rekonstruktioilla” Allison ei onnistu tuomaan esille aktualisuuden ja välttämättömyyden skeemojen välistä eroa (vrt. Kant, A 145/B 184). Allison ei anna tähän suoraa vastausta.

⁴⁴⁷ Allison, 2004, 216

transsendentaaliselle määreelle. Koska kategoristen määreiden erityispiirre tulee esille episteemisenä ehtona niiden objektivovassa funktiossa, voimme päätellä tästä, että ajan transsendentaalinen määrittäminen tarkoittaa tarkemmin ajan objektivointia. Me voimme kuitenkin unohtaa sen suhteen kaikki päätelmät ajan ontologisesta järjestyksestä, sillä kantilaisessa objektivoinnissa on kyse pikemminkin olioiden ajallisten suhteiden intersubjektiiivisesta validiudesta. Se pätee kaikille subjekteille, jotka ovat inhimillisen aistisuuden muotojen alaisia.

Vaikka ajan transsendentaalinen määre ei muodosta Allisonin mukaan ”vielä arvostelmaa”, siinä on kyse ”enemmästä kuin tulkinnasta”, joka sallii toisten vaihtoehtojen mahdollisuuden.⁴⁴⁸ Suhteellisuuden kielto seuraa siitä, että kuvittelukyvyyn tuotos on kategorioiden alainen, vaikka tällainen tuotos ei ilmaise käsitteellistä välttämättömyyttä. Tästä huolimatta Allisonin väite siitä, että se ei muodosta ”vielä” arvostelmaa, pitää tulkita samalla siten, että kuvittelukyvyyn tuotos sisältää suhteen arvostelukykyyn. Tällä hän ei tarkoita kuitenkaan vielä ilmiöiden aktuaalista subsumointi kategorioiden alle, vaan kuvittelukyvyyn tuotos muodostaa ”ennakkoehdon mille tahansa arvostelmalle ajan objektiivisista suhteista”.⁴⁴⁹ Kyse on vain ja ainoastaan varmuudesta, jonka mukaan kategorioita on *mahdollista* soveltaa ilmiöihin, jotka ovat ajassa.

Tarkastelun konteksti muuttuu kuitenkin monimutkaisemmaksi, kun siirrämme huomion ajan representaatioon itseensä, koska sitä ei ole mahdollista havaita. Vaikka hyväksyisimme transsendentaalisen ajan määreen operoivan epäsuorasti samalla tavalla kuin sen empiirinen vastine ja määrittävän ilmiöiden ajallisia suhteita, jätämme avoimeksi kysymyksen siitä, mihin ilmiöt viittaavat transsendentaalisesti. Vaikka ne viittaavat empiirisessä mielessä jokapäiväisen kokemuksen kohteisiin, ilmiöiden transsendentaalinen tarkasteleminen ei voi perustua representaatioiden seuraannon subjektiiviseen järjestyksen esittämiseen. Tämä perustuu siihen, että empiirinen tietoisuus havaitsee representaatioiden subjektiivisen seuraannon, mutta se ei havaitse koskaan tapahtumien objektiivista järjestystä. Eli huolimatta siitä, että havaitsen esimerkiksi biljardipallojen törmäämisen ajallisen seuraannon, tällainen subjektiivinen seuraanto ei esitä tätä törmäystä niin, että se koskisi jotakin pysyvää objektia niin kuin arvostelun akti. Havainnossa representaatioita pelkästään yhdistetään toisiinsa ilman, että esitän diskursiivista väitettä, että niiden välillä on jokin välttämätön yhteys.

Tämä suuntaa huomion siihen, miten ilmiöitä on *mahdollista* järjestää objektiivisesti ajassa. ”Kriittinen” vaihtoehto ratkaisee tällaisen ongelman siten, että se muotoilee sen uusiksi. Tämä tapahtuu siten, että se erottaa ajan subjektiivisen ja objektiivisen järjestyksen toisistaan yksien

⁴⁴⁸ *ibid.*

⁴⁴⁹ *ibid.*

ja samojen ”ilmiöiden valtakunnassa”.⁴⁵⁰ Vaikka niiden objektiivista järjestystä ei voida intuitoida niin kuin subjektiivista, tämä ei sulje pois vaihtoehtoa, että ajan objektiivista järjestystä voidaan ajatella. Tällainen transsendentaalinen järjestys eroaa empiirisestä järjestyksestä siten, että ilmiöt eivät sisällä siinä enää suhdetta ”objektiin ylipäänsä” vaan pikemminkin sen ”ajalliseen vastineeseen”, jota Kant nimittää ”ajaksi ylipäänsä”.⁴⁵¹ Subjektiivisesta järjestyksestä käy esimerkkinä arvostelma: ”Kun aurinko paistaa kiveen, tämä lämpenee.” En esitä vielä esimerkkiä ajan objektiivisesta järjestyksestä, koska tällaiset arvostelmat viittavat Allisonin skeema-arvostelmiin, joita käsittelen seuraavassa luvussa. Mutta siinä, missä ilmiöiden yhdistyminen tapahtuu ”objektissa ylipäänsä” diskursiivisten sääntöjen mukaan, ”ajassa ylipäänsä” ilmiöitä jäsennetään ajallisesti niiden sääntöjen perusteella, jotka ilmaisevat kategorioiden ajallisia vastineita. Tällaisessa kontekstissa aika on ymmärretty ”kaikkien meidän aistikohteidemme ylipäänsä puhtaaksi kuvaksi”.⁴⁵² Puhdasta kuvaa voi ajatella analogiseksi newtonilaiselle puhtaalle tyhjiölle, joka on abstrahoitu kaikista empiirisistä piirteistä. Aistisuuden *a priori* rakenteen vuoksi aikaa ei pidä silti tulkita niin, että kyse olisi sen tyhjistä muodosta. Kun se on ymmärretty ”reaalisena” tai ”täyttyneenä” (erfüllt), ajan sisältö muodostuu siitä, ”mikä vastaa ilmiöissä niiden aistimusta”.⁴⁵³ Tällaista puhdasta sisältöä Kant nimittää ”kaikkien olioiden, olioina itsessään (oliomaisuuden, reaalisuuden), transsendentaaliseksi aineeksi”.⁴⁵⁴ Esitän kuitenkin vasta seuraavassa luvussa, miten tällainen ”transsendentaalinen aines” voi ilmaista ajallisen termin intuitiossa sitä, mitä sitä vastaavassa puhtaassa käsitteessä on ajateltu.⁴⁵⁵ Tällaisessa metodologisessa analyysissä on keskeistä se, että se kääntää huomion arvostelman loogisesta funktiosta tämän arvostelman muodon ”ontologiseen soveltamiseen”.⁴⁵⁶ Arvostelman ontologinen vastinparin muodostetaan siten, että arvostelman muoto ”projisoidaan objektiksi”.⁴⁵⁷

Ennen kuin tarkastelu voidaan siirtää seuraavaan lukuun, meidän on tarkasteltava vielä sitä, mitä Allison tarkoittaa ajan transsendentaalisen määreen ja formaalin intuition välisellä yhteydellä. Jos vertaamme edellisessä luvussa esitettyä käsitystä ajan transsendentaalisesta määreestä, huomaamme välittömästi sen, että formaali intuitio ei tarkoita transsendentaalisen skeeman yhteydessä samaa kuin geometrisen skeeman. Tästä huolimatta näillä skeemoilla on

⁴⁵⁰ Allison, 2004, 233

⁴⁵¹ Allison, 2004, 217. ”Aika ylipäänsä” esiintyy käsitteenä jo *Deduktiossa* (B 163).

⁴⁵² Kant, A 142/B 182

⁴⁵³ Kant, A 143/B 182

⁴⁵⁴ *ibid.*

⁴⁵⁵ Tämä tulkinta eroaa Longuenessen tulkinnassa (1999, 298 f.) siten, että Longuenesse esittää vasta transsendentaalisen aineksen avulla kategorioiden realisoitumisen. Työssäni tällainen subjektiivinen perspektiivi on osoitettu aiemmin modaliteettien avulla.

⁴⁵⁶ Allison, 2004, 151

⁴⁵⁷ Allison, 2004, 149

yhteistä se, että ne sisältävät käsitteiden formaaleja piirteitä, jotka täyttävät universaaliuden ja välttämättömyyden vaatimuksen. Ne eroavat toisistaan kuitenkin siinä, että geometrisen skeeman määrätyt piirteet ovat ajan ja avaruuden formaaleja piirteitä, kun taas ajan transsendentaaliset määreet ovat ”ajassa olevien *olioiden* määreitä”.⁴⁵⁸ Vaikka tällaisia olioita itsessään ei voida konstruoida ajassa ja avaruudessa havaittavaksi, tämä ei sulje pois sitä vaihtoehtoa, että ajan transsendentaaliset määreet voivat toimia ”*funktionaalissa* mielessä formaaleina intuitioina”.⁴⁵⁹ Tämä perustuu siihen, että niitä pitää ajatella – niin kuin aikaa ja avaruutta – intuition eikä objektien ajattelun ehtoina. Kant painottaa tätä puolta ajan transsendentaalisesta määreestä edellä esitetystä listassa vaihtoehtoissa (3), (4) ja (5). Erityisesti vaihtoehdossa (3) tämä tulee esille ”aistisuuden formaalina ja puhtaana ehtona, johon ymmärryksen käsitteen käyttö on rajoitettu”. Myöskään (8):s luonnehdinta transsendentaalisesta skeemasta ei ole ristiriidassa sen kanssa, vaikka se luonnostelee skemaa ”varsinaisesti vain fenomeeninä, tai erään kohteen aistisena käsitteenä, joka on yhtäpitävä kategorian kanssa”. Tämä perustuu siihen, että ”aistinen käsite” ei viittaa mihinkään muuhun kuin käsitteen aistiseen esitykseen, joka tarkoittaa skemaa.

8.0. Skeema-arvostelmien ongelma sekä relaation kategorioiden ja niiden skeemojen välinen yhteys

Seuraavaksi on aika siirtyä *Skematism*in viimeiseen osioon, joka alkaa luvun kahdeksannesta kappaleessa. Tämä suuntaa tarkastelun skeemojen ja kategorioiden välisen yhteyden oikeuttamiseen ”skeema-arvostelmien” avulla. Tätä aiemmissa kappaleissa Kant on tarkastellut empiiristen ja matemaattisten käsitteiden skeemoja, transsendentaalisten skeemojen tarvetta ilmiöiden subsumoinnissa ja näiden skeemojen luontoa ajan transsendentaalisina määreinä. Kahdeksannesta kappaleesta eteenpäin Kant päättää kuitenkin siirtyä yleiseltä tasolta partikulaariselle ja hän alkaa eritellä kategorioiden partikulaarisia skeemoja. Hän siirtyy tähän teemaan seuraavien sanojen saattamana:

⁴⁵⁸ *ibid.*

⁴⁵⁹ *ibid.*

Sen sijaan, että pysähtyisimme nyt analysoimaan kuivasti ja tylsästi, mitä ymmärryksen puhtaiden käsitteiden transsendentaaliset skeemat vaativat ylipäänsä, me voimme esittää ne pikemminkin kategorioiden järjestyksen ja niiden yhdistymisen mukaan.⁴⁶⁰

Pyrin osoittamaan tämän kappaleen merkittävyyden Kantin argumentissa, vaikka se saattaa näyttää aluksi merkityksettömältä. Tällainen lukutapa⁴⁶¹ voi herätä seuraavasta päätelmästä: kun Kant kuvailee tehtävää ”kuivaksi ja tylsäksi”, lukija voi ajatella, että Kant yrittää ikään kuin vitsikkäästi kiertää tarvetta sen argumentin esittämisestä, miten kategoriat yhdistyvät niiden erityisiin skeemoihin eli ajan transsendentaalisiin määreisiin, ja ajattelevan sen sijasta, että pelkkä skeemojen listaaminen tyhjentää tämän ongelman. Tämän jälkeen hän esittää kahdeksan skeeman listan 12:lle eri kategorialle.⁴⁶² Kun Kantin sitaatti suhteutetaan siihen tärkeään merkitykseen, jonka suhteen transsendentaalisia skeemoja on analysoitu kategorioiden aistisen soveltamisen mahdollisuuden ehtoina, Kantin kielenkäyttö ei voi olla herättämättä kysymystä, onko meidän oletettava skeemojen ja kategorioiden välinen yhteys annettuna vai voidaanko se oikeuttaa.⁴⁶³ Allison tulkitsee, että asia on oikeutettavissa ”skeema-arvostelmien” avulla. Hän viittaa niillä kahdeksaan eri skeeman määritelmään, jotka Kant esittää.

Jotta Allison voi osoittaa väitteensä pätevyyden, hän jakaa ongelmakentän kahteen osaan.⁴⁶⁴ Aluksi hän käsittelee yleisellä tasolla sitä, miten kategoriat ja skeemat vastaavat toisiaan. Tämä saa Allison viittaamaan *Deduktion* tuloksiin, jotka ovat osoittaneet kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteessin avulla tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välisen yhteyden. Tämän lisäksi hän käsittelee tässä osiossa yleisiä huomioita metodologiasta, jotka mahdollistavat siirtymisen seuraavaan osioon. Siinä Allison käsittelee partikulaarisemmalla tasolla relaation kategorioiden ja niiden skeemojen välistä yhteyttä. Tässä osiossa Allison näyttää metodologisella analyysillä, miten skeemojen ja niiden kategorioiden välinen yhteys oikeutetaan.

⁴⁶⁰ Kant, A 142/B 181

⁴⁶¹ Ilmaisuni ensisijaisena tarkoituksena on tuoda esille vastakkainasettelu, joka helpottaa asian jäsentämistä. En tiedä yhtään Kant-tutkijaa, joka todella tulkitsisi asian näin.

⁴⁶² Laskutapa seuraa siitä, että sekä kvantiteetin että kvaliteetin momenteilla on kummallakin vain yksi yhteinen skeeman, kun taas jokaisella kolmella relaation ja modaliteetin momentilla on omansa.

⁴⁶³ Leppäkosken mukaan asiaa ei voida oikeuttaa. Katso hänen metodologisista argumenteista tarkemmin (1993, 235–239). Guyer kritisoi myös Allisonia, että Kant ei pysty osoittamaan skeeman ja kategorian välistä välttämättömyyttä (1987, 175). Allison vastaa tähän kritiikkiin epäsuorasti, kun hän käsittelee skeemojen ja kategorioiden välisen yhteyden oikeutusta.

⁴⁶⁴ Allison, 2004, 218

8.1. Yleinen ongelma

Kun me ”luemme” (lesen)⁴⁶⁵ Kantin ongelman tietyn skeeman ja partikulaarisen kategorian välisestä vastaavuudesta abstraktina metodisena ilmauksena, se ei ”osoita” (deuten) Allisonin mukaan diskursiivisen tiedon kontekstissa mihinkään muuhun kuin ”arvostelmaan”, joka väittää jotakin jostakin.⁴⁶⁶ Koska Kant ”esittää” (darstellen) tämän jälkeen seuraavassa kahdeksassa kappaleessa aina skemaattisen vastineen kategorialle, Allison nimittää jokaisen kappaleen esittämää väitettä skeema-arvostelmaksi.

Koska skeema-arvostelmat muodostavat Allisonin ilmaisun eikä sitä esiinny Kantilla, tämä herättää kysymyksen siitä, minkälaisista arvostelmista niissä on kyse. Hänen mukaansa meidän ei tule kuitenkaan päätellä yllä olevan sitaatin ”analyysi”-sanan käytöstä, että ne olisivat ”analyttisiä” tai tiettyyn päämäärään tarkoitettuja ”stipulatiivisia” määritelmiä.⁴⁶⁷ Analyttisiä ne eivät ole sen vuoksi, että niissä ei ole kyse ajattelun objektien vaan intuition ehdoista. Stipulatiivisia nämä arvostelmat eivät ole puolestaan siksi, että pelkkään tarkoitusperään vetoaminen tekisi koko kysymyksen kategorian ja skeeman välisestä yhteydestä mielivaltaiseksi: pelkkä päämäärä ei oikeuta metodologista menettelytapaa. Tämän lisäksi tällaiset arvostelmat eivät ole synteettisiä *a posteriori*, koska kategorian ja skeeman välinen yhteys ei voi perustua kokemukseen. Tällainen väite on ristiriidassa niiden molempien *a priori* luonnon kanssa. Näiden eliminaatioiden kautta jäljelle jää vain vaihtoehto, että skeema-arvostelmat ovat synteettisiä arvostelmia *a priori*.⁴⁶⁸ Tällainen arvostelma sisältää itseensä sekä puhtaan intuition että ymmärryksen kategorian.⁴⁶⁹

Allisonin mukaan skeema-arvostelmia ei pidä identifioida kuitenkaan Kantin varsinaisiin synteettisiin arvostelmiin *a priori*, jotka viittaavat puhtaan ymmärryksen periaatteisiin.⁴⁷⁰ Jälkimmäiset viittaavat (*Postulaatteja* lukuun ottamatta) mahdollisen kokemuksen ehtoina inhimillisen kokemuksen kohteiden välttämättömiin lainalaisuuksiin. Skeema-arvostelmat eroavat niistä siten, että ne eivät ole objektiivisia vaan ne viittaavat pikemminkin ”subjektiivisiin (aistisiin) ehtoihin, jotka tekevät mahdolliseksi käsitteiden soveltamisen todellisuuteen.”⁴⁷¹ Ne ilmaisevat havainnon eivätkä kokemuksen transsendentaalisen mahdollisuuden ehtoja. Käsittelen kuitenkin vasta seuraavassa luvussa tarkemmin kysymystä siitä, miksi synteettisten *a priori*

⁴⁶⁵ Ks. tarkemmin siitä, miten Kant lukee ”luontoa kirjana” (Makkreel, 1990, 33–39).

⁴⁶⁶ Allison, 2004, 219

⁴⁶⁷ *ibid.*

⁴⁶⁸ Leppäkosken mukaan skeemoja pitää ajatella pikemminkin synteettisten arvostelmien *a priori* ehtoina kuin erillisenä arvostelmaluokkana (1993, 240–259). Allison tulkitsee ne molemmissa merkityksissä.

⁴⁶⁹ Ks. tarkemmin Allison, 2004, 95

⁴⁷⁰ Allison, 2004, 219

⁴⁷¹ *ibid.*

arvostelmien erottaminen kahteen eri jäseneen ei ole ristiriidassa sen kanssa, että ymmärryksen periaatteet olettavat skeemat niiden mahdollisuuden ehtoikseen.

Vaikka juuri esitetyt pohdinnat ovat hyödyllisiä skeema-arvostelmien ymmärtämiseksi, ne ovat jättäneet auki kysymyksen niiden ”deduktiosta”. Ilman sitä me emme tiedä, miten kategorioita voidaan soveltaa ilmiöihin *a priori*. Allison jakaa tämän kysymyksen kahteen osaan: ensinnäkin meidän on osoitettava tällaisten arvostelmien yleiset mahdollisuuden ehdot ja annettava toiseksi oikeutus partikulaarisille skeema-arvostelmille.⁴⁷² Niistä edellinen viittaa ”transsendentaalifilosofian” jo tuttuun erityispiirteeseen tieteenä, jonka mukaan ”se voi näyttää yhtä aikaa niiden sääntöjen lisäksi (tai pikemminkin yleisenä ehtona säännöille), jotka ovat annettuja ymmärryksen puhtaissa käsitteissä, *a priori* sen tapauksen, johon tätä sääntöä pitää soveltaa.”⁴⁷³ Miten transsendentaalifilosofia voi näyttää *a priori* tällaisen tapauksen? Kantin mukaan tämä perustuu siihen:

[E]ttä se on tekemisissä käsitteiden kanssa, jotka viittaavat kohteisiinsa *a priori*; täten niiden objektiivista validiutta ei voida osoittaa *a posteriori*, sillä se jättäisi koskematta niiden arvokkuuteen. Pikemminkin sen täytyy osoittaa samaan aikaan niiden yleisten mutta riittävien ehtojen tunnuspiirteisiin, joiden alla kohteet voivat olla annettuja yhtäpitävästi näiden käsitteiden kanssa. Päinvastaisessa tapauksessa niillä ei olisi sisältöä, ja ne olisivat täten pelkkiä loogisia muotoja, eivätkä ymmärryksen puhtaita käsitteitä.⁴⁷⁴

Allisonin mukaan tämä sitaatti on ongelmallinen seuraavasta syystä: sen sijaan, että Kant selittäisi, *miten* transsendentaalifilosofia voi eritellä kategorioiden soveltamisen ehdot, hän näyttää väittävän, että sen täytyy vain pystyä tähän, jotta sen käsitteillä olisi reaalista käyttöä.⁴⁷⁵ Mutta eikö tällainen argumentti muodosta kehäpäätelmää sikäli kuin *Skematismissa* on kyse juuri kategorioiden reaalisen käytön mahdollisuudesta? Allisonin mukaan tällainen päätelmä perustuu liian suppeaan tarkasteluun, joka ei huomioi *Skematismia* suhteessa *Deduktion* tuloksiin, joissa Kant on jo osoittanut kategorioiden roolin tiedon yleisessä immanisaatiossa. Koska kategoriat yhdistyvät kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteesin avulla aikaan sisäisen aistin muotona, tämä antaa yleisen vakuuden, että tiettyä kategoriaa koskeva kuvittelukyvyyn synteesi ”esittää” intuition tasolle sen, mitä tässä kategoriassa on ajateltu. Tämän vuoksi Kant ei koe tarpeelliseksi, että hänen täytyisi

⁴⁷² Allison, 2004, 220

⁴⁷³ Kant, A 135/B 174–175

⁴⁷⁴ Kant, A 135–136/B 175

⁴⁷⁵ Allison, 2004, 220

vielä kertaalleen pysähtyä ”analysoimaan kuivasti ja tylsästi” transsendentaalisten skeemojen yleisiä ehtoja, vaan hän päättää edetä suoraan partikulaaristen skeema-arvostelmien oikeuttamiseen.

Allisonin mukaan pelkkä *Deduktioon* vetoaminen ei selitä vielä *Skematism*in kahdeksatta kappaletta, koska Kant viittaa siinä ”analyysin” (Zergliederung) menetelmään. Tämän viittauksen tekee monimutkaiseksi se, että skeemaa ei voida johtaa deduktiivisesti kategoriasta puhtaalla loogisella menetelmällä, koska se tekisi skeeman ja kategorian välisen yhteyden analyttiseksi.⁴⁷⁶ Keskeistä analyysissa on pikemminkin se, että se johtaa ”synteesiin”.⁴⁷⁷ Koska tämä koskee tarkastelumme kontekstissa kategorioiden ja transsendentaalisten skeemojen välisen yhteyden osoittamista, kyse on sen metodologisesta jäsentämisestä, miten transsendentalinen skeema voi esittää intuition ehtona ”ajallisin termein” sen, mitä sitä vastaavassa puhtaassa käsitteessä on ajateltu.⁴⁷⁸ Tällaista kääntämistä ei pidä silti tulkita niin, että luonnollisen kielen termi käännettäisiin mekaanisesti yhdeltä kieleltä seuraavalle, vaan kyse on pikemminkin siitä, että ”ajatus ’käännetään’ sen luonnollisesta diskursiivisesta muodosta ei-diskursiiviseksi”.⁴⁷⁹

Ennen kuin me voimme alkaa soveltaa tätä ”kääntämistä” seuraavassa osiossa partikulaarisiin tapauksiin, tarkastelun on selvitettävä tarkemmin sitä, minkälaisesta menetelmästä siinä on kyse.⁴⁸⁰ Allisonin mukaan transsendentaalista skematismia voidaan muuten tulkita väärin käyttämällä hyväksi kolmannen *Kritiikin* esteettistä teoriaa.⁴⁸¹ Tulkinnan mukaan käsitteen skematisointi pitää ymmärtää prosessina, joka antaa *empiiriselle* aistikokemukselle ykseyden tai järjestyksen, mikä muodostaa välttämättömän ehdon ajatuksen ja arvostelun säännönmukaisuudelle. Tällainen prosessi on itsessään ei-tiedollinen ja ei-käsitteellinen. Allisonin mukaan tällainen identifiointi on kuitenkin liian vahva, koska se ei erota *käsitteen skematisoinnin* yhteydessä arvostelukyvyn reflektiivistä ja määrittävää puolta toisistaan.⁴⁸² Ensimmäisessä *Kritiikissä* Kant ei puhu kolmannen *Kritiikin* tapaisesti kuvittelukyvyn vapaasta ”leikistä” (Spiel), joka on riippumaton ymmärryksen käsitteellisistä määreistä. Siinä hän käsittelee kuvittelukykyä tarkemmin suhteessa siihen, miten se on kykenevä ”esittämään” sen, mitä on ajateltu jossain erityisessä kategoriassa, ja miten arvostelukyky voi määrittää sisäisen aistin muotoa, jossa kuvittelukyvyn ”esitys” on annettu. Jos tarkastelu ei kiinnitä huomiota näitä asioita skeemojen määrittämisessä, se sivuuttaa sekä Kantin ”menetelmän säännönmukaisen luonnon” että heikentää täten skeema-arvostelmien

⁴⁷⁶ Allison, 2004, 221

⁴⁷⁷ Kant, A 14/B 28

⁴⁷⁸ Allison, 2004, 221

⁴⁷⁹ *ibid.*

⁴⁸⁰ *ibid.*

⁴⁸¹ Tällaista tulkintaa edustaa David Bell (1987). Vrt. KU 5: 287; 167

⁴⁸² Allison, 2004, 221 n. 35

perustaa ”synteettisinä arvostelmina *a priori*.”⁴⁸³ Vaikka Kant viittaa skematismiin tunnetusti ”ihmissielun syvyyksissä olevana salattuna taitona, jonka todellisia operaatioita me pystymme vain vaivoin erottamaan luonnosta ja tuomaan peittelemättömänä silmiemme eteen”, skeemojen *määrittämistä* itsessään ei pidä tulkita metodologisesti samanlaisena ”taitona” kuin sitä kykyä, jonka avulla ne *produsoidaan*.⁴⁸⁴

Tämä asia tulee selkeästi esille Kantin huomiossa, jonka mukaan skeeman ajattelemisessa ei ole kyse pelkästä mielen ei-diskursiivisesta prosessista vaan myös ”metodin representaatiosta” (*Vorstellung einer Methode*).⁴⁸⁵ Ilmauksessa tämä ilmenee genetiivin kaksoismerkityksessä, jossa se tarkoittaa kieliopillisesti sekä *genetivus subjectivusta* että *objectivusta*. Tämän vuoksi Kant viittaa ilmauksella sekä metodologiseen menetelmään, jonka avulla tietty representaatio voidaan tuottaa, että itse metodologiaan, joka on asetettu ajattelun objektiksi. Asian jälkimmäinen puoli perustuu siihen, että me emme voi näyttää, miten skeema tulee intersubjektiiivisesti jaettavaksi, koska se ei muodosta kokemuksen kohdetta vaan se ”eksistoi” vain ja ainoastaan subjektiiivisen havaitsemisen ehtona. Tämä ei kuitenkaan johda subjektivismiin tai relativismiin, koska me voimme osoittaa metodologisessa kontekstissa skeeman subjektiiivisesta luonnosta huolimatta, miten ihmismielen ”kätetty kyky” voi tuottaa tällaisen ei-diskursiivisen representaation. Tämä tarkoittaa sitä, että Kantin käsitys metodista muodostaa mediumin, joka ilmaisee sekä sen, miten skeemojen ei-diskursiivinen luonto on sekä tuotettu että miten ne on eritelty ”lingvistisesti” arvostelun sääntöjen mukaisesti.⁴⁸⁶ Kun ”ajan transsendentaalista määrettä” tarkastellaan siis abstraktista metodologisesti perspektiivistä käsin, ymmärrämme skeeman sekä aistisuuden alaisena ilmenevät että intellektuaalisesti ajateltavat piirteet pelkästään analysoimalla Kantin skeema-arvostelmien sisältämiä termiä. Tämän ”intention” (*Absicht*) täyttäminen tekee mahdolliseksi kategorioiden reaalisen soveltamisen ilmiöihin, jolloin me olemme ymmärtäneet sen, miten skeema ”voi toimia ’säännön ehtona’.”⁴⁸⁷

Jotta me voimme varmistaa, käykö jokin esitys skeeman ehdokkaana, meidän on esitettävä Allisonin mukaan kaksi kysymystä.⁴⁸⁸ Ensinnäkin: voidaanko esitystä tarkastella ”ajan transsendentaalisena määreenä” niin, että ehdotus täyttää ne kriteerit, jotka on eritelty edellisessä luvussa? Toiseksi, täyttääkö ainoastaan se, eikä mikään toinen määritelmä, pätevyyden sen säännön ehtona, joka on ilmaistu tietyssä kategoriassa? Vaikka perusteellinen tarkastelu vaatii, että nämä

⁴⁸³ Allison, 2004, 221

⁴⁸⁴ Kant, A 141/B 180–181. Kant selvittää analyysin ja synteetin keskinäistä metodologista suhdetta ”yleisessä merkityksessä” (A 77–78/B 103).

⁴⁸⁵ Kant, A 140/B 179

⁴⁸⁶ Allison, 2004, 222

⁴⁸⁷ *ibid.*

⁴⁸⁸ *ibid.*

kaksi kysymystä esitettäisiin jokaiselle skeeman ehdokkaalle, Allison rajoittaa tarkastelun relaation kategorioihin ja niiden skeemoihin.⁴⁸⁹ Hän perustelee valintaansa sillä, että hänen tarkastelunsa on rajattu ensisijaisesti tiedon immanisaation kontekstiin, joka saavuttaa huipennuksensa *Analogioissa*. Tämä tarkoittaa sitä, että ymmärryksen periaatteet olettavat relaation transsendentaaliset skeemat mahdollisuuden ehdoikseen. Tämän suhteen kvantiteetin ja kvaliteetin kategoriat nostaisivat esille kysymyksiä, jotka ovat toissijaisia hänen argumentaatioketjussa.⁴⁹⁰ Modaliteetin skeemat hän työntää puolestaan syrjään niiden erikoisen statuksen vuoksi. Tästä huolimatta Allison väittää, että nämä kolme muuta kategorioiden ryhmää eivät ole ristiriidassa hänen perusideansa kanssa, jonka mukaan myös ne pitää tulkita ajan transsendentaalisina määreinä.⁴⁹¹

8.2. *Relaation kategoriat ja niiden skeemat*

Kantin mukaan keskeistä relaation kategorioiden skeemoille on se, että ne koskevat “*ajan järjestystä*”.⁴⁹² Allisonin mukaan tämä tarkoittaa sitä, että niiden funktiona on ”jäsentää ilmiöitä ajassa”.⁴⁹³ Tämä määritelmä antaa positiivisen vastauksen tarkastelun ensimmäiseen kriteeriin, jonka mukaan relaation kategorioiden skeemat käyvät ajan transsendentaalisista määreistä. Koska nämä skeemat jäsentävät ilmiöiden ajallista kestoja ja ajan transsendentaalisissa määreissä on kyse ajassa olevien olioiden välttämättömyydestä piirteistä, relaation kategorian skeemat täyttävät ajan transsendentaalisten skeemojen määritelmän. Tämän vuoksi tarkastelun ”operationaaliseksi kysymykseksi” nousee jokaisen tällaisen kategorian kohdalla, täyttääkö sen skeema sitä aistista ehtoa, joka tekee mahdolliseksi sen säännön soveltamisen ilmiöihin, jota on ajateltu puhtaassa käsitteessä.

Relaation ensimmäinen kategoria viittaa substanssiin, ja sitä ajatellaan puhtaana käsitteenä ”jonkin sellaisen käsitteenä, jota on tarkasteltava aina subjektina eikä koskaan jonkin predikaattina.”⁴⁹⁴ Kun tätä määritelmää verrataan siihen, mistä substanssin skeeman on koostuttava, tässä skeemassa täytyy olla kyse subjektin – eikä minkään muun – ajallisesta mahdollisuudesta. Koska Kant siis määrittää substanssin skeeman ”reaalisen pysyvyydeksi ajassa”, tarkastelun on

⁴⁸⁹ *ibid.*

⁴⁹⁰ Allison, 2004, 222 n. 37

⁴⁹¹ Allison, 2004, 222 n. 39

⁴⁹² Kant, A 145/B 185

⁴⁹³ Allison, 2004, 222

⁴⁹⁴ *ibid* & 148-149

osoitettava, käykö tällainen määritelmä sitä vastaavan puhtaan käsitteen määritelmästä, mikä tekee mahdolliseksi tähän käsitteeseen sisältyvän säännön soveltamisen ilmiöihin.⁴⁹⁵

Allison aloittaa analyysin kysymällä, ”minkä välttämättömän ehdon alla me voimme sanoa jotakin ajallista reaaliseksi subjektiksi tai ominaisuuksien kantajaksi pikemminkin kuin pelkäksi predikaattien loogiseksi subjektiksi?”⁴⁹⁶ Hän aloittaa tulkinnan ehdottamalla, että tällainen vaatimus täyttyy ”uudelleen-identifikaation” käsitteessä. Jotta me voimme tunnistaa esimerkiksi jonkin ihmisen samaksi hänen ikääntymisestä huolimatta, meidän on osattava identifoida jokin ”todellinen subjekti” aina uudelleen. Transsendentaalisessa idealismissa tällainen subjekti ei voi eksistoida oliona sinänsä, vaan subjektin tunnistaminen viittaa johonkin, joka pysyy samana ”annetun ajanjakson lävitse”.⁴⁹⁷ Tästä me voimme päätellä alustavasti, että ainakin relatiivinen pysyvyys on välttämätön ehto sille, että jokin ajallinen voi toimia reaalisenä subjektina, vaikka se ei eksistoisi oliona sinänsä.

Kantin mukaan relatiivinen pysyvyys ei riitä sellaisenaan, koska ”aika itsessään ei muodosta muutoksen kohdetta, vaan muuttuvaisena eksistoiva kuluu siinä.”⁴⁹⁸ Jos reaalisen pysyvyys on siis pysyvyyttä ajassa ja aika on itsessään muuttumaton, niin skeeman substanssi vaatii pysyvyyttä *kaikkina* aikoina pikemminkin kuin tietynä ajanjaksona. Allisonin mukaan keskeistä tällaisen pysyvyyden ymmärtämiselle on se, että me teemme distinktion annetun arvostelman rajoihin eristetyn subjektin käsitteen ja ontologisen substanssin käsitteen välille.⁴⁹⁹ Arvostelman subjektilla on ainoastaan loogista substantiaaalinen, jolloin sillä on substantiaalisuutta annetun arvostelman kontekstissa, mutta se ei saa reaalista vastinetta. Ontologisen substanssin käsitteessä on ajateltu puolestaan entiteettiä, joka on käsitetty ”aina subjektina *jokaisessa* arvostelmallisessa kontekstissa eikä koskaan jonkin predikaattina.”⁵⁰⁰ Allisonin mukaan se eroaa arvostelmallisen subjektin käsitteestä siten, että ontologisen substanssin käsite vaatii ”absoluuttista pysyvyyttä”, jotta sitä voidaan soveltaa ajalliseen oloon.⁵⁰¹

Miten absoluuttinen pysyvyys pitää ymmärtää? Transsendentaalisessa idealismissa se ei voi eksistoida ajan tuolla puolen olevassa ikuisuudessa vaan pikemminkin nykyhetkenä, joka on ymmärretty rajoittamattomasti suhteessa tulevaisuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että immanenti nykyhetki on annettu subjektille *kaikkina* aikoina pysyvänä eikä määrättyinä ajanjaksona. Sen ymmärtämistä voidaan helpottaa wittgensteinilaisella huomiolla, jonka mukaan ihminen voi tuntea

⁴⁹⁵ Kant, A 144/B 183

⁴⁹⁶ Allison, 2004, 222

⁴⁹⁷ *ibid.*

⁴⁹⁸ Kant, A 144/B 183

⁴⁹⁹ Allison, 2004, 223

⁵⁰⁰ *ibid.*

⁵⁰¹ *ibid.*

kuolevansa, mutta hän ei voi elää kuolemaansa. Koska subjekti voi siis ”identifioida” ajan reaalisen pysyvyyden ikuisesti ”uudelleen”, me voimme nähdä alustavasti, että Kantin käsitys absoluuttisesta pysyvyydestä muodostaa vain eräänlaisen laajennuksen aiemmin esitetyle ”uudelleen-identifikaation” käsitteelle. Jos tietyn ajanjakson pysyvyys on ehto, jonka ajallisen olion on täytettävä toimiakseen ominaisuuksien reaalisen kantajana, niin *kaikkina* aikoina säilyvä pysyvyys muodostaa ehdon, jonka sellaisen ajallisen olion on täytettävä, joka voidaan käsittää *aina* subjektina eikä koskaan jonkin predikaattina. Tämä mahdollistaa seuraavan argumentin muodostamisen, joka johtaa substanssin skeeman muodostamiseen:

- 1) Koska käsitys subjektista, joka on käsitettävä *aina* subjektiksi eikä koskaan jonkin predikaatiksi, merkitsee samaa kuin käsitys siitä, että jokin voidaan identifioida aina uudelleen muutoksesta huolimatta,
- 2) ja tällainen uudelleen identifioitavissa oleva tarkoittaa jotakin, joka on absoluuttisesti pysyvää,
- 3) ja koska substanssin skeeman on ilmaistava tällaista ehtoa, joka tekee mahdolliseksi puhtaan kategorian soveltamisen ilmiöön,
- 4) niin substanssin skeeman on ilmaistava ”reaalisen pysyvyyttä ajassa”.

Tämä argumentin perusteella me voimme nähdä, miksi substanssin skeema ilmaisee adekvaatin ajallisen korrelaatin sitä vastaavalle relaation ensimmäiselle kategorialle. Jos tahtoisin Kantin mukaan vaihtoehtoisesti subjektina abstrahoida ”pysyvyyden (joka on eksistointia kaikkina aikoina) pois [substanssin käsitteestä], niin minulle ei jää jäljelle substanssin käsitteestä mitään muuta kuin looginen representaatio subjektista, jota minä yritän realisoida itselleni esittämällä sen jonakin, joka voi tapahtua pelkästään subjektina (eikä jonkin predikaattina).⁵⁰²

Seuraavaksi sovellan hieman lyhyemmässä muodossa vastaavaa analyysia kausaaliiteetin skeemaan. Kant määrittää ”syyn käsitteen” joksikin, joka ”mahdollistaa johtopäätöksen tekemisen yhden olion eksistenssistä jonkin toisen olion eksistenssiin”.⁵⁰³ Tämä perustuu siihen, että syyn käsitteessä on ajateltu sitä, mikä toimii ehtona jollekin toiselle. Koska kausaaliiteetin kategoriassa on ajateltu tätä samaa perustan ja sen seurauksen välistä relaatiota reaalisenä, mikä on annettu hypoteettisen arvostelman loogisessa muodossa, syyn ja ”vaikutuksen” (Wirkung) kausaalinen relaatio muodostaa ”ontologisen vastinosan” syyn ja seurauksen loogiselle relaatiolle.⁵⁰⁴ Tämä tarkoittaa kuitenkin samalla sitä, että arvostelun hypoteettinen relaatio muodostaa välttämättömän ehdon kausaaliseen relaation käsitteelle, koska meillä ei voisi olla

⁵⁰² Kant, A 242–243/B 300–301

⁵⁰³ Kant, A 243/B 301

⁵⁰⁴ Allison, 2004, 224

jälkimmäisen muotoista käsitettä, jos me emme voisi yhdistää kahta propositiota tämän relaation mukaan.

Kausaliteetin skeeman Kant määrittelee puolestaan ”reaaliseksi, josta, kun se on asetettu [...], seuraa aina jotakin muuta.”⁵⁰⁵ Tämän määritelmän esittämistä seuraa kuitenkin mielenkiintoinen yksityiskohta, jota Kant ei toista minkään muun skeeman kohdalla. Hän nimittäin esittää määritelmänsä jälkeen selventävän väitteen, jonka mukaan kausaliteetin skeema ”koostuu moninaisuuden seuraannosta sikäli kuin se on asetettu säännön alaiseksi.”⁵⁰⁶ Vaikka Allison myöntää, että ”Kant pyrkii siinä oletettavasti korostamaan syyn käsitteen skeeman vastakkaisuutta kausaalisen relaation skeeman kanssa”, Allison ei katso tämän vastakkainasettelun syvempää tarkastelua tarpeelliseksi.⁵⁰⁷ Hän perustelee toimintatapaansa sillä, että tarkastelumme kontekstissa huomio tarvitsee suunnata vain kausaliteetin määritelmään, ”joka tarkoittaa juuri säännönmukaisesta seuraantoa”.⁵⁰⁸ Tulkitsen, että Allison sivuuttaa ”syyn skeeman”, koska se viittaa hänelle toissijaiseen perspektiiviin eli subjektiiviseen havaitsemiseen. Tämä perspektiivi ei käsittele ajan objektiivista järjestystä niin kuin kausaliteetin skeema, vaan syyn skeemassa on keskeistä se, että se tekee mahdolliseksi ilmiöissä tapahtuvien muutosten havaitsemisen, kuten veden muuttumista jääksi.⁵⁰⁹

Koska ajan objektiivinen järjestys ei voi asettua havainnon kohteeksi, Allison suuntaa tarkastelun kausaliteettiin ja esittää kysymyksen, ”tuottaako huomio säännönmukaisesta seuraannosta ilmiöihin sovellettavan ehdon”.⁵¹⁰ Tällainen ”seuraanto” ei ole annettu kuitenkaan todellisuuden sinänsä ontologisena piirteenä vaan pikemminkin ”intuition tasolla” sisäisen aistin muodossa, jossa se koskee reaalisen perustan ja sen seurauksen välistä relaatiota. Koska kyse on reaalista eikä loogisesta relaatiosta, tässä relaatiossa on ajateltu sääntöä, joka jäsentää kahden eri tapahtuman välistä eksistentiaalista riippuvuutta. Miten kausaliteetin skeema voi esittää intuition tasolla ajallisen järjestyksen, joka vastaa sen puhtaassa käsitteessä ajateltua riippuvuussuhdetta? Koska tällaisessa relaatiossa on ajateltu kahden eri tapahtuman järjestystä siinä muodossa, että ensimmäinen ajanhetki A muuttuu toiseksi B:ksi, me voimme päätellä kausaliteetin skeeman vastaavan tätä ajatusta, kun se ilmaisee säännönmukaisuuden seuraantoa. Tämän vuoksi Kant määrittää kausaliteetin skeeman ”moninaisuuden seuraannoksi sikäli kuin se on asetettu säännön alaiseksi”. Koska se esittää ajallisin termin ”sen säännön ehdon”, jonka avulla

⁵⁰⁵ Kant, A 144/B 183

⁵⁰⁶ *ibid.*

⁵⁰⁷ Allison, 2004, 224

⁵⁰⁸ *ibid.*

⁵⁰⁹ Ks. tarkemmin Longuenesse (1999, 369–370)

⁵¹⁰ Allison, 2004, 224

olioiden ”eksistentiaalista riippuvuutta voidaan soveltaa ihmiskokemuksen dataan”, kausaliteetin skeema mahdollistaa kausaliteetin puhtaan kategorian soveltamisen ilmiöihin.⁵¹¹

Tämän jälkeen tarkastelu voidaan suunnata viimeiseen relaation kategoriaan ja sen skeemaan. Kantin mukaan ”yhtenäisyyden (vastavuoroisuuden), tai substanssien ja niiden aksidenssien vastavuoroisen kausaliteetin, skeema on yhden substanssin määritelmien rinnakkaisuutta [suhteessa] toisen substanssin määritelmiin [mikä on annettu] yhden yleisen säännön mukaan.”⁵¹² Tämän kategorian suhde disjunkttiivisen arvostelman muotoon ei näytä alustavasti yhtä selvältä kuin edellisten kategorioiden kohdalla. Tämä ongelma johtuu siitä, että disjunkttiivinen arvostelma muodostuu erilaisten arvostelmien kokonaisuudesta, jonka eri osat sulkevat pois toistensa mahdollisuuden. Tällainen arvostelma voi muodostua esimerkiksi väitteestä, että todellisuus eksistoi joko puhtaasta sattumasta, sisäisestä välttämättömyydestä tai jostain ulkoisesta syystä, mutta todellisuus ei voi koskaan täyttää näitä kaikkia ehtoja yhtä aikaa. Kun me taas ajattelemme vastavuoroisuuden kategoriaa, se näyttää implikoivan juuri päinvastaisen ajatuksen siitä, että jokin eksistoi vastavuoroisesti jonkin toisen kanssa. Miten tämä ristiriita voidaan ratkaista?

Allisonin mukaan disjunkttiivisen arvostelman ja vastavuoroisuuden kategorian välillä valitsee kuitenkin yhteys.⁵¹³ Hänen mukaansa niiden välinen ristiriita seuraa ainoastaan tulkinnasta, joka on ymmärtänyt disjunkttiivisen funktion ilmaiseman relaation väärin. Tätä relaatiota ei tulkita ”poissulkevana” vaan pikemminkin ”rinnastavana konjunktiona”.⁵¹⁴ Tämä lukutapa saa eksplisiittistä tukea Kantilta, sillä hän asettaa disjunkttiivisen arvostelman relaation ja hypoteettisen arvostelman alisteisen relaation toisilleen vastakkaisiksi relaatioiksi.⁵¹⁵ Eli vaikka yhden proposition hyväksyminen kieltää jossakin disjunkttiivisessä arvostelmassa toisen proposition, tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että jossakin toisessa disjunkttiivisessä arvostelmassa kaksi propositionia voivat rinnastua toisiinsa positiivisesti. Vastavuoroisuuden kategoriassa on ajateltu juuri tällaista rinnakkaisuutta, tai keskinäistä riippuvuutta, mutta siinä tämä relaatio ei muodosta loogista vaan reaalisen relaation.

Mitä yhtenäisyyden skeeman on ilmaistava, jotta se voi tuottaa ajallisen esityksen, joka vastaa vastavuoroisuuden puhdasta käsitettä? Allison aloittaa analyysin nostamalla esille kaksi loogista vaihtoehtoa, joiden mukaisesti oliot voivat olla suhteessa toisiinsa ajassa:

⁵¹¹ *ibid.*

⁵¹² Kant, A 144/B 183–184

⁵¹³ Allison, 2004, 151

⁵¹⁴ *ibid.*

⁵¹⁵ Kant, A 73/B 99

joko ”rinnakkain” (Zugleichsein) tai seuraannossa.⁵¹⁶ Hänen mukaansa jälkimmäinen vaihtoehto ei ole yhteensopiva vastavuoroisuuden kategorian ilmaisevan relaation kanssa, koska säännönmukaisuuden seuraanto ilmaisee ajatuksen riippuvuussuhteesta, jossa jokin toimii perustana jollekin seuraukselle. Koska vastavuoroisuuden kategoriassa kahden substanssin ajallista suhdetta on ajateltua pikemminkin yhtenäisenä kuin eksistentiaalisena seuraantona, tämä suhde on mahdollista ilmaista ajallisesti vain ”rinnakkaisuuden” avulla. Tätä rinnakkaisuutta ei pidä silti tulkita niin, että se viittaa pelkästään aistisesti havaittavien piirteiden rinnakkaisuuteen. Tämä johtuu siitä, että empiirisen kohteen annettuus perustuu kontingenttiin ainekseen, joka ei pysty esittämään partikulaarisen luontonsa vuoksi sitä välttämättömyyttä, jota kategoriassa on ajateltu. Tämän vuoksi Allison sanoo ”*faut de mieux*” (eli paremman vaihtoehdon puutteessa), että olioiden ”rinnakkainen säännönmukaisuus” tarkoittaa ”yhden substanssin muutoksien vastavuoroisuutta [joka on annettu suhteessa] toisissa substansseissa [tapahtuviin] muutoksiin.”⁵¹⁷ Tämä määritelmä vastaa täydellisesti Kantin vastavuoroisuuden substanssin määritelmää.⁵¹⁸

9.0. Skeemat ja *Puhtaan ymmärryksen periaatteet*

Vaikka olen jo käsitellyt kaikkia skematismin varsinaisia ongelmia, tarkastelen vielä työni toisen kokonaisuuden lopussa yleisellä tasolla skematismin merkitystä suhteessa *Analogioihin* ennen kuin siirryn loppupäätelmiini. Tämä mahdollistaa sen, että voin laajentaa *Skematismin* kontekstia ja osoittaa, mihin Kant tähtää sen tuloksilla. Toistaiseksi siihen liittyvät ongelmat ovat koskeneet subsumption käsitettä, transsendentaalisen skeeman luonnetta ajan transsendentaalisena määreenä ja skeemojen ja kategorioiden välisen yhteyden oikeutusta. Lyhyenä kertauksena: Kant käyttää *Skematismissa* subsumption käsitettä analogisena soveltamiselle, jolloin kyse on sen välittävän ehdon osoittamisesta, joka tekee *mahdolliseksi* kategorian soveltamisen ilmiöihin. Tässä merkityksessä subsumptio ei koske vielä sitä, miten ilmiöitä subsumoidaan *aktuaalisesti* ymmärryksen kategorioiden alle. Näitä ehtoja Kant erittelee *Analogioissa*. Ajan

⁵¹⁶ Allison, 2004, 225

⁵¹⁷ *ibid.*

⁵¹⁸ ”Yhtenäisyyden (vastavuoroisuuden), tai substanssien ja niiden aksidenssien vastavuoroisen kausaaliiteetin, skeema on yhden substanssin määritelmien rinnakkaisuutta [suhteessa] toisen substanssin määritelmiin [mikä on annettu] yhden yleisen säännön mukaan” (Kant, A 144/B 183–184). En halunnut esittää tätä määritelmää uudelleen leipätekstissä, koska se tekisi siitä liian sotkuisen näköisen.

transsendentaalisena määreenä skeema tarkoittaa puolestaan intuition ehtoa, joka määrittää olioiden välttämättömiä piirteitä ajassa. Skeema-arvostelmat määrittävät puolestaan skeemoissa niitä formaaleja piirteitä, joiden perusteella skeema vastaa partikulaarista kategoriaa. Jotta skeeman ja kategorian yhteys voidaan osoittaa välttämättömäksi, metodologisen analyysin on tuotava esille se, miten jokin skeema voi esittää ajallisesti sen, mitä on ajateltu sitä vastaavassa puhtaassa käsitteessä.

Nyt suuntaan kuitenkin huomion näistä *Skematism*in tuloksista *Analogioihin*, mikä nostaa esille kysymyksen siitä, miten transsendentaalisten skeemojen ja ymmärryksen periaatteiden välinen yhteys pitää ymmärtää. Allisonin mukaan avain asian ymmärtämiseen on ”faktassa, että transsendentaaliset skeemat eivät ole vain aistisia ehtoja, jotka sekä realisoivat että rajoittavat kategorioita, vaan ne ovat myös ehtoja, joiden mukaisesti ilmiöitä määritetään ajassa, ja täten kokemuksen mahdollisuuden [ehtoja]”.⁵¹⁹ Tämän kaksinaisen funktion vuoksi Kant voi väittää, että transsendentaaliset skeemat toimivat kategorioita ja ilmiöitä toisiinsa välittävinä ehtoina.

Olen käsitellyt jo riittävästi *Skematism*in ongelmien yhteydessä tämän ”ehdon” ensimmäistä ja ”kaikkein ensisijaisinta”⁵²⁰ merkitystä. Sen toinen merkitys viittaa puolestaan *Puhtaan ymmärryksen periaatteisiin*, joissa on keskeistä (*Postulaatteja* lukuunottamatta) se, että jokainen periaate muodostaa synteettisen *a priori* arvostelman, joka väittää partikulaarisen skeeman toimivan kokemuksen mahdollisuuden välttämättömänä ehtona.⁵²¹ Esimerkiksi *Intuition aksioomat* soveltavat kvantiteetin skeemaa väittämällä, että millä tahansa intuoidulla on ekstensiivinen suuruus, mikä tekee siitä numeerisen. *Havainnon ennakoinneissa* Kant soveltaa puolestaan kvaliteetin skeemaa esittämällä, että jokainen aistimus sisältää intensiivisyyden asteen. *Analogioissa* Kant väittää puolestaan, että jokaisen relaation kategorian skeema toimii ehtona ajan empiiriselle määrittämiselle.

Allisonin mukaan Kant ei helpota kuitenkaan yhtään lukijansa urakkaa viimeisimmän osion yhteydessä, kun hän käyttää ”analogian” käsitettä kahdessa eri merkityksessä.⁵²² Se tarkoittaa sekä tiettyä ymmärryksen periaatteiden joukkoa eli *Analogioita* että sitä kategorian ja skeeman välistä yhteyttä, joka soveltuu kaikkiin periaatteisiin. Ensimmäisessä merkityksessä analogia on ymmärretty matemaattisessa mielessä ja se vastaa ”suhdelukua tai verrantoa” ($a/b=c/d$).⁵²³ Käsitteen käyttö saa oikeutuksensa kahdella eri perusteella. Ensinnäkin periaatteiden sisältämät skeemat vastaavat relaation kategorioita. Toiseksi ymmärryksen periaatteiden erityisenä funktiona on määrittää ilmiöiden välisiä suhteita yhdessä ajassa. Tämä tarkoittaa sitä, että analogia viittaa

⁵¹⁹ Allison, 2004, 225

⁵²⁰ Kant, A 146/B 185–186

⁵²¹ *Postulaateissa* tämä ehto ei voi täytyä, koska Kant kieltää, että ne olisivat ”objektiivis-synteettisiä” (A 181/B 224).

⁵²² Allison, 2004, 226

⁵²³ *ibid.*

yhtäältä niiden kahden termin väliseen yhteyteen, joka on ilmaistu kategorian ja sen skeeman välisessä erossa, ja toisaalta siihen relaatioon, jossa annettu ilmiö viittaa ”johonkin määreettömään relatumiin”.⁵²⁴ Jälkimmäisellä ilmauksella Allison viittaa transsendentaalisen objektin ajalliseen vastineeseen eli ”aikaan ylipäänsä”. Ajassa ylipäänsä ei ole kuitenkaan kyse siitä, että ”aika olisi itsessään välttämättömästi x (jolloin ' x ' vastaisi jotakin kategorista piirrettä, kuten pysyvyyttä) vaan että ajassa olevat oliot ovat välttämättä x , tai ne sisältävät” itseensä jonkin tuntemattoman elementin.⁵²⁵ Aikaa itsessään ei voida määrittää ymmärryksen kategorioilla, koska se tekisi ajasta ontologisen entiteetin, joka eksistoi todellisuudessa sinänsä. Transsendentaalisessa idealismissa aika viittaa itsessään ”pelkkään partikulaariin”, johon aistiominaisuudet on kiinnitetty. Kyse ei ole subjektiivisten havaintojen kontingentista seuraannosta, vaan aika viittaa sisäisen aistin muotona representaatioiden ajalliseen ilmenemiseen, jolloin kyse on ”kaikkien kohteiden transsendentaalisesta aineesta”.⁵²⁶ Esimerkiksi kausaalisen relaation kohdalla analogia oikeuttaa sen, että me voimme määrittää *a priori*, että annettua tapahtumaa y on edeltänyt välttämättömästi tapahtuma x , josta y seuraa tietyn säännön mukaisesti. Kantin omin sanoin: kausaalinen yhteys jäsentää ”säännön neljännen jäsenen etsimiselle kokemuksessa ja [antaa] merkin sen löytämiselle siinä.”⁵²⁷ Koska analogia jäsentää pikemminkin löytymisen (inventio) menetelmää, jolla neljättä jäsentä etsitään kuin neljättä jäsentä itsessään, Kant erottaa analogian transsendentaalifilosofisen merkityksen ja matemaattisen merkityksen toisistaan.⁵²⁸ Edellisessä se on ymmärretty kvalitatiivisena suhteena ”niin kuin teema [on suhteessa] näytelmään” ja jälkimmäisessä kvantitatiivisena suhteena.⁵²⁹ Tämän vuoksi Kant sanoo, että *Analogioiden* säännöt ovat valideja ilmiöille pelkästään regulatiivisina periaatteina eivätkä konstitutiivisina, kuten matemaatiikan periaatteet.⁵³⁰ Ne eivät konstituoi ilmiöitä vaan jäsentävät sääntöjä, ”joiden mukaisesti kokemuksen ykseys voi syntyä havainnoista (ei havaintoina itsessään vaan empiirisenä intuitionä ylipäänsä)”.⁵³¹

Seuraavaksi tarkastelu voidaan siirtää ”analogian” käsitteen toiseen merkitykseen, jossa se osoittaa kategorian ja skeeman väliseen suhteeseen ja joka soveltuu kaikkiin periaatteisiin. Allisonin mukaan tämä merkitys näyttäytyy suhteessa ensimmäiseen ja ”hyvin kehitettyyn selitykseen” lähinnä eräänlaiselta ”Kantin jälkiajatuksesta”.⁵³² Tulkitseen Allisonin vihjaavan tällaisella kielenkäytöllä analogian käsitteen ymmärtämiseen sekä tiedon immanentiksi tulemisen

⁵²⁴ *ibid.*

⁵²⁵ Allison, 1981, 75

⁵²⁶ Kant, A 143/B 182

⁵²⁷ Kant, A 180/B 222

⁵²⁸ Kant, A 179–180/B 222

⁵²⁹ Kant, B 114

⁵³⁰ Kant, A 180/B 223

⁵³¹ *ibid.*

⁵³² Allison, 2004, 226

kontekstissa että laajempaan merkitykseen, jossa se yhdistyy Kantin systemaattiseen filosofiaan.⁵³³ Jätän kuitenkin oletukseni tässä pelkäksi arvaukseksi, koska asian yksityiskohtainen tarkastelu on perimmiltään toisen työn aihe.⁵³⁴ Allisonin itsensäkin mukaan asian yhteydessä on ”kuitenkin oleellisinta ymmärtää periaatteiden synteettinen *a priori* luonne niiden kokonaisuudessaan.”⁵³⁵ Selventääkseen asian yleisiä piirteitä hän käyttää apunaan Kantin alustavia huomioita *Analogioista*:

Näiden periaatteiden avulla me olemme siis oikeutettuja yhdistämään ilmiöitä ainoastaan analogian mukaan, käsitteiden yleisen ja loogisen ykseyden yhteydessä, ja täten me käytämme kategoriaa periaatteessa itsessään, vaikkakin sen [kategorian] täytöntöön panossa (soveltamisessa ilmiöihin) me asetamme sen skeeman omalle paikalleen käytön avaimeksi, tai pikemminkin me asetamme jälkimmäisen edellisen rinnalle, sen rajoittavana ehtona, sen nimellisen kaavan alla.⁵³⁶

Allisonin mukaan Kantin puhe pätee kaikkiin periaatteisiin eikä pelkästään *Analogioihin* niin kuin analogian ensimmäisessä merkityksessä.⁵³⁷ Sitaatin mukaan ”analogian” perusmerkitys pitää ymmärtää kategorioiden ja niiden skeemojen väliseksi. Tämä perustuu siihen, että skeema tuottaa ”käytön avaimena” ajallisen esityksen siitä, mitä kategorian käsitteessä on ajateltu diskursiivisesti. Kun analogian merkitystä laajennetaan kategorioiden ja periaatteiden väliseksi, niiden välinen yhteys voidaan ymmärtää ”sen faktan perusteella, että kaikki periaatteet käyttävät skeemoja subsumoidakseen ilmiöitä niiden [skeemojen] alle.”⁵³⁸ Tämän faktan vuoksi sekä skeemat että periaatteet ovat molemmat synteettisiä ja *a priori*.

Jotta me voimme Allisonin mukaan ymmärtää periaatteiden apriorisuuden ja synteettisyyden emmekä ota niitä vain annettuna, tarkastelu on aloitettava siitä huomiosta, että kategorioiden ja periaatteiden analogian tärkeys (joka perustuu kategorioiden ja niiden skeemojen väliseen analogiaan) perustuu oletukseen, että periaatteet sisältävät kategorisen elementin.⁵³⁹ Tämän yhteyden vuoksi kategoriat voivat toimia universaaleina ja välttämättöminä sääntöinä, joiden avulla ilmiöitä on mahdollista yhdistää. Jos vaihtoehtoisesti hylkäämme kategorioiden ja periaatteiden välisen analogian, tästä seuraa se, että joudumme kieltämään periaatteiden apriorisuuden.

Allisonin mukaan meidän on yhtä tärkeää tiedostaa kategorioiden ja periaatteiden analogian lisäksi se, että kategoria ja skeema ”ovat *pelkästään* analogisia pikemminkin kuin

⁵³³ Kant, A 692/B 664 f.

⁵³⁴ Kaksoisaspektitulkinnan perspektiivistä ks. järjen systemaattisesta käytöstä Grier (2001, 263 f.).

⁵³⁵ Allison, 2004, 226. Tässä sitaatissa oletustani tukee ”kokonaisuuden” (Ganze) käsitteen käyttö, joka viittaa järjen systemaattiseen ykseyteen.

⁵³⁶ Kant, A 181/B 224

⁵³⁷ Allison, 2004, 226–227

⁵³⁸ *ibid.*

⁵³⁹ *ibid.*

identtisiä.”⁵⁴⁰ Ne eivät ole identtisiä, koska se johtaisi periaatteiden synteettisyyden kieltämiseen. Tämä seuraa siitä, että pelkkä käsitteellinen analyysi pystyy esittämään vain apperception ykseyden diskursiiviset ehdot, mutta se ei riitä oikeuttamaan tiedon aististen ja intellektuaalisten elementtien välistä yhteyttä. Tätä varten me tarvitsemme avuksemme aistista elementtiä eli kuvittelukyvyyn transsendentaalista *synteesiä*. Jos me emme huomio kuvittelukyvyyn ei-diskursiivista roolia tiedon muodostamisessa, meidän olisi määritettävä periaatteita ”puhtaasti käsitteellisessä mielessä 'pelkän ymmärryksen objekteiksi', jotka eivät sisällä referenssiä aisti-intuition ehtoihin.”⁵⁴¹ Tämä ilmaisisi sen välttämättömän ehdon, jonka avulla me voimme ajatella periaatteiden sisältävän referenssin objekteihin. Koska se ei kuitenkaan osoita Allison mukaan ”periaatteiden synteettisyyttä ja niiden alan rajoittumista fenomeeneihin”, meidän on oletettava, että kategorian ja skeeman välinen yhteys on analoginen eikä identtinen.⁵⁴²

Edellisen kahden pohdinnan perusteella me voimme nähdä Allisonin mukaan, miten skeemat selittävät *kaikkien* periaatteiden apriorisuuden ja synteettisyyden. Periaatteet eivät siis ole analyttisiä arvostelmia, koska ”aistisuuden formaalit ehdot (skeemat), joiden alle objektit (ilmiöt) ovat subsumoituja, eivät sisälly sellaisenaan pelkkään objektin käsitteeseen.”⁵⁴³ Tämän lisäksi periaatteet eivät ole analyttisiä, koska ainoastaan synteettiset arvostelmat voivat määrittää objektien universaaleja ja välttämättömiä piirteitä *ajallisina*. Analyttiset arvostelmat koskevat käsitteiden purkamista. Mutta koska periaatteet ovat mahdollisia synteettisinä arvostelmina *a priori* vain siksi, että me voimme eritellä sellaisia ajallisia analogioita, jotka vastaavat puhtaan ymmärryksen käsitteitä, me nähdä tästä *Skematism*in tärkeyden Kantin kriittiselle projektille. Tämän vuoksi Kant kirjoittaa eräässä kirjeessään Karl Leonhard Reinholdille⁵⁴⁴, että me löydämme *Skematismista* todellisen lähtöpisteen *Kritiikin* pääkysymykselle: ”Miten synteettiset arvostelmat ovat mahdollisia *a priori*?”

⁵⁴⁰ *ibid.* Markku Leppäkoski edustaa tulkintatapaa (1993, 224–227), joka identifioi ne toisiinsa. Tämä seuraa analyttisesti siitä, että kategorialla ei ole olemassa ilman skeemaa ”niin kuin aviomiestä ilman vaimoa”.

⁵⁴¹ Allison, 2004, 227

⁵⁴² *ibid.*

⁵⁴³ Allison, 2004, 227–228

⁵⁴⁴ Br 11: 38; 301

Loppupäätelmät

Tämän työn perusteella meille pitäisi siis olla selvää, miksi Allison antaa *Skematismille* keskeisen merkityksen Kantin kopernikaanisessa käänteessä. Hänen tulkintansa perustuu siihen, että Kant erittelee tässä luvussa sen aistisen mahdollisuuden ehdot, jotka tekevät mahdolliseksi kaikkien käsitteiden soveltamisen ilmiöihin, vaikka tarkastelu on painottunut erityisesti ymmärryksen kategorioihin. Nämä ehdot eivät viittaa mihinkään muuhun kuin transsendentaalisiin skeemoihin.

Minkälaiseen argumenttiin väite perustuu? Kopernikaaninen käänne muodostaa sen lähtöpisteen, koska se osoittaa, miksi traditionaalisen metafysiikan huoli objektien todellisesta luonnosta on korvattava kriittisellä analyysillä, joka koskee objektien representaatioita ja niiden mahdollisuuden ehtoja. Tällainen näköpaikan vaihtaminen perustuu siihen, että ihminen ei voi asettautua ikään kuin omien representaatioidensa ulkopuolelle ja verrata niitä transsendentaalisesti reaaliin entiteetteihin.

Tätä kautta kopernikaaninen käänne johtaa tiedon immanentiksi tulemisen prosessiin: koska tiedon objektin pitää suuntautua inhimillisen aktiviteetin mukaan eikä päinvastoin, tiedollinen tarkastelu palautuu meidän äärellisen luontomme vuoksi aina johonkin aspektiin, joka antaa subjektiiviselle reflektiolle merkityksen. Tällaisessa aspektissa tarkastellaan jokapäiväisen kokemuksen kohdetta joko niin kuin se ilmenee aistisuuden *a priori* ehtojen alla tai niin kuin sitä on ajateltu itsessään, aistisuuden ehdoista irrallisena. Koska tällainen tiedollinen tarkastelu on aina diskursiivista tarkastelua, tästä seuraa se, että tiedolliset ongelmat ovat käsitteellisiä ongelmia.

Vaikka Kant käyttää tiedollisissa ongelmissa transsendentaalisen käsitettä ensisijaisesti siinä merkityksessä, että se osoittaa empiiristen ilmiöiden ja niiden mahdollisuuden ehtojen *väliseen* eroon, tästä ei pidä silti päätellä, että kyse on transsendentaalisen ainoasta merkityksestä. Transsendentaalifilosofinen tarkastelu ei ole kuitenkaan yhtä konkreettista kuin empiiristen tieteiden tarkastelu, vaan se on itsessään varsin abstraktia. Tämä tarkoittaa sitä, että transsendentaalifilosofiassa ei ole kyse vain empiiristen kohteiden mahdollisuuden ehdoista vaan myös tiedon *rajojen* määrittämisestä. Kun transsendentaalifilosofinen reflektio on suunnattu esimerkiksi ilmiöiden analysointiin, metodologian täytyy määrittää rajat, joissa se voi puhua ilmiöistä mielekkäästi ilman, että niitä on yhdistetty olioihin sinänsä. Tämä tulee mahdolliseksi transsendentaalisen objektin käsitteen avulla. Koska se siis mahdollistaa ”rajakäsitteenä” inhimillisen tiedon aististen elementtien eristämisen sellaisista piirteistä, jotka postuloivat yliaististen entiteettien eksistoinnin ilmiöiden tuolle puolel, transsendentaalinen objekti mahdollistaa *teorian* inhimillisestä aistisuudesta.

Transsendentaalisen objekti käsite tuo esille sen, että transsendentaalinen tarkastelu ei viittaa läheskään aina johonkin aistiobjektiin, vaan tällaisen tarkastelun objekti on annettu pikemminkin intentionaalisenä objektina. Tämä herättää välittömästi skeptikon ajattelemaan: jos käsitteellinen representaatio ei siis vastaa aisti-intuitiossa annettua representaatiota, mistä me voimme edes tietää, onko inhimillisen tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välillä yhteyttä. Varsinkin skematismia käsittelevässä työssä tällainen ongelma on syytä ottaa vakavasti. Miten me voimme edes puhua käsitteiden soveltamisen aistisista ehdoista, jos me emme tiedä yleisellä tasolla, onko ymmärryksen ja aistisuuden välillä yhteyttä? Tähän ongelmaan on haettu vastausta ehdotuksesta, jonka mukaan skeemat toimivat näitä kykyjä toisiinsa välittävänä silta eikä ongelmalle ole olemassa sitä kummempaa ratkaisua. Tällaiselle ehdotukselle voidaan esittää kuitenkin vastakysymys. Eikö apperseption synteettinen ykseys voi taata kuvittelukyvyyn generatiiviselle prosessille sen numeerisen identiteetin jos ja vain jos *figuratiivinen* synteesi on olettanut ajan ja avaruuden *a priori* muodot aktinsa ”esi-intuitiiviseksi” horisontiksi? Tällainen väite on puhtaasti metodologinen eikä faktuaalinen. Se koskee sitä, että aika ja avaruus *rajoittavat* ”intuition muotoina” kuvittelukyvyyn synteesiä, vaikka kuvittelukyvyyn intuitiivisissa esityksissä on kyse ”formaaleina intuitioina” apperseption spontaanisuuden ilmauksista, jotka määrittävät aikaa – ymmärryksen kategorioiden mukaisesti – sisäisen aistin muotona. Tämä työ on argumentoinut tällaisen tulkinnan puolesta ja painottanut siis aistisuuden *a priori* muotojen ensisijaisuutta kuvittelukyvyyn transsendentaalisessa synteessissä ja huomionut kuvittelukyvyyn transsendentaalisen funktion vasta toissijaisena.

Tällaisesta argumentista huolimatta skeptikko voi nostaa vielä päänsä ja esittää kysymyksen. Eikö argumentti osoita vain intuition ja käsitteen yhdistymisen formaalin mahdollisuuden, mutta se ei ole osoittanut vielä sitä, miten tiedon intellektuaaliset ja aistiset ehdot yhdistyvät aktuaalisesti? Tulkintani perusteella skeptikko on ymmärtänyt asian niin kuin se on tarkoitettu. Jotta siis tiedon aististen ja intellektuaalisten ehtojen välinen yhteys voidaan oikeuttaa, transsendentaalisen tarkastelun on osoitettava lisäksi se, että ymmärryksen kategoriat yhdistyvät kuvittelukyvyyn välityksellä tiedon aineelliseen ehtoon eli empiiriseen aistimukseen. Koska kyse on aistisesta elementistä, kategorioita ei voida ymmärtää tässä kontekstissa diskursiivisina predikaatteina niin kuin arvostelemisessa. Ne tarkoittavat pikemminkin havainnon sääntöjä. Tämä perustuu argumenttiin, jonka mukaan figuratiivisen synteessin välttämättömyys perustuu aistisuuden *a priori* rakenteeseen. Tämä tarkoittaa kopernikaanisessa käänteessä sitä, että ennen kuin arvostelukyky voi alkaa aktuaalisesti subsumoida ilmiöitä kategorioiden alle, ilmiöiden annettuuden on paljastuttava sisäisen aistitietoisuuden kohteeksi. Koska empiirinen tietoisuus ei eksistoi oliona, vaan sen muoto määrittyy kuvittelukyvyyn transsendentaalisen synteessin ehtojen mukaisesti, jotka

ovat kategorioiden alaisia, tästä seuraa se, että ymmärryksen kategoriat jäsentävät kuvittelukyvyyn välityksellä empiiristä havaintoa. Vaikka tällainen argumentti ei selitä vielä sitä, *miten* kategorioita voidaan soveltaa ilmiöihin, se on antanut vastauksen siihen, *että* kategorioiden ja ilmiöiden välillä on yhteys. Tämä yhteys seuraa siitä, että empiirisen havainnon akti suuntautuu intentionaalisena aktina johonkin kohteeseen, jota ajan ja avaruuden ehdot määrittävät.

Jotta me voimme vastata kysymykseen siitä, miten partikulaarisia käsitteitä voidaan soveltaa kokemuksen kohteisiin, huomio on käännettävä ymmärryksen skematismiin. Koska *Deductio* pystyy yhdistämään kategoriat vain subjektiiviseen havaintoon eikä vielä kokemuksen kohteisiin objektiivisiin ehtoihin, ymmärryksen skematismi muodostaa välttämättömän jatkeen tiedon immanentiksi tulemisen prosessissa. Ilman skematismia tarkastelu päättyisi tulokseen, että kategoriat voivat viitata ilmiöihin, mutta se ei selittäisi niitä välittäviä ehtoja, jotka tekevät kategorioiden soveltamisen ilmiöihin mahdolliseksi. Nämä ehdot tarkoittavat transsendentaalisia skeemoja. Koska ne ovat transsendentaalisen kuvittelukyvyyn tuotoksina ymmärryksen kategorioiden alaisia ja kategorioiden erityispiirre koskee niiden objektivoivaa funktiota, transsendentaalisten skeemojen funktio muodostuu kuvittelukyvyyn tuotoksina siitä, että ne objektivoivat aikaa. Eli kun kuvittelukyky määrittää aikaa *transsendentaalisesti* ymmärryksen *a priori* sääntöjen alaisena, tämä tarkoittaa samaa kuin ajan objektivointi. Tämän vuoksi Kant nimittää transsendentaalisia skeemoja ”ajan transsendentaalisiksi määreiksi”. Koska tämä tekee vasta mahdolliseksi kategorioiden soveltamisen ilmiöihin, kuvittelukyvyyn aktia ei pidä sekoittaa arvostelukyvyn aktiin, joka koskee ilmiöiden aktuaalista subsumointia kategorioiden alle.

Miten transsendentaaliset skeemat määrittävät ilmiöitä ajassa? Vaikka kuvittelukyvyyn määrittäminen viittaa ilmiöihin epäsuorasti samalla tavoin kuin ajan empiirinen määrittäminen, sillä ne molemmat määrittävät ilmiöiden ajallisia suhteita, ajan transsendentaalista ja empiiristä määrettä ei pidä sekoittaa toisiinsa. Transsendentaalinen eroaa empiirisestä siten, että se ei yhdistä representaatioita ”objektissa ylipäänsä” vaan pikemminkin sen ajallisessa vastinparissa, ”ajassa ylipäänsä”. Ajan empiirisestä määreestä käy esimerkkinä arvostelma: ”Kun aurinko paistaa kiveen, tämä lämpenee.” Tällaisessa arvostelmassa on käytetty kausaliiteetin käsitettä empiirisesti siinä, että se on jäsentänyt representaatioita arvostelman kausaalisen funktion mukaan (a-b eikä b-a). Ajan transsendentaalisissa määreissä on kyse puolestaan olioiden itsensä ”oliomaisuuden” määreistä ajassa. Ne tarkoittavat olioiden välttämättömiä formaaleja piirteitä, joita on määritetty suhteessa ajan rajoittamattomaan ulottuvuuteen. Tätä ei pidä silti tulkita substantiaalisesti ajan ontologisena määrittämisenä. Keskeistä transsendentaalisissa skeemoissa on pikemminkin se, että ne toimivat funktionaalisissa mielessä intuition ehtoina eivätkä objektien ajattelun ehtoina.

Mihin transsendentaalisten skeemojen formaalit piirteet sitten viittaavat? Esimerkiksi relaation kategorioiden skeemoissa nämä ehdot viittaavat yleisestä ”olioiden ajalliseen järjestykseen”. Vaikka tällaisesta määritelmästä näkee välittömästi, että kyse on olioiden välttämättömien piirteiden määrittämisestä ajassa, tällainen määritelmä ei riitä tuomaan esille sitä, mikä jokaisessa relaation kategoriassa on erityistä. Esimerkiksi substanssin relaatio eroaa kausaliiteetin relaatiosta siten, että substanssi määrittää jonkin sellaisen käsitettä, joka on tarkasteltava aina subjektina eikä koskaan jonkin predikaattina. Kausaliiteetin relaatio määrittää yhden reaalisen tilan muuttumista joksikin toiseksi. Allison nimittää puolestaan ”skeema-arvostelmaa” sellaiseksi arvostelmaksi, joka esittää ajallisen korrelaatin tällaiselle ehdolle, jota on ajateltu puhtaassa käsitteessä. Kun metodologinen analyysi on osoittanut, että kategorian ja sen skeeman välinen yhteys on validi, tämä oikeuttaa sen, että diskursiivinen ajatus voidaan ilmaista ajallisin termein. Tämä tarkoittaa samaa kuin käsitteen skematisointi. Esimerkiksi substanssin käsite on skematisoitu, kun tarkastelu on osoittanut, miksi ”reaalisen pysyvyys ajassa” vastaa substanssin puhtaassa käsitteessä jotakin, ”joka on tarkasteltu aina subjektina eikä koskaan jonkin predikaattina”. Vastaavuuden osoittaminen mahdollistaa siis sen, että ymmärryksen kategorioita voidaan soveltaa ilmiöihin.

Koska transsendentaaliset skeemat antavat vain vastauksen siihen, että kategorioita on *mahdollista* soveltaa ilmiöihin, mutta ne eivät automaattisesti aktualisoi tätä prosessia, huomio on käännettävä ymmärryksen skematismista *Puhtaan ymmärryksen periaatteisiin*. Niissä Kant esittää sarjan ”synteettisiä arvostelmia *a priori*”, jotka mahdollistavat sen, että arvostelukyky voi aktuaalisesti subsumoida ilmiöitä ymmärryksen kategorioiden alle. Koska erityisesti *Analogiat* selittävät tällaisista periaatteista sen, miten kokemuksen mahdollisuuden ehdot ovat kokemuksen kohteiden mahdollisuuden ehtoja, ne saattavat päätökseen tiedon immanentiksi tulemisen prosessin. Ne antavat perimmäisen vastauksen siihen, miten ajattelun subjektiivisilla ehdoilla on objektiivista pätevyyttä. En kuitenkaan käsitellyt niitä työssäni, paitsi nimellisesti.

Koska me tiedämme *Analogioista* joka tapauksessa sen, että ne olettavat transsendentaaliset skeemat mahdollisuuden ehdoikseen, me ymmärrämme skematismien merkityksen Kantin kriittiselle projektille. Se muodostaa todellisen lähtöpisteen *Kritiikin* pääkysymykselle, eli miten synteettiset arvostelmat ovat mahdollisia *a priori*. Tällä kaikella me olemme voittaneet vastauksen siihen, mikä merkitys *Skematismilla* on Kantin kopernikaanisessa käännteessä. Koska *Analogiat* voivat aktuaalisesti subsumoida ilmiöitä kategorioiden alle vain ja ainoastaan transsendentaalisten skeemojen avulla, *Puhtaan ymmärryksen skematismi* julistettakoon Kantin ”kokemuksen metafysiikan” tai ”ontologian” perustaksi!

Kirjallisuus

Kantin teokset ja lyhenteet:

Vaikka Kant-viittaukseni koskevat pääsääntöisesti *Puhtaan järjen kritiikkiä* (A 1781/B 1787), viittaa myös hänen toisiin teoksiinsa käyttämällä niistä erilaisia lyhenteitä. Tästä huolimatta ne kaikki viittaavat perinteisen tavan mukaan *Kants gesammelte Schrifgen* (KGS), herausgeben von der Deutschen Akademie der Wissenschaften, 29 vols. Walter de Gruyter, Berlin, 1902:

A/B *Kritik der reinen Vernunft* (KGS 3-4)

Br *Kants Briefwechsel* (KGS 10-13)

Gr *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (KGS 4)

Logiikan luennot *Jäsche Logik* (KGS 9)

KpV *Kritik der praktischen Vernunft* (KGS 5)

KU *Kritik der Urteilskraft* (KGS 5)

Pro *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik die als Wissenschaft wird auftreten können* (KGS 4)

Henry E. Allisonin kirjoitukset ja muu sekundaarinen kirjallisuus:

Allison, Henry E. "The *Critique of Judgment* as a 'True Apology' for Leibniz," Teoksessa *Kant und die Berliner Aufklärung: Akten des IX. Internationalen Kant-Kongresses*, (toim.) V. Gerhardt, R.-P. Horstmann & R. Schumacher. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001, vol. 1, sivut: 286-299

—. *Idealism and Freedom: Essays on Kant's Theoretical and Practical Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996

—. "Kant's Concept of the Transcendental Object." *Kant-Studien* 59 (1968), sivut: 165-186

—. *Kant's Theory of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990

—. *Kant's Theory of Taste: A Reading of the Critique of Aesthetic Judgment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001

—. *Kant's Transcendental Idealism: An Interpretation and Defense: Revised and Enlarged Edition*. New Haven and London: Yale University Press, 2004

—. "Things in Themselves, Noumena, and the Transcendental Object," *Dialectica* 32 (1978), sivut: 41-76

—. "Transcendental Idealism and Descriptive Metaphysics," *Kant-Studien* 60 (1969), sivut: 216-223

—. "Transcendental Schematism and the Problem of the Synthetic A Priori," *Dialectica* 35 (1981), sivut: 57-83

- Adickes, Erich. *Kants Kritik der reinen Vernunft*. Berlin: Mayer & Müller, 1889
- Ameriks, Karl. "Kant and the Self: A Retrospective." Teoksessa *Figuring the Self: Subject, Absolute, and Others in Classical German Philosophy*, (toim.) David E. Klemm & Günter Zöllner. Albany: State University of New York Press, 1997, sivut: 55–72
- Beck, Lewis White. "Can Kant's Synthetic Judgments Be Made Analytic?" Teoksessa *Kant: Disputed Questions*, (toim.) Moltke S. Gram. Chicago: Quadrangle Books, 1967, sivut: 228–246
- Bell, David. "The Art of Judgment." *Mind* 86 (1987), sivut: 221-244
- Bennett, Jonathan. *Kant's Analytic*. Cambridge: Cambridge University Press, 1966
- Curtius, Ernst Robert. "Das Schematismuskapitel in der Kritik der reinen Vernunft." *Kant-Studien* 19 (1916), sivut: 338-366
- Falkenstein, Lorne. *Kant's Intuitionism: A Commentary on the Transcendental Aesthetic*. Toronto: University of Toronto Press, 1995
- Gardner, Sebastian. *Kant and the Critique of Pure Reason*, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 1999
- Ginsborg, Hannah. "Lawfulness Without a Law: Kant on the Free Play of Imagination and Understanding." *Philosophical Topics* 25 (1997), sivut: 37-81
- Gram, Moltke S. *Kant, Ontology, and the A Priori*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1968
- Grier, Michelle. *Kant's Doctrine of Transcendental Illusion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001
- Guyer, Paul. *Kant and the Claims of Knowledge*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1987
- Heidegger, Martin. *Kant und das Problem der Metaphysik*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1929
- Henrich, Dieter. "The Proof-Structure of Kant's Transcendental Deduction." *Review of Metaphysics* 22 (1969), sivut: 640–659
- . "Kant's Notion of a Deduction and the Methodological Background of the First *Critique*." Teoksessa *Kant's Transcendental Deductions*, (toim.) Eckart Förster. Stanford: University Press, 1989, sivut: 29-46.
- . "Identity and Objectivity: An Inquiry into Kant's Transcendental Deduction." Teoksessa *The Unity of Reason: Essays on Kant's Philosophy*, käänätynyt englannille Jeffrey Edwards. Cambridge: Harvard University Press, 1994, sivut: 123–208
- . "Über die Einheit der Subjektivität." *Philosophische Rundschau* 3 (1955), sivut: 44–73
- Hintikka, Jaakko. "On Kant's Notion of Intuition (*Anschauung*)." Teoksessa *The First Critique: Reflexions on Kant's Critique of Pure Reason*, (toim.) T. Penelhum & J. MacIntosh. Belmont, California: Wadsworth, 1969, sivut: 38-53

- . “Kant on the Mathematical Method.” *Monist* 51 (1967), sivut: 352–375
- Hume, David. *A Treatise of Human Nature*. Ed. By David Fate Norton & Mary J. Norton. Oxford: Oxford University Press, 2000
- Jacobi, F. H. *Über das Unternehmen des Kritizismus, die Vernunft zu Verstand zu bringen, Teoksessa Werke*, hg von F. Roth & F. Köppen, vol. III, sivut: 59-195. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1968
- Kaulbach, Friedrich. *Philosophie des Perspektivismus. I. Teil. Wahrheit und Perspektive bei Kant, Hegel und Nietzsche*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1990
- Kemp Smith, Norman. *A Commentary to Kant's "Critique of Pure Reason."* 2d ed. Revised and Enlarged. New York: Humanities Press, 1962
- Kitcher, Patricia. *Kant's Transcendental Psychology*. New York: Oxford University Press, 1990
- Koistinen, Olli. *Kant ja Puhtaan järjen kritiikki*. Turku: Areopagus, 2008
- Langton, Rae. *Kantian Humility: Our Ignorance of Things in Themselves*. Oxford: Oxford University Press, 1998
- Leppäkoski, Markku. *The Transcendental How: Kant's Transcendental Deduction of Objective Cognition*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1993
- Longuenesse, Beatrice. *Kant and the Capacity to Judge*, käänänyt englannille Charles Wolfe. Princeton: Princeton University Press, 1998
- McBay Merritt Melissa. “Analysis in the *Critique of Pure Reason*.” *Kantian Review* 12 (2006), sivut: 60–88
- Makkreel, Rudolf A. *Imagination and Interpretation in Kant: The Hermeneutical Import of the "Critique of Judgment"*. Chicago: University of Chicago Press, 1990
- Manchester, Paula. “Kant's Conception of Architectonic in its Historical Context.” *Journal of the History of Philosophy* 41 (2003), sivut: 187-207
- . “Kant's Conception of Architectonic in its Philosophical Context.” *Kant-Studien* 99 (2008), sivut: 133-151
- Pendlebury, Michael. “Making Sense of Kant's Schematism.” *Philosophy and Phenomenological Research* 55 (1995), sivut: 777- 797
- Prauss, Gerold. *Erscheinung bei Kant*. Berlin: de Gruyter, 1971
- . *Kant und das Problem der Dinge an sich*. Bonn: Bouvier, 1974
- Princard, H. A. *Kant's Theory of Knowledge*. Oxford: Clarendon Press, 1909
- Quarfood, Marcel. *Transcendental Idealism and the Organism: Essays on Kant*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004

- Seel, Gerhard. "Die Einleitung in die Analytik der Grundsätze, Schematismus und die obersten Grundsätze (A130/B169–A158/B197)." Teoksessa *Immanuel Kant: Kritik der reinen Vernunft*, (toim.) Georg Mohr & Marcus Willaschek, Berlin: Akademie-Verlag, 1998 (*Klassiker Auslegen*, vols. 17/18), sivut: 217-246
- Sellars, Wilfred. "The Role of Imagination in Kant's Theory of Experience." Teoksessa *Categories: A Colloquium*, (toim.) Henry W. Johnstone, Jr. University Press: Pennsylvania State University, 1978
- Strawson, P. F. *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*. London: Methuen, 1966
- Warnock, G. J. "Concepts and Schematism." *Analysis* 8 (1949), sivut: 77-82
- Wittgenstein, Ludwig. *Philosophical Investigations*. Kääntänyt G. E. M. Anscombe. Oxford: Basil Blackwell, 1963
- Wolff, Michael. *Die Vollständigkeit der kantischen Urteilstafel*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1995
- Young, J. Michael. "Kant's View of Imagination." *Kant-Studien* 79 (1988), sivut: 140-164

Sanakirjat:

- Caygill, Howard. *A Kant Dictionary*, Oxford: Blackwell Publishing, 1995
- Eisler, Rudolf. *Kant-Lexikon: Nachschlagewerk zu Kants sämtlichen Schriften / Briefen und Handschriftlichem Nachlass*. Hildesheim & New York: Georg Olms Verlag, 1979
- Ratke, Heinrich: *Systematisches Handlexikon zu Kants Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1991